

Friedrich Naumann
STIFTUNG

FÜR DIE FREIHEIT

Orion Kitabevi • Özgürlük Araştırmaları 2

Kitabın Adı: **Neden Özgürlük?**

Özgün Adı: **Why Liberty**

Editör: **Tom G. Palmer**

Çeviri: **Medeni Sungur**

© 2016 **Orion Kitabevi**

T.C. Kültür Bakanlığı Sertifika No: **28961**

ISBN: **978-605-5145-83-5**

Basım Tarihi: **Ağustos 2016**

Yayına Hazırlayan: **Medeni Sungur**

Redaksiyon: **Ömer Faruk Şen**

Kapak Tasarımı: **Mustafa Aslan**

Dizgi: **Faruk Akhan**

Bu kitap Atlas Network ve Friedrich Naumann Vakfı'nın katkılarıyla yayınlanmıştır.

Baskı-Cilt: **Salmat Basım Yayın Ambalaj Sanayi Ltd. Şti. (Sertifika No: 26062)**

Zübeyda Hanım Mah. Sebze Bahçeleri Cad. Arpacıoğlu İşhanı, No: 95/1

İskitler-Altındağ / ANKARA Tel: 0312 34110 20

ORION
KİTABEVİ

Selanik Cad. No: 72 06640 Kızılay / ANKARA

Tel: 0 312 417 78 35 Faks: 0 312 425 06 82

www.orionkitabevi.com.tr - orion@orionkitabevi.com.tr

NEDEN ÖZGÜRLÜK?

Editör:
Tom G. Palmer

ORION
KİTABEVİ

İÇİNDEKİLER:

1. Neden Liberteryenizm? <i>Tom G. Palmer</i>	6
2. Kanunların Olması Şart Değil <i>John Stossel</i>	18
3. Radikal Merkezçilik Olarak Liberteryenizm <i>Clark Ruper</i>	23
4. Liberteryen Düşüncenin Tarihi ve Yapısı <i>Tom G. Palmer</i>	30
5. Zaman Değişiyor: Kölelik Karşıtlığı Olarak Liberteryenizm <i>James Padilioni, Jr.</i>	49
6. Özgürlük Siyasi İlkesi <i>Alexander McCobin</i>	57

7. Özgürlük Yoksa, Sanat da Olmaz: Sanat Yoksa, Özgürlük de Olmaz <i>Sarah Skwire</i>	68
8. Özgürlüğün Mütevazı Bir Savunusu <i>Aaron Ross Powell</i>	76
9. Afrika'nın Özgürlük Sözü <i>Olumayowa Okediran</i>	87
10. Devlet Müdahaleciliğinin Karman Çorman Dinamikleri: Sağlık Hizmetleri Vakası <i>Sloane Frost</i>	95
11. Nereden Biliyorsunuz? Bilgi ve Özgürlük Varsayımı <i>Lode Cosssaer ve Maarten Wegge</i>	110
12. Devlet ve Hükümetin Kökenleri <i>Tom G. Palmer</i>	125

1. NEDEN LIBERTERYENİZM?

Tom G. Palmer

İsmi “Neden Özgürlük?” olan bir kitaba liberteriyenizmin ne olduğunu ve neden “özgürlük”ü bir sosyal düzen ilkesi olarak kabul etmemiz gerektiğini açıklayarak başlamak uygun olacaktır.

Hayatınızı idame ettirirken neredeyse tamamen bir liberteriyen gibi hareket edersiniz! “Bir liberteriyen gibi hareket etmek” ne demektir diye sorabilirsiniz. O kadar karmaşık bir şey değil. Başka insanların hareketleri sizi rahatsız ettiğinde onlara vurmazsınız. Eşyalarını izinsiz almaz, eşyalarını size vermelerini sağlamak için onlara yalan söylemez, kandırmaz veya bile bile kaza yapmalarına sebep olacak şekilde yönlendirmezsiniz. Böyle bir insan değilsinizdir.

Diğer insanlara ve onların haklarına saygı duyarsınız. Söyledikleri şeyler bazen sizi aşırı rahatsız edebilir ve onlara bir yumruk atmak isteyebilirsiniz, ancak sağduyunuz galip gelir; yürüyüp gider veya sözle karşılık verirsiniz. Medeni bir insansınız.

Tebrikler! Liberteriyenizmin temel prensiplerini içselleştirmişsiniz. Başkalarının hak ve özgürlüklerine saygı duyarak, kendi hayatınızı yaşıyor ve kendi özgürlüklerinizi kullanıyorsunuz. Bir liberteriyen gibi davranıyorsunuz.

Liberteriyenler baskıdan ziyade gönüllülük ilkesine inanırlar. Çok büyük ihtimalle siz de günlük ilişkilerinizde ve diğer insanlarla ilişkilerinizde bu prensibi takip ediyorsunuz..

Ancak, bir saniye! Liberteriyenizm devlet ve siyasete dair bir fikirler kümesi olan bir siyaset felsefesi değil miydi? Evet, öyle.

Peki, neden devletin ne yapması gerektiğiyle değil de bireylerin ne yapması gerektiğiyle ilgileniyor? İşte liberteryenizm ile diğer siyasi düşünce sistemleri arasındaki büyük fark burada. Liberteryenler devletin sihirli bir aygıt olduğuna inanmazlar. Devlet de insanlardan teşekkül eder. Aynı bizim gibi insanlardan! Kral, imparator, büyücü, rahip, başkan, milletvekili, başbakan - adına ne dersiniz deyin; süper zekâya, çok yüksek ahlâka veya özel güçlere sahip ayrı bir insan sınıfı yoktur! Yöneticiler -demokratik yollarla seçildiklerinde dahi- kamu yararını ortalama insandan daha fazla düşünmez, hatta çoğu zaman daha az düşünürler. Yine, politikacıların ortalama insandan daha az bencil veya daha fazla iyiliksever olduklarını gösteren herhangi bir kanıt yoktur. Doğru ve yanlış hususunda daha dikkatli olduklarını da! Tıpkı bizler gibi!

Ancak, yine bir saniye! Yöneticiler diğer insanların sahip olmadığı güçlere sahiptirler. İnsanları öldürme, tutuklama ve savaşlar başlatma gibi yetkileri vardır. İnsanların neyi okuyup neyi okuyamayacaklarına, hangi tanrıya ne şekilde ibadet edebileceklerine, ne yiyip-içebileceklerine, kiminle evlenebileceklerine, nasıl ve nerede yaşayabileceklerine, hangi okula gidebileceklerine, hangi ürün ve hizmetleri sağlayacaklarına, bunları nasıl fiyatlandıracaklarına ve çok daha fazlasına karar verirler. Kesinlikle geri kalanlarımızın sahip olmadığı yetkileri kullanırlar.

Aynen öyle. Gücü ellerinde bulunduruyorlar, bu da temelde devleti diğer kurumlardan ayıran şey. Ancak idrak, basiret veya kavrayış yönünden bizden daha üstün değiller. Keza doğru-yanlış standartları da ortalamadan daha yüksek değil. Bazıları ortalamanın üstünde bir zekâya sahip olabilir, diğerleri de muhtemelen ortalamanın altında kalacaktır. Ancak “doğal efendilerimiz” olarak bizden daha üstün olmaları gerektiğini düşündürecek şekilde insanlığın geri kalanından daha yetkin

olduklarını gösteren hiçbir kanıt mevcut değildir.

Neden geri kalanlarımızı diğerleriyle olan ilişkilerimizde gönüllülük ve ikna gibi mekanizmalara bel bağlarken, onlar güç kullanırlar? Siyasi gücü elinde bulunduranlar melek veya tanrı değiller, o halde neden onlar dışında hiçbirimizin yapamadığı şekilde- güç kullanma yetkisine sahip olduklarını iddia ederler? Neden onların güç kullanmasına boyun eğmeliyiz? Benim sizin evinize girip ne yiyeceğinizi, ne içeceğinizi, ne zaman veya kiminle yatağa gideceğinizi söyleme yetkim yok ise, neden bir politikacının, bürokratin, ordu komutanının, kralın veya valinin böyle bir yetkisi olsun ki?

Zorlanmaya Rıza Gösterdik mi?

Ama bekleyin, devlet aslında “biz”iz, değil mi? En azından, Jean Jacques Rousseau gibi bazı “akıllı” filozofların iddia ettikleri üzere, bir demokraside, devletin bize ne yapıp ne yapmayacağımızı söylemesine rıza göstermiş sayılırız. Devlet, “Genel İrade”yi yansıtır ve bu da aslında bizim (halk olarak) irademizi ortaya koyduğunu gösterir. Yani devlet bize karşı şiddet kullandığında, (irademiz sandığımız şeyin yerine) kendi irademize yönlendirerek aslında bizi özgür olmaya zorlamış olur. Rousseau’nun olağanüstü etkileyici Toplum Sözleşmesi kitabında iddia ettiği gibi, “Genel irade her durumda haklıdır, ancak insanların o konuyla ilgili ölçüp tartmaları her seferinde eşit derecede doğru sonuç vermez.” Genellikle insanların iradesi (bütün bireylerin ne istediği) ile “Genel irade” arasında ciddi bir fark mevcuttur.”¹

Rousseau, teorisinde zor kullanma ile özgürlük kavramını birleştirerek şunu iddia eder: “Genel iradeye boyun eğmeyen kişinin bu eylemi bütün tarafından kısıtlanabilir ki bu kendisinin zorla

özgürleştirilmesinden başka bir anlama gelmez.”² Sonuçta devlet sizin adınıza karar verene dek gerçekten ne istediğinizi bilemezsiniz. Bir şey yapmak istediğinizde polis sizi durdurup, hapse atıyorsa, aslında sizi “özgürleştiriyor” olur. Devlete itaat etmemek istediğinizi sanmış olabilirsiniz ancak gerçekten ne istediğinizi bilemeyecek kadar aptal, cahil, ahmak veya zayıf olduğunuz için gerçekten ne istediğinizi seçme hususunda polisler sadece size yardımcı oluyordur.

Buraya kadar biraz fazlaca teorik gitmiş olabiliriz. Bu yüzden birazcık geriye giderek çoğunluk yönetimi savunucularının iddiaları hakkında düşünelim. Bir şekilde -insanların bir kısmı katılmasa bile (ki oy verdikleri aday kaybeden vatandaşlar sonuca razı olmamış oluyor), seçimler veya benzer başka bir mekanizma sonucunda- “halkın iradesi”ni ortaya çıkarırız. Bu insanlar çoğunluğa uygun hareket etmek zorunda bırakılacaktır. Mesela, alkol/marihuana tüketmemek veya rıza göstermedikleri şeylere para ödemek zorunda bırakılacaklardır; savaşlar veya güçlü ekonomik çıkar sahiplerine yapılan devlet yardımları gibi! İnsanların büyük kısmı X’i yasaklayan veya Y’yi zorunlu kılan bir yasaya veya o yasayı savunan adaylara oy verdiler; böylece “halkın iradesi” ortaya çıkmış oldu. Eğer bu -rıza göstermeyen- kişi hâlâ bira veya esrar içmeye devam ediyor ya da -vergi vermekten kaçmak üzere- geliri gizliyorsa, “halkın iradesi” ne uygun davranmıyor demektir. Bu konuyu biraz daha açalım.

Diyelim ki yasakçı bir yasa yürürlüğe konuldu ve siz de bu yasayı destekleyen adaya oy verdiniz. Bu yasanın sonuçlarına rıza gösterdiğiniz söylenebilir. Ya yasağa karşı çıkan özgürlükçü adaya oy verdiyseniz? Yine de, kararın verildiği sürece katılmış olduğunuz için, otomatik olarak sonuca rıza gösterdiğinizizi varsayılacaktır! Peki ya hiç oy vermediyseniz veya konuyla ilgili bir fikriniz dahi yoksa? Yine aynı şekilde, karar verme sürecine katılıp sonucu et-

kileme şansını kaçırdığınız için; otomatik olarak sonuca rıza gösterdiğiniz varsayılar. İngiliz liberteryen Herbert Spencer'ın uzun zaman önce söylediği gibi; "Öyle enteresan bir şey ki; 'evet' dese, 'hayır' da dese, çekimser de kalsa en sonunda rıza göstermiş sayılıyor. Ne garip bir doktrin!"³ Kesinlikle, çok garip! Eğer söylediğiniz veya yaptığınız şeyden bağımsız olarak her durumda rıza göstermiş sayılıyorsanız, "rıza" kavramının hiçbir anlamı kalmaz, zira rıza göstermek ile göstermemek aynı şey haline gelir. Böyle bir durumda kavram anlamsızlaşır.

Esasen kendi evinde marihuana tükettikleri için tutuklanan insanlar, tutuklanmaya en ufak bir "rıza" göstermiş değillerdir. Zaten bu yüzden polisler insanları şiddet kullanarak tehdit etmek için silah ve cop taşırlar.

Ancak bu insanlar yukarıda belirtilen usulle marihuana tüketmemeyi seçtilerse (veya böyle varsayılıyorsa) belki kendilerini tutuklamayı da seçmiş olabilirler. Fakat komşunuzun kapısını kırıp evine girmek, silah çekip dışarı sürüklemek ve bir kafese atmak gibi bir yetkiniz yoksa bunu nasıl bir üst kuruma devretmiş olabilirsiniz? İşte bu noktada yine şu sihirli iddiaya geri dönüyoruz: Marihuana içen komşularınız (ne söylemiş veya nasıl davranmış olurlarsa olsunlar) aslında kendi tutuklanmalarına rıza göstermiş olurlar.

Kim bilir, belki de bir ülkede yaşıyor olmak hükümetin sizden talep ettiği her şeye rıza göstermek anlamına geliyordur. Nihayetinde, eğer benim evime geliyorsanız benim kurallarına uymakla yükümlü olursunuz. Ancak bir ülke benim evimden oldukça farklı bir yerdir. Ben kendi evimin sahibiyim ama ülkenin sahibi değilim. Bir ülke kendi hayatını nasıl yaşayacaklarıyla ilgili kendi fikirleri olan bir sürü farklı insandan meydana gelir. Ve bu insanlar bana ait değildir! Bu gerçek, yetişkin insanların en önemli

farkındalığıdır: “Diğer insanlar bana ait değil. Kendi kararlarını verecekleri kendi hayatları var!” Yetişkin insanlar olarak bunu anlamak ve anladığımızı da eylemlerimize yansıtmak durumundayız! Nasıl yaşayacaklarını söylemek üzere insanların evine dalmazsınız. Sizin daha uygun kullanacağınızı düşündüğünüz durumlarda insanların eşyalarını çalıp, gasp etmezsiniz. Ne üzerine olursa olsun, herhangi bir anlaşmazlık durumunda insanları tokatlamaz, bıçakla veya silahla yaralamaya kalkışmazsınız.

Eh, madem hâlihazırda bir liberteryen gibi hareket ediyorsunuz, belki de bir liberteryen olmalısınız.

Bir Liberteryen Olmak Ne Demektir?

Liberteryen olmak, sadece hukuk kurallarına saygı göstermek suretiyle başkalarının haklarına zarar vermekten çekinmek demek değil, aynı zamanda insanların haklarının olmasının ne anlama geldiği, bu hakların nasıl barışçıl bir sosyal iş birliğine yol açtığı ve dolayısıyla gönüllü toplumların nasıl çalıştığı gibi konularda fikirsel olarak kendini donatmak demektir. Liberteryen olmak sadece kendi özgürlüğünüz için değil, başkalarının özgürlükleri için de ses çıkarmayı gerektirir. Hayatını, özgürlük kurumunun hayal edilebilecek en büyük ihlali anlamına gelen “kölelik” kurumunun kaldırılmasına adanmış Brezilyalı düşünür Joaquim Nabuco kendi hayatına rehberlik eden özgürlük prensibini şöyle açıklıyor:

“Çocuklarınızı ve kendinizi başkalarının özgürlükleri konusunda eğitiniz. Ancak bu şekilde kendi özgürlüğünüz kaderin rastgele verilmiş, bonkör bir hediyesi olmaktan çıkacaktır. Ve ancak bu şekilde özgür olmanın gerçek değerini anlayıp, onun için mücadele edecek cesareti kendinizde bulacaksınız.”⁴

Liberteryen olmak, özgürlüğe herkes için sahip çıkmaktır. Eylemleri veya sözlerinden dolayı karşı karşıya geldiğiniz zamanlarda bile diğerlerinin haklarını savunmaktır. Şiddet kullanmaktan itinayla kaçınmak, onun yerine kendi hedeflerine yönelmektir. Bu hedefler kişisel mutluluk, insanlığın veya bilimin geliştirilmesi, bunların hepsi veya tamamen başka bir şey olabilir. Mühim olan, gerek serbest girişim ve mübadelenin “kapitalist” dünyasında, gerekse bilim, sanat, hayırseverlik, aşk, arkadaşlık veya bunlara benzer -gönüllü iş birliği mekanizmalarının hayat verdiği- diğer alanlarda, yalnızca gönüllü ve barışçıl yollar tercih etmektir.

İktidar ve Otoriteye Karşı Şüphencilik

Liberteryen olmak hak ve özgürlüklerin ancak ve ancak iktidar sınırlandırıldığında güvence altında olduğunu anlamak anlamına gelir. Haklar, hukuka dayalı bir düzen gerektirir! Radikal İngiliz filozof ve eylemci John Locke, modern dünyanın temellerinin atılmasına öncülük etmiştir. Yöneticilerin sınırsız güç uygulaması gerektiğini savunan “mutlakiyet” taraftarları ile fikir planında mücadele etmiştir. Mutlak iktidar savunucularının iddiası şudur: Herkese özgürlük verilmesi durumunda, hiç kimse başkalarının haklarını veya eylemlerinin sonuçlarını düşünmez ve aklına estiği gibi hareket etmekte bir sakınca görmez. .

Locke bu iddiaya özgürlüğe taraftar birinin tam olarak nasıl bir özgürlük talep ettiğini açıklayarak karşılık verir: “Kişinin kendi benliğini, eylemlerini ve sahip olduklarını kanunların güvencesi altında başka bir kimsenin keyfi iradesine tâbi olmaksızın tamamen kendi hür iradesiyle ve kendi önceliklerine göre idare edip düzenleyebilmesidir.”⁵ Bir insan, başka kimselerin eşit haklarına saygılı olduğu sürece, emir vermekten ziyade kendi sahip olduk-

larıyla istediğini yapma hürriyetine sahiptir.

Filozof Michael Huemer, “sağduyunun ahlâkı” olarak nitelendirdiği liberteryenizmi şu üç prensip çerçevesine yerleştiriyor: Bireyleri diğerlerine saldırmaktan, öldürmekten, çalmaktan veya kandırmaktan men eden bir “saldırmazlık aksiyomu”; Devletin doğasının baskıcı olduğuna yönelik, yaygın bir kabul(kendisine karşı gelenlere uyguladığı şiddetten anlaşıldığı üzere); Siyasi otoritenin diğer hükümet dışı organizasyon ve bireylerin yapamayacağı türden büyük hatalar yapabileceğini kabul eden güçlü bir şüphe.”⁶ Michael Huemer’in söylediği gibi, “Liberteryenizmi diğer siyasi fikirlerden ayıran temel unsur otorite kavramına bakışıdır.”⁷

Özgürlük, Refah ve Düzen

Liberteryen olmak; toplumsal refahın nasıl ortaya çıktığını anlamayı gerektirir. Toplumsal refah, politikacıların emir vermesiyle ortaya çıkmaz. Aksine özgür insanların tamamen “mülkiyete, yani diğer insanların haklarına saygı zemininde birlikte çalışarak, üreterek, buluşlar yaparak, biriktirerek, yatırım yaparak, alarak ve satarak ortaya çıkardığı bir şeydir. “Mülkiyet”, bazılarının bugünlerde anladığı gibi sadece “benim sahip olduğum şey” anlamına gelmez. Bilakis, Locke’un ünlü ifadesiyle⁸ “hayat, hürriyet ve mülkiyet”i kapsar. ABD anayasasını hazırlayan en önemli isimlerden James Madison’ın da ifade ettiği üzere, “Bir insanın mülkiyeti üzerinde hakkı olduğu iddia edilebileceği gibi, hakları üzerinde eşit derecede bir mülkiyeti olabileceği de iddia edilebilir.”⁹

Sevgi ve yakınlık, belki küçük grupların barışçıl ve etkin bir iş birliği içinde yaşamaları için yeterlidir. Ancak liberteryenler,

bu kavramların, yüz yüze etkileşimde bulunmayan geniş insan grupları arasında barış ve iş birliği yaratmaya yeterli olmayacağını bilirler. Liberteryenler, hukuka ve güç sahiplerinin tercihleri doğrultusunda şu veya bu yönde esnemeyen ve herkese uygulanan kurallara inanırlar. Özgür toplulukların kuralları, herhangi bir kişi veya grupların faydasına olacak şekilde değil; din, dil, ırk, renk, cinsiyet veya aile gibi gayri iradi özelliklerinden bağımsız olarak bütün insanların haklarına saygı gösterir surette oluşturulur.

Mülkiyet kuralları, birbirini tanımayan insanlar arasında gönüllü işbirliğini tesis eden en önemli temeller arasındadır. Mülkiyet sadece elimizde tutabildiğimiz şeyler değildir. Mülkiyet, birbirini tanımayan insanların eylemlerine rehberlik eden ve barışçıl şekilde yaşayabilmelerine olanak sağlayan haklara ve yükümlülüklerle dayalı karmaşık bir ilişkiler bütünüdür. Öyle ki, insanlar bu haklar ve yükümlülüklerle dayalı olarak, şirketler veya ortaklıklar kurmak suretiyle karşılıklı kazanç prensibi üzerine ticaret yapabilsinler. İyi tanımlanmış, yasal olarak koruma altına alınmış ve devredilebilen mülkiyet hakları, geniş ölçüde refah, ilerleme ve barışı mümkün kılan esas kurumlardır.¹⁰ Burada mülkiyet, sadece elinizde tutabileceğiniz veya içinde yaşadığınız mülkleri değil, ancak binlerce insanın işbirliği yapması sonucu ortaya çıkan ilaçlar, uçaklar veya kışın masamıza gelen ananas gibi sayısız nimetleri üreten büyük ve karmaşık şirketlerin hisselerini de kapsar.

Liberteryen hukuk profesörü Richard Epstein, en iyi kitaplarından bir tanesinin ismini Karmaşık Bir Dünya İçin Basit Kurallar¹¹ olarak belirlemiştir. Bu isim kitabın temasını dâhiyane bir şekilde özetler: Karmaşık düzenler için karmaşık kurallara ihtiyaç yoktur. Aksine basit kurallar yeterli olacaktır. Hatta basit, anlaşılabilir ve istikrarlı kurallar, düzen yaratmaya daha uygun

iken; karmaşık, anlaşılmas ve sürekli değişen kuralların kargaşa yaratması daha muhtemeldir.

İyi tanımlanmış mülkiyet hakları ve karşılıklı anlaşmaya dayalı şekilde ticaret yapma özgürlüğü, büyük ölçekte iş birliklerini hiçbir zorlama olmaksızın kendiliğinden mümkün kılar. Serbest piyasalar, zor kullanılarak yönetilen veya kumanda edilen toplulukların sahip olduğundan çok daha fazla düzen ve öngörülebilirliği içerisinde bulundurur. Piyasaların kendiliğinden doğan düzeni, tasarlanmış bütün 5 yıllık kalkınma planlarından ve ekonomik müdahalelerden daha soyut, karmaşık ve ileri görüşlüdür. Mesela, insanların serbestçe alışveriş yapabildiği zaman ortaya çıkan “fiyat” gibi mekanizmalar, insanların kaynaklarını olabilecek en yüksek değer üzerinden kullanmalarına yardımcı olur. Üstelik bunu yaparken merkezi bir bürokrasiye zor kullanma yetkileri vermesine gerek olmaz.¹² Zorla uygulanan “planlama” ise aslında çoğu zaman gerçek planlamanın tersine çalışır. Öyle ki, serbestçe ve kendiliğinden oluşan sosyal kurumların içinde sürekli devam eden plan koordinasyon faaliyetine bir engelleme niteliği taşır.

Düzen, haklarını güven içinde kullanabilen insanların özgürce etkileşiminden ortaya çıkar. Burada kastedilen düzen sadece “ekonomik düzen” değildir, aynı zamanda dil, sosyal normlar, gelenekler, bilim ve hatta moda ve stil gibi sosyal alanları da kapsar. Bu alanları bir hükümdarın, diktatörün, başkanın, komitenin, yasa yapıcının veya bürokratin iradesine tâbi kılmak üzere güç kullanımı, düzen ve özgürlüğün, kargaşa ve zorbalık ile yer değiştirmesine neden olur. Toplumsal uyumun zedelenmesine yol açar.

Liberteryenler, her bir bireyin hak ve özgürlüklerinin tanındığı ve bunlara saygı duyulan, barışçıl bir dünyanın mümkün oldu-

ğuna inanırlar ve böyle bir dünyayı gerçekleştirmeye çalışırlar. Bu dünya gönüllü mübadele üzerinden yaratılan refahın geniş toplum kesimleri tarafından paylaşıldığı, temel hakların bir hukuk düzeni tarafından teminat altına alındığı, karşılıklı fayda ve temelli alışverişlere olanak sağlayan bir dünyadır. Liberteryenler, gücün sınırlandırılması, keyfi iktidarın hukuka tâbi olması, şiddetin bütün türlerinin minimize edilip azaltılması gerektiğini düşünürler. Başkalarının da eşit özgürlüklerine saygılı olmak kaydıyla, insanların kendi seçtikleri şekilde düşünme, çalışma ve davranma özgürlüğü olduğunu kabul ederler. Her bir bireyin başkasının iznine tâbi olmadan var olma, eyleme ve yaşama hürriyeti vardır ve herkes kendi seçtiği şekilde mutluluğu arama hakkına sahiptir.

Peki, Neden Liberteryen Olmalıyız?

Neden liberteryen olmalıyız? Belki üstünkörü sayılabilir ama bu soruya makul bir yanıt şudur: Neden olmayayım ki? İspat yükünün iddia eden tarafın üzerinde olduğu gibi, özgürlükler hususunda ispat yükü, özgürlüklerini kullananlarda değil, özgürlükleri kısıtlamaya çalışanlardadır. Şarkı söylemek ve kek pişirmek isteyen bir kimsenin bunları yapmak için diğer insanlardan izin isteyerek başlamasına gerek yoktur. Keza şarkı söylemek ve kek pişirmek aleyhindeki bütün muhtemel gerekçelerin aksini ispat etmesi de gerekmez. Eğer bu kişi şarkı söylemekten alıkonulacaksa, alıkoymak isteyen kimse bu kişinin neden şarkı söylememesi gerektiği ile ilgili ikna edici gerekçeler ortaya koymalıdır. İspat yükü yasaklayanın omuzlarındadır. Ve bu yük öyle bir yük olabilir ki, mesela, şarkı söyleyenin çok yüksek sesle şarkı söyleyip komşularının uyumasına imkân tanımaması veya kek pişirenin çıkardığı ateşle komşularının evinin yanmasına sebep olması

gibi durumlarda karşılanabilir. Ancak bu sayılanlar ve benzeri sebepler yasaklama için yeterli gerekçeyi oluşturabilir. Nihayet, genel bir prensip özgürlükleri kısıtlamak üzere güç kullanılması değil, öncelikle onların teminat altına alınmasıdır.

Bir liberteryen özgürlüğün önceliği prensibine inanır. Gerçek hayata uygulandığında bu basit prensip, farklı insanların kendi bildikleri yollarla mutluluğu aradığı, karşılıklı kazanca dayalı olarak ticaret yaptıkları, aralarındaki anlaşmazlıkları sopalar yerine kelimelerle çözdükleri bir dünya ortaya çıkarır. Böyle bir dünya belki mükemmel değil ancak uğruna mücadele edilecek bir yer olurdu.

2. KANUNLARIN OLMASI ŞART DEĞİL

John Stossel

Yeni bir kanun çıkarmak, insanların bir problemle karşılaştıklarında sık sık başvurdukları en kolay çözümdür. Ancak bu her zaman işe yaramaz, çünkü kanunlar sadece gücün nasıl kullanılacağını belirler ve güç kullanmak, olayları nadiren iyiye doğru değiştirir. Araştırmacı gazeteci kariyerine tüketici muhabiri olarak başlayan John Stossel, ABC News'te "20/20" isimli televizyon programında spiker olarak çalıştı ve şimdi Fox Business News'te Stossel Show'da sunucu olarak görev yapmaktadır. Stossel isimli programı iki kez Özgürlük için Öğrenciler (Students For Liberty) üyelerinin izleyici olarak katıldığı Uluslararası Özgürlük için Öğrenciler Konferansı'nda (International Students For Liberty Conference'da) çekildi.

Bir liberteryen olmamın başlıca sebeplerinden birisi, siyasette sol veya sağ tarafından sunulan seçeneklerin aslında ne kadar yanlış olduklarını görmemdir. Bu seçenekler, insanları ya hükümetin ekonomiyi kontrol ettiği bir düzen ya da hükümetin özel hayatımızı kontrol ettiği bir düzen arasında seçim yapmaya zorlamaktadır.

Her iki taraf -yani hem solcular hem de sağcılar -kendilerini özgürlük sevdalısı olarak görürler. Sol, devletin gelir eşitsizliğini azaltabileceğini düşünür. Sağ ise devletin Amerikanları daha erdemli yapabileceğini düşünür. Aslında bizim açımızdan en iyisi, her iki tarafın da bu siyasi gündemlerini devlet aracılığıyla iletmeye kalkışmamalarıdır.

Bence her iki taraf, uyuşturucu kullanımı ve yoksulluk gibi ko-

nuları istediği gibi tartışabilmeli; ancak, bir şey çalmadıkları ya da birine saldırmadıkları müddetçe, kimse devlet tarafından da cezalandırılmamalıdır. Ayrıca yapısı ve faaliyetleri birçok açıdan sınırlandırılmış bir devlet aygıtını finanse etmek için gereken az miktardaki kaynaklar (yani vergiler) dışında, kimse kimsenin parasına zorla el koymamalıdır. Eğer herhangi bir konunun doğruluğu ya da yanlışlığından şüphe duyuluyorsa, o konuyla ilgili tartışmalar bir kenara bırakılıp piyasa kuvvetlerine veya konuyla ilgilenen diğer kuruluşlara devredilmelidir.

Ancak çoğu insan böyle düşünmüyor. Çoğu insan dünyamızı, sadece kanunların çözebileceği problemlerle dolu bir dünya olarak görüyor. Bu insanlara göre siyasetçilerin tembellikleri, ahmaklıkları ve lakaytlıklarıdır, bizi hayatta karşılaştığımız sorunları çözmekten alıkoyan esas şeylerdir. Ancak burada gözden kaçırılmaması gereken esas mesele, devletin aslında bir güç unsuru olduğudur -son derece ağır ve verimsiz bir şekilde çalışan bir güç unsuru.

Bu nedenle, devletin hayatta karşılaştığımız sorunların çoğuna müdahil olmamasının ve onları kendine göre çözmeye kalkışmamasının aslında daha iyi olacağı kanaatindeyim.

Çoğu insan, “devletin her zaman her şeyi çözebileceğine” inanır. Ortaya ne zaman bir sorun çıksa, insanlar hemen “Nerede bu devlet? Hemen bir kanun çıkarmalısınız” demeye başlar.

Merkezi planlamanın korkunç sonuçları yüzünden yıkılan Sovyetler Birliği bile dünyayı bu “büyük devlet” fikrinden vazgeçiremedi. Avrupa ise “piyasa sosyalizminden” bahsetmeye başladı. Amerika Birleşik Devletleri’ndeki siyasetçiler, hem kapitalizm ve sosyalizm arasında üçüncü bir yolun, hem de piyasanın görünmez elinin yerini siyasetçilerin aldığı bir sistem olan “yönetilen kapitalizm”in (managed capitalism) hayalini kurmaya başladılar.

George W. Bush başkanlık seçim kampanyasında devlet aygıtını “küçülteceğini” vadetmesine rağmen, başkanlığı sırasında reçeteli ilaçlarla ilgili 50 milyar dolarlık bir program oluşturdu ve Hiçbir Çocuk Geride Kalmasın (No Child Left Behind) adlı projesi için adeta yeni bir bürokrasi inşa etti. Bush döneminde Cumhuriyetçiler, ihtiyari harcamalar seviyesini neredeyse iki kat artırdılar (ki bu Başkan Lyndon B. Johnson’dan beri ihtiyari harcamalarda görülen en büyük artıştır) ve ayrıca uyuşturucuya karşı savaşı (drug war) genişletip 90.000 yeni denetmeni işe aldılar.

Bush döneminde yeni kural ve mevzuat sayısında görülen artış, medya kuruluşlarının daha fazla “kural ve mevzuata” olan taleplerini dindirmemiştir.

Daha sonra Barack Obama’nın gelmesiyle devlet harcamaları, tüm çocuklarımızı gelecekte iflasa sürükleyecek boyutlara ulaştı. Bu yaşananlar Çay Partisi’ni (Tea Party) kuvvetlendirdi ve 2010 seçimlerinin sonuçlarına yol açtı.

Çay Partisi bana başta umut vermişti; ancak kısa bir süre içerisinde, bu konuda da kendi kendimi tekrar aldattığımı fark ettim. 2010 seçimlerden sadece birkaç ay sonra, sözüm ona “mali konularda muhafazakâr” olan yeni Cumhuriyetçiler parlamentoda tarım sübvansiyonlarının devamı yönünde oy kullandılar, sağlık sigortası sistemini (Medicare) “koruyacaklarına” dair söz verdiler ve Romney’nin başkan yardımcısı adayı olan Cumhuriyetçi Paul Ryan’ın bütçe açığını azaltmaya yönelik planını ellerinin tersiyle itiler.

Maalesef liberteriyen prensipler üzerine kurulmuş olan Amerika Birleşik Devletleri, devlet aygıtının fazla büyüdüğü kabul edememektedir. Doğu Asya ülkeleri piyasanın önemini benimsemiş ve böylece ekonomik açıdan büyük gelişim kaydetmişlerdir.

Emek piyasalarını liberalleştiren İsveç ve Almanya ise, bu sayede ekonomilerinin daha da geliştiğini görmüşlerdir.

Bizim tek yaptığımız ise, sürekli yeni kanunlar çıkarmaktır.

Buradaki esas düşmanız, insanların önyargılarıdır. Pazar ekonomisi bize sunduğu göz kamaştırıcı nimetlerden dolayı, insanlar arasında pazarın sağladığı faydaları fazlasıyla kanıksayıp onları “çantadaki keklik” gibi görme yatkınlığı söz konusudur. Mesela yabancı bir ülkeye gittiğimde, bir plastik parçasını (yani kredi kartını) bir makineye sokup nakit para alabilirim. Veya o plastik parçasını, benimle aynı dili bile konuşmayan bir yabancıya verebilir ve ondan bir haftalığına bir araba kiralayabilirim. Eve döndüğümde ise Visa ya da MasterCard bana kuruluşuna kadar hesap dökümü gönderecektir. Biz bu tarz şeyleri fazlasıyla kanıksayıp hafife alıyoruz.

Devletimiz ise, seçimlerde atılan oyları bile doğru düzgün saymıyor.

Fakat ne zaman ortaya bir sorun çıksa, insanlar hemen devletten yardım bekliyor. Merkezi planlamacıların birçok başarısızlık içeren sicillerine rağmen, aramızdan sadece birkaçımız, tepemizde oturan ve her şey için kesenin ağzını açan devletin aslında içten çürümüş ve işe yaramaz bir varlık olduğunun farkındayız.

20. yüzyılın önde gelen liberteryenlerinden birisi olan H.L. Mencken, bu konuda veryansın etmiştir: “Aslında devlet, çoğu niteliksiz bireylerden oluşan bir insan grubundan başka bir şey değildir... Entelektüel atalet içinde bulunan bu önemsiz bireyler, genellikle görev gereği itaat ederler... [ve] sıradan akıllardan daha üstün bir akla sahip olduklarını zannederler.”

Hür bireyler ve beraber özgürce çalışan insanlar olarak biz, her

zaman devletin yaptığından çok daha iyisini başarabiliriz.

Yani başımızda bir “büyük devlet” olmadığı müddetçe, önümüzdeki imkân ve fırsatlar sınırsızdır.

3. RADİKAL MERKEZCİLİK OLARAK LIBERTERYENİZM

Clark Ruper

Uzun yıllardır siyasi düşüncenin ana yelpazesi hakkında “sol”-dan “sağ”a düşünülmesi gelenekselleşmiştir. Peki, liberteryenizm geleneksel olarak sunulan bu ayrıma uymakta mıdır? Öğrenciler için Özgürlük’ün (Students For Liberty) başkan yardımcısı, Clark Ruper yarışan siyasi düşünceler arasındaki ilişki hakkında ve liberteryenizmin çağdaş tartışma ve müzakereler için nasıl bir temel sağladığı konusunda yeni bir yaklaşım önermektedir. Ruper, Ann Arbor’da bulunan University of Michigan’ın tarih bölümü mezunudur.

Sağ-sol ayrımı, siyasi düşüncenin temelidir: Eğer X’e inanıyorsanız, solcu ve eğer Y’ye inanıyorsanız sağcısınız. X’in ve Y’nin neyi temsil ettiği ise konuştuğunuz kişiye bağlı olarak çeşitlilik gösterir. Keza konunun içeriği, insanların görüşlerini o siyasi yelpazede herhangi bir noktaya oturtamasa bile, söz konusu yelpazedeki yerlerini bulmalarına olanak sağlar.

İki aşırının, siyasi yelpazeyi, uçlarında “şiddete meyyal kolektivizmin rakip formları”nın (sosyalizm ve faşizm) bulunduğu bir çember hâline getirdiği fark edildiğinde, bu durum daha da absürt hâle gelmektedir.

Yani klasik liberalizm ya da liberteryenizmi ilk duyduğunuzda, felsefesinin bahsi geçen “yelpazenin” neresinde yer aldığını sorabilirsiniz. Ancak, herhangi bir yerinde yer almaz.

Özgürlük fikrinin özü standart sağ-sol ayrımının reddidir. Liberteryenizm soruların ve meydan okumaların siyasi güç olarak kullanıldığı bir ideolojidir. Liberteryenizm, hükümetin şu veya

bu alandaki müdahalesinin seçimi yerine, siyaseti, iktidara karşı özgürlük mücadelesi olarak görür. Liberteryenler, tarihçi Lord Acton'ın dersini çok ciddiye alır: "İktidar yozlaşır ve mutlak iktidar mutlaka yozlaşır."¹³ Liberteryenizm, tarafların tek yönlü baskıcı gücüyle siyasi yelpazenin bir ya da öteki yanında konumlandırılmaz.

Geleneksel sağ-sol ayrımı bir taraftan komünizmi işaret ederken öte yandan faşizme uzanır. Bir tarafta sigara, öte yanda esrar ya sağı... ve ifade yasakları (speech codes) ise bir diğer yanda. Sonuçta hangisi tutarlı hangisi değil; liberteryenizm mi ya da sağ-sol ayrımı mı? Buna kendiniz karar verebilirsiniz.

Sağ-sol ayrımı üzerinde konumlandırma konusunda ısrar edilirse, liberteryenlerin siyasal söyleminin radikal merkezi işgal ettikleri söylenebilirdi. Konunun kökenine inelim (Latince radix: kök) -Liberteryenler bizim analizimizde radikaldir ve bizler özgürlük ilkesine inanırız. Birisi, fikirlerimizi içten dışa yansıtmamız ve siyasi yelpazedeki ideolojiler ve siyasi partilerle bilgi paylaşmamız bakımından bizi merkezci olarak nitelendirebilir. Sonuç olarak liberteryen fikirler, hem merkez sola hem de merkez sağa çok cazip nitelikler sağlayarak yayılır. Ayrıca, birçok ülke vatandaşları artan oranda "solcu" ya da "sağcı" olarak değil, liberteryen olarak görülmelidir.¹⁴

Liberteryenizm bireysel özgürlüğün önemini merkeze alan bir siyasi felsefedir. Yani bir liberteryen, "sosyal muhafazakâr" ya da "sosyal ilerlemeci" olabilir, şehirli ya da köylü, dini bütün ya da değil, Yeşilaycı ya da alkol alan, bekâr ya da evli... Liberteryenleri birleştiren şey insan ilişkilerindeki varsayılan özgürlüğe olan istikrarlı bağlılıktır, ve bunu Cato Enstitüsü'nden David Boaz şöyle ifade eder; "Meşrulaştırılmaya muhtaç olan, özgürlüğün değil gücün ifasıdır."¹⁵ Liberteryenler özgürlük ilkesinin tutarlı

savunucularıdır ve bireysel özgürlük, barış ve sınırlı hükümet konularında çok çeşitli insan ve gruplarla çalışabilirler.

Liberteryen radikal merkez modern dünyanın birçoğunu şekillendirmiştir. Bu konuda gazeteci Fareed Zakaria'nın gözlemleri şöyledir:

“Bildiğimiz gibi, klasik liberalizm dünyayı şekillendirmiştir. Öyleyse, Sir Christopher Wren'in Aziz Paul Katedrali'ndeki anıtına yazdırdığı gibi, klasik liberalizmin de kitabesi şu şekilde okunacaktır: '*Si monumentum requiris, circumspice.*' Bir anıt arıyorsanız, etrafınıza bakın. Yaşadığımız dünyayı - laik, bilimsel, demokratik, orta sınıf- olarak düşünün. Sevseniz de sevmeseniz de bu dünya liberalizm tarafından var edilmiştir. Liberalizm (güç müttefiki kapitalizmle birlikte) 200 yılı aşkın süredir insan toplumuna otorite, din, gelenek, toprak ve krallar altında hükmeden düzeni yıkmıştır. Liberalizm, doğduğu Avrupa'dan Amerika'ya yayılmıştır ve şimdilerde Asya'nın birçok kesimini hızla yeniden şekillendirmektedir.”¹⁶

Liberteryenizm (ilkeli klasik liberalizmin modern ismi) çağdaş dünyayı hâlihazırda derinlemesine şekillendirmeyi sürdürmektedir. Dünyanın birçok yerinde çok sayıda savaş verilmiş ve çoğu yerde kazanılmıştır: din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması; anayasal yollarla iktidarın sınırlandırılması; ifade özgürlüğü; çürümüş merkantilizmin serbest ticaretle yer değiştirmesi; köleliğin kaldırılması; azınlıklar için bireysel özgürlük ve dini, etnik, dil ve cinsiyet konularında yasal hoşgörü; mülkiyetin korunması; faşizmin yenilmesi, Jim Crow, ırkçılık (apartheid), nasyonel sosyalizm ve komünizm. Çok sayıda entelektüel ve eylemci, bu zafetleri mümkün kılarak bu dünyayı daha adil, daha barışçıl ve daha özgür bir yer haline dönüştürmüştür. Onlar, liberteryenizmi bu konuların üzerine kurmuş ve diğer meseleleri akla uygun

politik söylemler üzerinde temellendirmişlerdir. Ancak biz şöretimize bel bağlamaya razı değiliz. Her zaman olduğu gibi, eski savaşlar tekrar tekrar kazanılmalıdır. Keza bugünün gençliği için tıpkı eski nesillerde olduğu gibi, mücadele edilecek çok savaş ve kazanılacak çok özgürlük vardır.

Liberteryenler, siyasi partilerin dışında faaliyetlerini sürdürmelerine rağmen bu etkiyi nasıl sağlamaktadırlar? Tıpkı bugün Avrupa'da ve diğer ülkelerdeki çeşitli (klasik) liberal partiler gibi, bazen kendi partimizi kendimiz şekillendiririz. Bazen, 2012 yılında yapılan seçimlerde başkan adayı olan Vali Gary Johnson uyuşturucuyla savaşın ve diğer hükümet programlarının yol açtığı zararlar hakkında milyonları bilgilendirdiği ABD'deki liberteryen partide olduğu gibi, küçük siyasi partiler içinde çalışırız. Bazen de 2008 ve 2012'de gerçekleşen Başkanlık seçimlerinde Cumhuriyetçi aday Ron Paul'u kampanyasında olduğu gibi mevcut parti yapıları içinde çalışırız. Ron Paul, siyasi seçim kampanyalarının temiz yüzünü kullanarak sadece ABD'de değil dünya çapında binlerce gence ulaşıp liberteryen ilkeleri geliştirebilmiştir. Politik aktivizmimiz ülkeye ve içeriğe bağlı olarak farklı boyutlar kazanırken, fikirlerimiz siyasi yelpazeyi şekillendirir.

ABD'deki radikal öğrenci aktivizminin altın çağı olarak görülen 1960'ların Amerikasını düşünün. Sağ tarafta radikal Özgürlükçü Genç Amerikalılar (Young Americans for Freedom- YAF) vardı. 1960'da kabul edilen kurucu bildirileri Sharon Statement'ta; özgürlüğün bölünmez olduğunu, politik özgürlüğün ekonomik özgürlük olmaksızın uzun süre var olamayacağını; hükümetin gayesinin iç düzenin korunması, milli savunmanın sağlanması ve adil yönetim vasıtasıyla bu özgürlükleri muhafaza etmek olduğunu ve öte yandan hükümetin bu meşru yükümlülüklerinin ötesinde girişimlerde bulunduğu, özgürlüğü ve düzeni yıkma eğilimiyle gücü kendisinde topladığını savunmuşlardır.¹⁷

Onların kahramanı Senatör Barry Goldwater ulusa seslenişinde “Özgürlüğün savunulmasındaki aşırılığın ahlaksızlık olmadığını size hatırlatmak isterim. Ve ayrıca adalet arayışındaki ılımlılığın da bir erdem olmadığını hatırlatmama izin verin.”¹⁸ demiştir.

Aynı zamanda, Demokratik Toplum Yanlısı Öğrenci Kurululu (Students for a Democratic Society-SDS) sol kesimde savaş karşıtı hareketin öncüsü olarak ortaya çıkıyordu. 1962’de kabul edilen “Port Huron” adlı bildirimlerinde: “Biz, insanın sonsuz değerinde ve fakat olması gereken akıl, özgürlük ve sevgi kapasitesinin altında olduğunu görüyoruz. Ütopya ve umudun azalması aslında bugünün sosyal hayatının belirleyici özelliklerinden biridir. Nedenleri çeşitlidir: eski solun hayalleri Stalinizm tarafından yanlış yollara saptırıldı ve bir daha asla yeniden kurulmadı. Gaz fırınlarıyla, toplama kamplarıyla ve atom bombalarıyla sembolize edilen 20. yüzyılın korkuları, ümitleri parçalamıştır. İdealist olmak vahiyle gelen bir hayal gibi düşünülüyor”¹⁹ sözlerine yer vermişlerdir.

Eski SDS Başkanı Carl Ogelsby Fırtınadaki Kuzgunlar (Ravens in the Storm) adlı eserinde şunu hatırlatır: “Liberteryenizm, benim de her zaman yapmaya çalıştığım gibi, sağdakine olduğu kadar soldakine de söz hakkı veren bir duruştur. Tercih edilecek birçok solcu varken neden bu tema üzerinde sadece sağcılara gidilsin? Çünkü eğer hem sağın, hem de solun savaşa karşı olduğunu gösterebilseydin, savaşa karşı en güçlü argümanı ortaya koymuş olurdu.”²⁰ Dahası, “‘Radikal merkez’ ve ‘militan denge’ (militant moderation) hakkında konuşmanın anlamlı olduğuna çok önce karar verdim. Yani demek istiyorum ki, analizlerimizde radikal ancak muhafazakârlara ulaşırken merkezci olmalıyız.”²¹

Kendi etki alanlarında - ekonomik özgürlük ve sosyalizm karşıtlığı konusunda YAF; sivil haklar ve barış konusunda SDS- çeşit-

lilik göstergeler de bütün olarak ele alındıklarında modern çağda liberteryen aktivizmin öncüsü olarak görülebilirler. Bu hareketlerin liderleri öğretmen, gazeteci, profesör, siyasetçi ve bugün kamusal söylemi yönlendiren diğer figürler olmaya yöneldiler. Solun ve sağın birlikteliğini iddia ettiler ancak en iyi entelektüel argümanları ve enerjileri altta yatan liberteryen dürtülerinden gelmiştir.

Uyuşturucuya karşı savaş giderek bir facia olarak kabul ediliyor. Cato Enstitüsü gibi liberteryen düşünce kuruluşları on yıllardır uyuşturucuya karşı savaşın büyük bedellerinin ve kişisel sorumluluğun ve bireysel özgürlüğün faydalarını belgelemişlerdir. Ünlü Milton Friedman'ın da içinde olduğu liberteryen ekonomistler, yasaklamanın yarattığı sapkın dürtüleri açıklamışlardır. Ahlak profesörleri özgür ve sorumlu bireylerin oluşturduğu toplumun mağdursuz suçlara ilişkin yasakları ortadan kaldıracabileceğini, Ly-sander Spooner'un 1875 tarihli Vices are not Crimes: A Vindication of Moral Liberty adlı kitabına referansla söylediler.²³ Çünkü liberteryenler - ahlak, adalet, suç oranları, aileler, sosyal düzen hakkındaki- yasakların zararlı etkilerine işaret ederek çığır açtıklarından, giderek çok sayıda siyasi lider, "uyuşturucu yanlısı" olarak yaftalanmaktan çekinmeksizin uyuşturucuya karşı verilen savaşın korkunç sonuçları hakkında konuşmaya başladı. Bu siyasetçiler arasında Meksika, Guatemala, Kolombiya ve Brezilya gibi suç, şiddet ve yasakların getirdiği yolsuzluklardan mustarip olan ülke başkanlarının yanı sıra valiler, eski devlet bakanları, yargıçlar, polis amirleri ve diğer birçokları vardır.²⁴

Liberteryenleri eşsiz yapan şey şudur; başkaları belirli özgürlüğü temel alan duruşu günlük ya da geçici olarak sahip olabilirlerken, liberteryenler bu duruşu ilkesel olarak savunurlar. Liberteryenizm sağ veya solun felsefesi değildir. Radikal bir merkezdir, yaşamak isteyenler ve yaşamasına müsaade edilenler için, hem

kendi özgürlüğünü hem de başkalarının özgürlüklerini kucaklayanlar için, kolektivizmin bayat klişelerini ve karşılıksız vaatlerini reddedenler için hem “sağda” hem de “solda” bir evdir.

Peki, sağ-sol ayrımında liberteryenizm nerede durmaktadır? Bu ayrımın üzerinde.

4. LIBERTERYEN DÜŞÜNCENİN TARİHİ VE YAPISI

Tom G. Palmer

Tarih, fikirlerin nasıl ortaya çıktığını ve birbirleriyle nasıl ilişkilendiğini göstermemize yardımcı olabilir. Özgürlük fikri, liberteryen (liberterian) düşüncenin dünya görüşü ve insanların birbirine nasıl davranması gerektiği arasındaki uyumu göstermek üzere tarihsel ve kavramsal düzeyde incelenmiştir.

Her ne kadar liberteryen (liberterian) -yani özgürlükçü -düşüncenin temel unsurlarını insanlık tarihi boyunca tespit etmek mümkün olsa da, liberteryenizm (liberterianism) bir siyasi felsefe olarak esas modern çağda ortaya çıkmıştır. Modern bir felsefe olarak liberteryenizm -özgürlükçülük -şu değerleri savunur: Kölelik ve itaatkarlık yerine bireysel özgürlüğü; iktidarın ve gücün keyfi kullanımından ziyade insan haklarını koruyan yasal sistemleri; insanların zorla çalıştırılması, baskıya maruz kalması ve işgalciler tarafından sömürülmesi yerine özgür emeği, gönüllüğe dayalı iş birliğini ve paylaşımı; ve din, etnik ve aşiret düzeyinde çatışmalar yerine farklı dinler, yaşam tarzları, etnik gruplar ve başka insan grupları arasında barış içinde bir arada yaşaması. Çağdaş dünyanın felsefesi olan liberteryenizm, günümüzde dünya çapında gençler arasında hızla yayılmaktadır.

Dünyada giderek büyüyen liberteryenizm hareketini daha iyi anlayabilmek için, ilk önce liberteryenizm olarak adlandırılan bu siyasi felsefeyi oluşturan ana fikirleri anlamak gerekir. Bir siyasi felsefeyi farklı şekillerde incelemek mümkündür. Örneğin felsefeler tarihi açıdan ele alınıp, hangi mesele ve sorunlara cevaben ortaya çıktıkları araştırılabilir. Fikirler, birbirimizle ve dünyayla iletişim kurmamızı sağlayan zihinsel araçlardır. Bu araçları

daha iyi anlayabilmek için, bu araçların tarihsel olarak hangi sorunlara çözüm olarak geliştirildiklerini de incelemek gerekir. Konuyu tarihsel olarak araştırıp incelemek, bu fikirleri anlamamıza yardımcı olur. Ayrıca felsefeleri anlamak için, bu felsefelerin içerdikleri fikirler arasındaki mantıksal ilişkileri de incelemek gerekir. Yani adalet, haklar, hukuk ve düzen gibi çeşitli fikir ve kavramların birbiriyle nasıl etkileşime girdiklerini ve birbirlerine nasıl anlam kattıklarını tetkik etmeye ihtiyaç vardır.²⁵ Bu kısa yazı, liberteryenizmi anlamak için kullanılabilecek bu her iki yol için kısa bir giriş sunmaktadır.

Liberteryenizmi Tarihsel Açından Anlamak

Tarihsel açıdan bakıldığında liberteryenizm, bir zamanlar “liberalizm” olarak bilinen hareketin modern versiyonudur. Ancak zaman içinde “liberalizm” kavramı, eski anlamının bazı unsurlarını yitirmiştir -özellikle de Amerika Birleşik Devletleri’nde. Ünlü ekonomist Joseph Schumpeter’in de belirttiği gibi liberalizm sıfatı, “Hiç beklenmedik bir şekilde ve liberalizme adeta bir iltifat olarak, özel teşebbüs kavramının düşmanları tarafından da benimsenmiştir.”²⁶ Ancak günümüzde dünyanın geri kalanında “liberalizm” kelimesi veya bu teriminin türevleri ile ifade edilen bu siyasi felsefe, ABD’de “klasik liberalizm” veya liberteryenizm olarak adlandırılmaktadır. Bu terim karmaşasından dolayı ABD’deki birçok kişi, görüşlerini ABD’de genel olarak “liberalizm” diye adlandırılan düşünce akımından ayırt etmek için Latin kökenli liberty kelimesinden türetilen liberteryenizm terimini benimsemiştir. Bu terim bazen de liberalizmin daha kapsamlı ve tutarlı formlarını, liberalizmin daha pragmatik veya esnek biçimlerinden ayırt etmek için kullanılır. Diğer bazı dillerde, liberteryenizm ile liberalizm kelimelerinin tercümesi/karşılı-

ğı aynıdır; örneğin Macarca dilinde, hem liberteryenizm hem de liberalizm için *szabadelvűség* ve *liberalizmus* kelimeleri kullanılır.

Peki liberalizm nereden geldi? Liberalizm Avrupa ve dünyanın diğer bölgelerinde barış, hoşgörü ve karşılıklı gönüllülük esasına dayalı çıkar alışverişi ve iş birliğini temel alan yeni bir birlikte yaşama felsefesi olarak ortaya çıkmıştır. Liberalizm, “mutlakiyetçilik” olarak bilinen ve mutlak güce sahip devlet anlayışını benimseyen düşünce tarzına karşı, söz edilen bu barışçıl değerleri korumayı amaçlar. Devlet gücünün kapsamının ve boyutunun ne olması gerektiği konusundaki tartışmalar çerçevesinde liberalizm daha keskin, daha radikal ve daha pekiştirici bir felsefeye dönüşmüştür.

Karanlık Çağ takip eden dönemde, Avrupa’da bağımsız “komünlerin” büyümesi ve korsanlar, akıncılar ve derebeylerine karşı kalın duvarlarla korunup kendi kendini yöneten şehirlerin ortaya çıkması sayesinde Avrupa’da ticaret yeniden canlanmaya başladı.²⁷ Avrupa çapında, üretim ve ticaret merkezi yeni şehirler kuruluyordu. Tıpkı “kent havası özgürleştirir” (*Stadtluft macht frei*)²⁸ diyen eski bir Alman deyiminde de belirtildiği gibi, bu yeni şehirler ve onların “sivil toplumları”, barış ve bireysel özgürlüklerin tesis edildiği yeni ortamlar sağlamaktaydı.

Bir tarihçinin de kaydettiği gibi, “Özgürlük olmadan, diğer bir deyişle seyahat, ticaret yapma ve mal satma özgürlüğü gibi köle ve serflere tanınmayan haklar olmadan ticaret mümkün olmazdı.”²⁹ Latince şehir anlamına gelen *civitas* kelimesinden türetilen sivil (civil) kelimesi, aynı zamanda bu şehirlerde ortaya çıkan toplulukları, yani sivil toplumu (civil society) kast etmek için de kullanılır. Daha önemlisi, bu terim aynı zamanda İngilizcede insanların birbirlerine davranış şeklini ifade etmek için kullanılır: İngilizcede *civil behavior*, yani medeni davranış, yabancılara

karşı nazik olmak, ilişkilerde dürüst olmak ve başkalarının haklarına saygı duymak anlamına gelir. Bu yeni şehir ve kuruluşlar, hukuk ve kamu politikaları hakkındaki tartışmaları yapmak üzere çok çeşitli tipte temsilcinin bir araya gelmesiyle oluşan halk meclislerinde temsil edilirdi. Sivil toplum ile ilişkilendirilen yeni bir fikir de “sivil haklar (civil rights)” fikriydi- ki, bu da, “sivil bir toplumun var olabilmesi için gerekli olan haklar” anlamına geliyordu.

Ticaret büyüdükçe ve varlıklar arttıkça, krallar, modern askeri sistemler yaratmaya başladı. Krallar, bu askeri sistemleri, gücünü tıpkı krallar gibi savaş ve fetihten alan feodal aristokrasiyi dize getirmek veya gönüllü birliktelik ve ortaklığa dayalı olarak yönetilen şehirleri hâkimiyetleri altına almak için kullanmışlardır. Bu “askeri devrim”, sonraları “devlet” olarak bilinen, genelde bir kişide veya kralın gücünde yoğunlaşan çok daha fazla gücün toplanmasına neden olmuştur.³⁰

Böyle merkezî ve monarşik siyasi sistemler; bağımsız “şehir-devletleri”, Hansa Tüccar Şehirler Birliği, Kutsal Roma İmparatorluğu ve diğer siyasi birliklerin de içinde bulunduğu Avrupa’yı niteleyen birçok diğer politik sistemi yerinden etti, ele geçirdi veya sindirdi. İşte bu “erkler”, güçle büyüdükleri için “kanunların üstünde” olduklarını iddia ettiler ve insanların oluşturduğu diğer her türlü yapı ve örgütün üstünde mutlak güç kullanmak istediler.³¹ Giderek artan bir şekilde, krallar bu mutlak gücü kullanmanın onların “kutsal hakları” olduğunu ileri sürdüler.

Seküler ve dini hiyerarşiler arasında genellikle seküler güçlerin dini olanları domine ettiği ittifaklar oluştu. Bazı durumlarda da dini hiyerarşi, seküler güce baskın oluyord. (teokratik yönetim)

Bireysel gücün değil hukukun üstün olduğu eski geleneğin kırılma noktası olarak; Mutlakiyetçilik, hükümdarı bütün kanun-

ların üstünde tutmuştu. Kral 6. ve 1. James olarak bilinen Kral James (İskoçya kralı 6. James aynı zamanda 1603 yılında Kral 1. James olarak İngiltere'yi yönetmiştir) 1598 yılında şöyle demiştir:

“Kral bütün toprakların hükümdarıdır ve bu topraklarda yaşayan her bireyden üstün olduğu gibi, o bireylerin tümünün yaşamları ve ölümleri konusunda karar vermeye yetkilidir. Her ne kadar adil bir hükümdar hükmettiği insanların hiçbirisinin canını haklı bir gerekçe veya açık bir yasa olmadan almasa dahi, insanların hangi koşullarda idam edileceklerini belirleyen kanunlar bizzat kendisi ya da onun selefleri tarafından belirlenir. Dolayısıyla güç, hükümdar aracılığıyla vücut bulur. Böylece uzun uzadıya kanıtladığım gibi, Kral, kanunların hem yapıcısı hem de güç kaynağıdır. Bu hâliyle kanunlardan üstündür.”³²

Mutlakiyetçiliğin ona eşlik eden ve Merkantilizm olarak bilinen bir ekonomi teorisi vardı. Merkantilizm; Kral ve onun bürokrasisinin sanayiye yönlendirmesi, bir girişimi yasaklayıp öbürünü sübvansetmesi, ayrıcalıklı şirketlere tekelleri hibe olarak vermesi (artık kayırmacılık olarak adlandırılan usul), yerel sanayi sahiplerini düşük fiyatlı ithal malların rekabetine karşı “korumak” ve devlet hazinesine para kazandırmak amacıyla, ticaretin genelde devletin egemen güçlerinin yararına olacak şekilde yönetilmesini gerektiğini savunan bir düşüncedir.³³

İşte liberalizm; mutlak gücün yarattığı tahribata, tekelleşmeye ve ayrıcalıklara, merkantilizme, korumacılığa, savaşa ve kamu borcuna karşı olarak; sivil haklar, hukukun üstünlüğü ve sivil toplum özgürlüğünün lehine bir müdafaa olarak doğdu. Bu hareket birçok kaynaktan beslendi. Bunların en önde gelenlerinden bir tanesi, hem piyasa ekonomisini hem de açgözlü İspanyol derebeylerine karşı ihlal edilmiş Kızılderili haklarını savunan,

Salamanca İspanyol skolastik düşünürleri tarafından dile getirilen bireysel haklar fikriydi. Bunun yanı sıra Felemenk ve Alman düşünürler tarafından dile getirilen doğal hukuk ve doğal haklar ile son olarak İngiltere'deki sivil savaş sırasında ortaya çıkan ve muhtemelen tam anlamıyla ilk liberteryen hareket olan: Eşitlikçiler (The Levellers) bu kaynaklar arasında sayılabilir. Eşitlikçiler, sınırlanmış ve anayasaya uygun bir hükûmet için, inanç özgürlüğü, serbest ticaret, mülkiyetin korunması, yaşam hakkı ve eşit haklar için, İngiliz İç Savaşı (1642-1651) döneminde parlamentonun safında savaştılar. Onlar; radikal kölelik karşıtları, insan hakları ve barış savunucularıydılar. Onlar liberteryendiler.

Bu fikirler -bireysel haklar; sınırlı hükûmet; düşünce özgürlüğü, din, ifade, ticaret, üretim ve seyahat özgürlüğü -zihinleri açtı, eski prangaları kırdı; ortalama bir insanın sonsuz refaha sahip olmasına yol açarken imparatorlukları da birer birer devirdi. Kölelik Avrupa'da, Kuzey Amerika'da ve Güney Afrika'da bitirildi; Brezilya'da ise 13 Mayıs 1888 yılında son buldu. Feodalizm ortadan kaldırıldı. Bazen bir seferde bazense parça parça olmak üzere Avrupa'nın serfleri azat edildi: Avusturya'da 1781 ve 1848 yıllarında; Danimarka'da 1788 yılında; Sırbistan'da 1804 ve 1830 yıllarında; Bavyera'da 1808 yılında; Macaristan ve Hırvatistan'da 1848 yılında; Rusya'da 1861 ve 1866 yıllarında ve Bosna Hersek'te 1918 yılında.

Özgürlük hareketi sadece Avrupa ve Avrupa kolonilerinde kalmadı ve yerel özgürlükler üzerinde iz bırakarak İslam dünyasına, Çin'e ve daha başka yerlere doğru yayılarak büyüdü. Liberteryen fikirler sadece tek bir kültürün ürünü değildir; her kültür ve her geleneğin bir özgürlük öyküsünün yanı sıra bir de iktidar öyküsü vardır. Avrupa Voltaire ve Adam Smith'i var etti ama aynı zamanda Mussolini, Lenin ve Hitler'i de. Öğretileri Çin'de on yıllardır hüküm süren Marx, Çinli değil Almandı. Liberteryen

bilginler ve sözler -aynı mutlakiyet yanlıları gibi- her kültürde bulunabilir.

Liberteryenizm dünya çapında kök salmaya devam ediyor. Özellikle Afrika ve Asya'daki yerel liberteryen geleneklerle buluştuğu gibi, Avrupa, Latin Amerika ve Kuzey Amerika'da ise yeni ufuklara yelken açıyor.

Çağdaş liberteryen hareket, sadece mutlak güçle savaşılan erken dönem liberallerinin tecrübeleri üzerinde değil, özgürlük ve medeniyet fikrine yönelmiş en az aynı derecede korkunç başka bir tehdidin karanlık hatırası üzerinde de yükseliyor: Kolektivist Totaliteryanizm.

19. yüzyılda liberteryen düşünceye eğilim zirveye ulaşmıştı. İktidarın eski geleneklerinden yararlanan yeni siyasi ideolojiler, liberalizme meydan okumaya başladılar. Emperyalizm, ırkçılık, sosyalizm, milliyetçilik, komünizm, faşizm ve onların benzerleri kolektivizmin temel ilkelerine dayanıyorlardı. Birey, hakların maliki olarak görülmedi; onlar için önemli olan ve savundukları yegâne şey -hepsi devlet gücüyle ifade edilen -ulusun, sınıfın ya da ırkın hak ve çıkarlarıydı.

1900'lü yılların başında, The Nation'ın liberteryen yazarı E. L. Godkin, iç karartıcı bir başyazısında "Yalnızca bir kalıntı, genellikle yaşlılar, hâlâ liberal doktrini savunuyor, onlar da gittiğinde hiç savunanı kalmayacaktır" demişti. Daha da ürpertici bir şekilde Godkin, bir sonraki yüzyılda yüz milyonlarca insanın hayatına mal olacak korkunç kolektivist zulüm ve savaş öngörmüştür: "İnsan hakları söylemlerinin giderek gerilediğini ve onların yerini, insanları Tanrı tarafından hükümdar olarak atanan kişilere ve onların kurdukları devlete boyun eğmekle yükümlü aşağılık yaratıklar olarak tasvir eden söylemlerin yaygınlaştığını görüyoruz.

“‘Tanrısal hak’* safatasının yıkıcı gücü kendini tekrar belli etti ve insanlık ondan tekrar kurtulana kadar, uluslararası düzeyde korkunç savaş ve çatışmaların gerçekleşeceğini görüyoruz.”³⁵ Ve olaylar aynen onun tahmin ettiği yönde gerçekleşti. Sonuç; daha önce benzeri hiç görülmemiş çapta toplu katliamlar ve kitlesel köleleştirme sistemleri, Avrupa, Avrasya ve Asya’yı yakıp yıkarak Güney Amerika, Afrika ve Orta Doğu’ya sıçrayan dünya savaşlarıydı.”³⁶

Kolektivizmin özgürlüğe, medeniyete ve hayatın kendisine karşı oluşturduğu tehdit, çarpıcı şekilde liberteryen söylemi şekillendirmiştir. Bu söylem; liberteryen düşüncenin; sosyalizm, komünizm, nasyonal sosyalizm ve faşizm gibi kolektivist ideolojiler tarafından reddedilen şu unsurlarını içeriyordu:

Devlet, sınıf, ırk ya da ulus gibi kolektiflerden ziyade temel ahlaki değer olarak insanın önceliği;

Bireycilik ve her insanın kendi yöntemleriyle kendi mutluluğunu arama hakkı;

Milyarlarca insanın bilgisini etkin bir biçimde değerlendiren adem-i merkezîyetçi, barışçıl bir karar alma ve koordinasyon mekanizması olarak piyasa ekonomisi ve mülkiyet hakları;

İçinde aile, dini cemaat, komşuluk birliği, ticari işletme, emek birliği, yardımlaşma ve meslek derneği gibi hayata anlam ve önem katan; bireylerin, devlet gücünün genişlemesiyle değişim gösteren çoklu aidiyetleri arasından kendi kimliklerini bulmalarına yardımcı olan, yukarıda sayılan örnekler ve benzeri diğer birçok unsuru da kapsayan sivil toplumun önemi;

* Divine Right of Kings: Kralların tanrısal hakkı anlamına gelen ifade. Bu ifade kralların yetkilerini ve meşruiyetini halktan değil Tanrı’dan aldığını ima eder ve dolayısıyla halka değil tanrıya karşı sorumlu olduklarını belirtir. (Editörün notu.)

Devlet korkusu ve gücün askerde ve devlet gücünün yürütme organlarında toplanmasına karşı keskin bir şüphede.

Özellikle II. Dünya Savaşının bitmesine yakın birçok insan liberteryen düşüncenin canlanmasına katkıda bulundu. 1943'te Amerika'da liberteryen fikirleri popüler tartışmalara dönüştüren üç kitap yayınlandı: Rose Wilder Lan'ın Özgürlüğün Keşfi [The Discovery of Freedom] isimli kitabı, Isabelle Paterson'ın Makinenin Tanrısı [The God of the Machine] isimli kitabı ve Ayn Rand'in en çok satan eserlerinden birisi olan Hayatın Kaynağı [The Fountainhead] isimli kitabı. 1944 yılında Amerika'da Ludwig von Mises, Kadir-i Mutlak Devlet: Totaliter Devlet ve Topyekün Savaşın Yükselişi [The Rise of the Total State and Total War] adlı kitabını yayımladı. Birleşik Krallık'ta F.A. Hayek, kolektivist ekonomi planına meydan okuyan Kölelik Yolu [The Road of Serfdom] adlı eseri yayımladı. Hayek'in bu kitabı diğer ülkelerde büyük beğeni topladı. Hayek aynı zamanda, İsviçre'de 1947 yılında uluslararası bir klasik liberal düşünürler topluluğu olan Mont Pelerin'i organize etti. Daha fazla kitap ortaya çıktı; daha fazla topluluk, dernek, yayınevleri, düşünce kuruluşları, öğrenci kulüpleri, siyasi partiler ve daha birçokları...³⁷

Zamanla, klasik liberal fikirleri teşvik eden düşünce kuruluşları da oluşmaya başlamıştı. 1940'lı ve 50'li yıllarda; Avustralya'daki Kamu İlişkileri Enstitüsü (Institute for Public Affairs) (1943), ABD'deki Ekonomi Eğitimi Vakfı (Foundation for Economic Education) (1946), ve Birleşik Krallık'taki Ekonomik İlişkiler Enstitüsü (Institute of Economic Affairs) (1955) gibi bugün hâlâ etkin olan organizasyonların kurulmasıyla ilk dalga ortaya çıkmıştır. 1977 yılında ABD'de kurulan "Cato" Enstitüsü ve 1978'de İsveç'te kurulan Timbro; kamu politikası hakkındaki tartışmalar yaratan ikinci liberal düşünce kuruluş-

ları dalgasının parçası olarak ortaya çıkmıştır. (Bu kuruluşlara takiben sonrasında yüzlerce daha kuruldu; bunların birçoğu, aynı zamanda Ekonomik İlişkiler Enstitüsü'nün de kurucusu olan Sir Antony Fisher tarafından kurulan Atlas Network'e bağlı kuruluşlardı.) Sadece birkaç örnek vermek gerekirse; Robert Nozick, H. B. Acton, ve Antony Flew gibi filozoflar ve Buchanan, Milton Friedman, Ronald Coase, George Stigler, Robert Mundell, Elinor Ostrom ve Vernon Smith gibi Nobel ödüllü ekonomistleri kapsayan seçkin aydınlar Paterson, Lane, Rand, Mises ve Hayek gibi düşünürlerin ayak izlerini takip etti. Bunlar gibi çok sayıda aydın, liberteryen tezleri savundular ve onları çeşitli sosyal, ekonomik, yasal ve siyasi meselelere uyguladılar.

Liberal fikirler Orta Doğu, Afrika, Asya, Latin Amerika ve Eski Sovyet ülkeleri çapında savunucu ve destekçiler kazandıkça liberteryenizm; sivil toplum kuruluşlarını bu toplumların yerel gelenekleri temelinde oluşturmak ve bunları güçlendirmek gibi yeni sorunlarla karşılaşmaya başladı. Bu toplumların ihtiyaç duydukları değerler, sorunların şiddet yerine barış içinde tartışılması; cinsiyet, ırk, din, cinsel tercih ve dile bakılmaksızın tüm insanlara karşılıklı saygı; anlaşmazlıkları barışçıl bir şekilde çözmek için bağımsız yargı sistemleri; refah yaratan faaliyetleri teşvik etmek için iyi tanımlanmış, kanunlar tarafından güvence altına alınmış ve kolayca aktarılabilir olan mülkiyet hakları sistemleri; gücün kullanımını sınırlandıracak gelenek ve kurumlar gibi değerleri kapsamaktadır.

Yukarıda yazılanların, liberteryenizmin kısa bir özeti için aslında biraz fazlaca uzun olduğunu söyleyebiliriz. Şimdi ise, liberteryenizmi tarif etmek için izleyebileceğimiz diğer yaklaşıma bakalım.

Liberteryenizmi Kavramsal Açıdan Anlamak:

Liberteryen Üçlü Sacayağı

Tek ayaklı bir sandalye ayakta duramaz. Bir tane daha eklersek az da olsa dengede durabilir ama yine düşecektir. Üç ayaklı olması için bir tane daha eklediğinizde ise, her bir ayak diğerlerini destekleyecektir. Fikirler de böyle olabilir. Fikirler -mesela haklar, adalet, sosyal düzen ve hukuk ile ilgili fikirler -kendi kendilerine ayakta duramazlar. Her biri diğerini tamamlar. Tıpkı bir tripodun bacakları gibi, birbirlerine destek verirler. Liberteryenizm, özgürlük idealinin temeli üzerine kuruludur ve liberteryenler özgürlüğü en yüksek siyasi değer olarak görürler. Ama bu, özgürlüğün hayattaki en önemli değer olması gerektiği anlamına gelmez. Neticede insanlar âşık olurlar, gerçeğin ve güzelliğin peşinden giderler ve din gibi önemli meseleler hakkında fikir geliştirirler. Ayrıca siyaset, hayattaki tek önemli şey değildir. Liberteryenler için siyasette uygulanması gereken öncelikli değer özgürlüktür. Siyasal yaşam adaleti, barışı ve refah paylaşımını güvenceye almakla doğrudan ilgilidir. Liberteryenler bunları, birbirini karşılıklı olarak güçlendiren prensip ve değerler olarak gören klasik liberal düşüncenin büyük geleneğinden faydalanırlar.

Liberteryen sacayağı 3 prensipten oluşur:

Bireysel haklar: Bireyler, siyasal bağlantılarından önce gelen haklara sahiptirler. Bu haklar iktidardan kaynaklanmaz, ama iktidara karşı kullanılabilirler. Bir liberteryen klasiği olan Anarşi, Devlet ve Ütopya [Anarchy, State and Utopia] adlı eserinde Nozick şunu söyler: “Bireylerin hakları vardır ve hiç kimse ya da hiçbir grup, onların haklarına tecavüz edecek şeyler yapmamalıdır.”³⁸

Kendiliğinden doğan düzen: İnsanlar genellikle tüm düzenin tasarlanmış bir aklın ürünü olduğunu zannederler. Fakat toplum-

daki en önemli düzen biçimleri bilinçli bir plan ya da tasarının sonucunda değil, kendi hakları temelinde hareket eden özgür insanların planlarının karşılıklı uyumu ve gönüllü etkileşiminden doğmaktadır.

Anayasal sınırlı hükümet: Hakların, onları korumak amacıyla güç kullanma yetkisi verdiğimiz kurumlar tarafından korunmaya ihtiyacı vardır. Fakat çoğu zaman bu kurumların bizzat kendileri haklara karşı en büyük ve tehlikeli tehdidi oluşturur. Öyleyse, bu kurumların anayasal mekanizmalar vasıtasıyla çok sıkı bir biçimde sınırlandırılması gerekir. Bu mekanizmalar arasında; kuvvetler ayrımı ve kuvvetler arası rekabet, yürütmeden bağımsız yargı sistemleri ve hukukun her daim iktidardan üstün tutulmasının sağlanması sayılabilir.

Yukarıda bahsi geçen her bir sacayağı diğerine destek verir. Haklar açık bir şekilde ifade edilmeli ve yargı kurumları tarafından korunmalıdır. Haklar bu şekilde tanımlanıp yasal olarak koruma altına alındığında düzen, kendiliğinden ortaya çıkacaktır. Sosyal düzen ve uyum, plan dışı bir yöntemle ortaya çıktığında insanlar başkalarının haklarına daha çok saygı duyabilirler. Ve insanlar kendi haklarını kullanmaya ve başkasının haklarına saygı duymaya alıştıklarında yasal kurumların sınırlanmasında daha ısrarcı olabileceklerdir.

Bireysel Haklar

Haklar ile ilgili liberteryen düşünceler, büyük ölçüde dini özgürlük konusu ile güçlü tarafından ezilen güçsüzün özgürlük mücadelesi konusu çerçevesinde şekillendirilmiştir. Amerikan Kızılderilileri ile ilgili 1539 yılında kaleme aldığı ünlü kitabında İspanyol düşünür Francisco de Vitoria, İspanya İmparator-

luğu tarafından getirilen vahşete ve zulme karşı Amerikan yerli halkını savunmuştu. Kızılderililerin kendi eylemlerinde ahlaki sorumluluk (dominium) sergilediklerini şu sözlerle müdafaa etmişti:

Hiç şüphesiz ki Barbarlar da [o dönemde bu terim, Avrupalı ya da Hristiyan olmayan halklar için kullanılıyordu] tıpkı Hristiyanlar gibi hem kişisel hem de kamusal konularda ahlaki sorumluluk sergilemektedir. Bu demek oluyor ki; ahlaki sorumluluktan yoksun oldukları gerekçesiyle, Kızılderili vatandaşların ya da hükümdarların mallarına el konulamaz. (ueri domini.)³⁹

Kızılderililerin her İspanyol gibi yaşamlarına, mülklerine ve ülkelerine saygı hakları olduğu Vitoria ve takipçilerince söylenmiştir. Onlar hak sahibiydi ve bu korunması gereken hakları ihlal etmek, adaletsizlik olurdu. Manevi sorumluluk ve haklar fikrinin genel olarak insanoğlu üzerine düşünmede muazzam bir etkisi oldu. Konu kazara dünyaya gelmiş olmak değildi. Özgür irade sahibi birey, seçimlerinden ve davranışlarından dolayı sorumlu tutulabilirdi.

Aynı zamanda, din özgürlüğü savunucuları, hakları konusunda direndiler ve bu direniş çok defalar hayatlarına mâl oldu. Çünkü insanoğlu, özgürce düşünme, müzakere etme, vicdan ve seçme yetisi sahibi sorumlu bir varlıktı. Din bir baskı unsuru değil, ancak bir tercih meselesi olmalıydı. Din özgürlüğü, iktidar sahipleri tarafından bahşedilen bir imtiyaz değil, bir haktır. Teolog John Calvin, Servetus'un İncil'i farklı bir anlamda yorumladığı bir vaaz verdiği gerekçesiyle Cenevre'de katledilmesini, hükümdarların gerçek inancı savunmaları gerektiği bahanesiyle savunmuştu. 16. yüzyılın büyük din özgürlüğü savunucusu Sebastian Castellio, Calvin'e doğrudan cevap verdi: "Bir insanı öldürmek bir öğretiyi savunmak değil, bir adamın canına kıy-

maktır. Cenevreliler Servetus'u öldürdüklerinde bir öğretiyi savunmuş olmadılar. Bir insanı katlettiler!"⁴⁰ Aynı fikirde olmayan bir insanın duygularını ve fikirlerini değiştirmek için kelimeler kullanılmalıdır. İnsanların bedenini silahlarla parçalamak veya ateşle yakmak, asla bir fikir savunusu olamaz. İngiliz şair John Milton'un basın özgürlüğü konusunda çığır açan savı Areopagistica'da belirttiği gibi; "İşte burada esas mesele, kanunların neyi yasaklayıp cezalandırmakla yükümlü olduklarını ve hangi alanların tamamen ikna yoluyla çözülmeye bırakılacağını belirleyebilmektir."⁴¹

Kişinin dini, ırkı, cinsiyeti gibi tesadüfi özelliklerine bakılmaksızın eşit haklara sahip olması ve inancına saygı duyulmasını savunan özgürlüğün bu ilk savunucuları, mutlakiyetçi ya da teokratik yönetim taraftarlarının güçlü muhalefetiyle karşı karşıya kaldılar. Onlara göre, eğer her insanın kendi hayatını idare etme hakkı olsaydı genel bir toplum planı olmayacağı gibi bu durum tam bir kaosa ve düzensizliğe yol açardı. Bu mutlakiyetçi ve teokratlar, başta her zaman bir patronun olması gerektiğini söylediler. Ve bu patronun düzeni tasarlayıp sonrasında da başına buyruk topluma empoze etmesi gerektiğini iddia ettiler. Onlara göre, aksi takdirde, ne üreteceğini, ürettiğin şeyle ne yapman gerektiğini, Tanrı'ya nasıl ibadet edeceğini, ne giyeceğini yahut ne kadar harcıyıp ne kadar biriktireceğini bilemezdik.

Kendiliğinden Doğan Düzen

Sosyal bilimciler karmaşık düzenin kilidini kırmaya başlayana kadar, insanlar için insanlara saygı göstermenin ahlaki prensibi, kendi başına bu meydan okumayla baş edebilecek düzeyde değildi. Modern entomolojistlerin (böcekbilimcilerin) arı kovanındaki karışık düzenin bir kraliçe arı tarafından mutlak bir

güçle diğer arılara emirler vererek yönetilmediğini keşfettikleri gibi; binlerce yıldır inanılanın aksine, son dönem sosyal bilimciler de karmaşık insan toplumlarının, benzer güce sahip bir insan tarafından hükmedilemeyeceğini keşfettiler. Çiftçilere inekten sütün ne zaman sağılacağını, sütü ne kadar satacağını ve parasına değer biçmeyi söylemek gibi, otoriter bir biçimde emirler yağdırarak toplum düzeninin kurulmayacağını keşfettiler. Bunun yerine, kişi eğer düzenli ve müreffeh bir toplum istiyorsa 18. yüzyılın ilk liberteryen aydınlardan Jacques Claude Marie Vincent de Gournay'ın özlü sözünde ifade ettiği “Bırakınız yap-sınlar, bırakınız geçsinler, dünya kendi kendine döner.” sözüne inanması gerektiği gördüler.⁴²

Karmaşık düzenler basit bir şekilde yönetilmez. Dil, piyasa ekonomisi, umumî hukuk ve hakkında yeterince bilgi sahibi olmadığımız diğer birçok koordinasyon mekanizması, yüce bir liderden (ya da onun himayesindeki bir kuruldan) gelen dayatma yoluyla değil, görece basit kurallara göre yaşayan insanların etkileşimiyle ortaya çıkar. Aynı bir merkezden idare edilmeden karmaşık formlar oluşturabilen kuş ve balık sürüleri veya arı kovanlarında olduğu gibi.

Bunu kavramak kolay bir şey değildir. Düzene koyulmuş bir şeyler gördüğümüzde, hemen düzen koyucuyu bulmaya çalışırız. Mesela çok iyi şekilde sıralanmış sandalyeler görsem, muhtemelen “bu sandalyeleri kim sıraladı?” diye sorardım. Ama piyasa ekonomisinin de içinde bulunduğu birçok düzen, Nobel ödüllü ekonomist James Buchanan'ın da belirttiği gibi, oluşum sürecinde belirlenir: “Piyasadaki ‘düzen’, tamamen katılımcıları arasındaki gönüllü mübadele sürecinden ileri gelir. ‘Düzen’, bahsedilen mübadele sürecindeki paylaşım ve dağıtımın sonucudur ve mübadele sürecinden bağımsız bir şekilde var olmaz, olamaz. Bu sürecin olmadığı durumda ‘düzen’ ortaya çıkamaz.”⁴³ İnsan

zihninin bu durumu algılaması kolay değildir, çünkü insan zihni bir düzen ile karşılaştığında hemen onun yaratıcılarını bulmaya meyillidir. Fakat baktığımızda, karmaşık düzenlerin görece basit ilkelerden meydana geldiğini görürüz. Aynı prensip insanların iş birliğiyle ortaya çıkan karmaşık düzenler için de geçerlidir.

İnsan haklarının açıkça tanımlanmasının ve yasal olarak güvence altına alınmalarının daha karmaşık toplumsal düzen ve iş birliği ortamlarını mümkün kıldığı anlaşıldığında, hakların savunulması fikri akla çok daha yatkın bir hale gelir. İşte tam bu noktada, liberteryen sacayağının üçüncü ayağına ihtiyaç duyulur.

Anayasal Sınırlı Hükümet

Haklar, çok çeşitli yollarla var edilmiş ve korunmuşlardır. Saldır- ganlığa karşı savaşmak için kendi yumruklarını ya da direnmek için kendi ayaklarını kullanan insanlar hayatlarını, özgürlüklerini ve mevkilerini savunmuş olurlar. Bizler aynı zamanda, bizim olanı korumak için hırsızları dışarda tutan kapı kilitlerine ve araçlarımızın anahtarlı kontak sistemlerine yatırım yaparak da haklarımızı korumuş oluruz. Fakat kendimizi savunmak için sadece kendi gücümüze ya da anahtar ve kilitlere güvendiğimiz bu dünya, büyük olasılıkla güçlünün zayıfı ezdiği bir dünya olacaktır... İşte bu yüzden insanlar kendi emniyetleri için sonsuz çeşitlilikte birlikler kurarlar. Çağdaş ve özgür toplumlarda, çok nadir olarak kendimizi savunmak için doğrudan şiddet yoluna başvururuz (ancak bu bazen gerekli olabiliyor.) Toplumda şiddet genel olarak azalmıştır; çünkü şiddet kullanmanın sağlayabileceği olası faydalar, şiddet uygulayanların gerçekleştirdikleri şiddet eylemi yüzünden uğrayacakları muhtemel zararlardan daha azdır. Birçok insan için şiddet, birbiriyle etkileşimlerinin sonucunda adım adım azalan bir durumdur (bazen yüzbinlerce ya

da milyonlarca ölüm ile sonuçlanan devlet şiddeti haricinde.) Anlaşmazlıklarımızı bir hükme bağlamak ve haklarımızı savunmak için özel kurumlara güveniyoruz (tahkim ve mahkemelere; güvenlik kurumları ve polise.) Tehlike şu ki, bizi savunmaları için insanlara yetki verdiğimizde de yine onlar tarafından mağdur edilebiliriz. Bu sorunsal Romalı şair Juvenal'in sözleriyle çok defa ifade edilir: “*Quis custodiet ipsos custodes?*”- yani “Bekçiyi kim gözetleyecek?”

Bu siyaset bilimin en önemli sorunsallarından biridir ve gücü sınırlandırma hareketlerinde ön saflarda yer alan liberteryenler tarafından her zaman altı çizilmektedir. Gücün sınırlandırılmasında geleneksel kurumlar ve uygulamalar arasında şunlar vardır; hem kolluk güçleri oluşturan hem de kanunları uygulamakla yükümlü olan bu güçleri buyruğu altına alan kurumlar; hükûmetin farklı organları arasında “kontrol ve denge” sisteminde rekabet yaratma; kabul görmeyen veya haksız siyasi ve hukuki düzenlemelerin terk edilmesi savunusu; ifade özgürlüğü, silah taşıma ve bulundurma hakkı, jüri tarafından yargılanma hakkı, mülkiyet hakkının güvence altına alınması içeren hukuk beyan-nameleri ve zamana, kültüre ve ülkeye göre değişiklik gösteren diğer mekanizmalar bu geleneksel kurum ve uygulamalar arasında sayılabilir.

Bu gelenekler, kralların güçlerinin sınırlandırıldığı eski anlaşmalara kadar uzanabilir. Örneğin, İngiltere’de Magna Carta, Macaristan’da Golden Bull ya da İsviçre, Avusturya, ABD ve savaş sonrası Almanya ve Avusturya’daki federalizmin daha güncel formları. Almanya’daki Üçüncü Cumhuriyet (Third Reich), nasyonal sosyalizm ile Avrupa’yı korkunç bir savaşın içine çekmiştir. Böyle bir olası felaketi önlemek için bu son iki devlette federal sistem uygulanmıştır. Uygulama asla mükemmel olmaz ve büyük ölçüde ülkenin tarihine, çeşitli kurumlarının gücüne

ve diğer faktörlere göre değişiklik gösterir fakat iktidar üzerindeki yapısal sınırlamalar liberteryenizmin üçüncü en önemli sacayağıdır.⁴⁴

Özgürlük, Düzen, Adalet, Barış ve Refah

Hükûmetler, sınırları belirlenmiş kişisel hakları koruma, davranış kurallarına riayeti sağlama ve bütün bunlara uyulması konusunda sınırlandığında, bireyler kendi hayatlarını düzenleme ve kendi yöntemleriyle mutluluğu arama özgürlüğünün tadını çıkaracaktır. Ve böylece toplum, hükûmetin doğrudan dayatma yoluyla sağlamaya çalıştığı düzene göre daha uyumlu ve daha nitelikli olacaktır. Liberteryen sacayağı; bireysel haklar, kendiliğinden doğan düzen ve anayasal sınırlı hükûmet gibi, uzun geçmişleri olan unsurlar üzerine bina edilmiştir.

Özgür dünya tabii ki kusurlu bir dünyadır; çünkü dünya kusurlu insanlarla doludur ve bu insanların hiçbirisine, siyasi gücü doğru bir şekilde kullanacakları konusunda güvenemeyiz. Nitekim bu insanların arasındaki en iyiler bile; gücün gelişigüzel kullanımı, başkalarını mağdur etme ve diğerlerine haksız davranmanın cazibesine kolay kolay dayanamaz. İşte bu yüzden anayasal mekanizmalar gücü sınırlamak için gereklidir.

Fakat liberteryenizm sadece bir sınırlandırma vizyonu değildir; aynı zamanda da sosyal, bilimsel ve sanatsal ilerlemenin de vizyonudur. Liberteryenizm; barış içinde bir arada var olmanın; on binlerce farklı hayat tarzı ve kültürün arasındaki karşılıklı saygının; yoksulluğun kökünü kazıyan ve cahilliğin sınırlarını geri iten sanayi, ticaret ve teknolojinin; özgürlüğün, bağımsızlığın ve haklarından yararlanması teminat altına alınmış vakur bireylerin de vizyonudur.

Liberteryenizm önemli fikirleri birbiriyle ilişkilendirme ve onları anlama yolu olarak hem entelektüel bir proje hem de dünyada özgürlüğü, barışı ve adaleti tesis etmek için uygulanabilir bir proje sunuyor. Bunları elde etme cesareti gösterenlere de esasen özgürlük projesi ilham verir.

5. ZAMAN DEĞİŞİYOR: KÖLELİK KARŞITLIĞI OLARAK LİBERTERYENİZM

James Padilioni, Jr.

Gelmiş geçmiş en önemli liberteryen davalardan biri, özgürlüğün en büyük ihlallerinden biri olan köleliği ortadan kaldırma mücadelesiydi. Bu ruh bugün genç insanlar arasında liberteryenizmi bir siyasi güç olarak gösterir. Kuzey Amerika Özgürlükçü Öğrenciler Yönetim Kurulu (North American Executive Board of Students For Liberty) başkan vekili ve aynı organın uluslararası yönetim kurulu üyesi olan James Padilioni, William and Mary Üniversitesi'nden Amerika çalışmaları dalından mezundur.

“Bunun ölmeye değer bir neden olduğuna dair inancım derin, katı ve üzerinde düşünülmüş bir inançtır.” dedi Angelina Grimke, 1835 tarihli mektubunu sonlandırırken. Bu mektup zamanın en ünlü kölelik karşıtı yayını olan The Liberator’un editörü William Lloyd Garrison’a yazılmıştı. Yazılma nedeni ise kölelik karşıtlığıydı. Garrison’ı “üzerinde durduğunuz toprak kutsal bir zemindir: asla ama asla onu teslim etmeyin.”⁴⁷ diyerek uyardı. Kölelik karşıtı hareket artık sadece sosyal bir eğilim değildi. Birçok bireyin tarihe müdahil olmak ve buldukları toplumda, izlediği yolu değiştirmek yönündeki bilinçli kararlarını şekillendiren bir hareketti. Esaret, yazılı tarihin başından beri var olmuştur. Orlando Patterson’ın belirttiği üzere, “Kölelik kurumuyla ilgili istisnai bir durum yoktur. Dünya üzerinde bu kurumu biraz da olsa beslememiş olan bir coğrafya bulunmamakla birlikte, atalarının bir zamanlar bizzat köle ya da köle sahibi olmadığı bir insan grubu da muhtemelen yoktur.”⁴⁸ Tarih boyunca esaretin bir şekilde var olma durumu bu kavrama meşruiyet ve aşinalık

kazandırmıştır -tıpkı uzun süreden beri var olan tüm kültürel, sosyal ve politik geleneklerin zamanla kazandığı gibi.

Ancak bireysel haklar, sınırlı hükûmet ve siyasal ekonomi fikirlerinin Aydınlanma dönemi boyunca dillendirilmesi ve tanınmasıyla gelişen ve bu fikirlerin özünde yer alan ahlak bilinci; kölelere dayatılan baskı, hukuksuzluk ve şiddet ile bir arada var olamazdı.⁴⁹ Bu özellikle bağımsızlık ilanının kabulünden ve onun “tüm insanların eşit yaratıldığı” hususundaki kararlılığından sonra gerçek oldu. Yeni keşfedilmiş ahlaki farkındalıklarından ilham alan, köle karşıtı hareketin öncülerinin de aralarında bulunduğu ilk liberteryenler; yargı, siyaset ve kültür kurumlarının özgürlükle uyum içinde olabileceği bir dünya şekillendirmeye çalıştılar. Kölelik karşıtlarına göre, özgürlüğün temel sebebi, onun altında yatan görevlerin büyüklüğünden daha ağır basıyordu; aslında bugünlerin acı gerçeği onların aktivizmini hızlandırmıştır. Tüm insanlık tarihinin en büyük kampanyası olarak lanse ettikleri “bir insanın kişisel özgürlüğü bir başkasına ait olamaz[di]”ya karşı sarsılmaz inançları vardı.⁵⁰

Liberaller, kölelik karşıtlığının başarısından cesaretle, kadının eşit olmayan konumuna odaklanmaya başladılar. Mary Wollstonecraft’ın anlattığı gibi kadınlar, “insan türünün bir parçası olarak değil, ikincil varlık cinsi olarak muamele gören” insanlardı.⁵¹ 1848 yılında, kölelik karşıtlığının öncülerinden Elizabeth Cady Stanton, Lucretia Mott ve Frederick Douglass, Seneca Falls sözleşmesinde konuyu doğrudan ele almak için New York’ta bir araya geldi. Bu toplantı “Duyguların Bildirisi” (Declaration of Sentiments) ile sonuçlandı. Bağımsızlık bildirisinden esinlenerek şunları beyan ettiler:

“Biz bu gerçeklerin apaçık olduğunu düşünüyoruz...: tüm kadın ve erkekler eşit yaratılmıştır... İnsanlık tarihi erkekten kadına ve

erkeğin kadın üstünden mutlak egemenlik kurmasına yönelik tekrerr eden hasar ve yağmalar tarihinden ibarettir... Aşağıda bahsedilen adaletsiz kanunlar yüzünden ve kadınlar kendilerini mağdur, ezilmiş ve hilekârlıkla en kutsal haklarından mahrum bırakılmış hissettikleri için, ABD vatandaşlarının gibi kadınların da sahip olduğu tüm hak ve ayrıcalıkların kendilerine verilmesi konusunda ısrar ediyoruz.”⁵²

Karşı karşıya oldukları ağır yükümlülüklerin bilincindeydiler. Yeni değerler benimsemek ve eski alışkanlıklarını değiştirmek üzere toplumu eğitmek kolay olmayacaktı ve tarihsel değişim hakkındaki görüşleri bunu yansıtıyordu. Frederick Douglass’ın şu sözlerinde vurguladığı gibi:

“Size biraz reform felsefesinden bahsedeyim. İnsan özgürlüğünün gelişiminin uzun tarihi, onun yüce prensiplerinin ciddi mücadelelerin sonucunda ortaya çıktığını gösterir. Söz konusu mücadeleler her zaman heyecan verici, etkili, merak uyandırıcı olmasının yanı sıra bugün bile diğer mücadelelerden daha çok ses getirir olmuştur. Zaten olması gereken de budur. Eğer mücadele yoksa ilerleme de olmaz. Özgürlüğü desteklediğini söyleyip, öte yandan mücadeleyi şiddetle reddedenler toprağı çapalamadan ürün isteyen insanlardır; onlar gök gürültüsü ve şimşek olmadan yağmuru isterler. Engin sularının korkunç uğultusu olmadan okyanusu isterler. Bu mücadele manevi olabilir ya da fiziksel de olabilir. Hatta ikisi bir arada; hem manevi hem de fiziksel olabilir, ama bir mücadele olmalıdır. Yani iktidar bir talep olmadıkça hiçbir şey vermez. Hiç vermedi, vermeyecektir de.”⁵³

Aynı şekilde, Seneca’daki reformcular da konunun bilincindeydiler: “Önümüzdeki bu büyük mücadeleye başlarken; mücade-

lemiz sırasında hiç de azımsanmayacak düzeyde kavram yanılgıları, gerçeğe aykırı tasvir ve alaycı ifadeler ile karşılaşacağımızı tahmin ediyoruz.” Lakin, ilerlediler, korkusuzca ve her insan için eşit özgürlüğün temeli olan gerekçelerinin doğruluğunun inancıyla ilerlediler.⁵⁴

Kimse köleliğe karşı mücadele tarihinin sadece Amerika’da olduğunu sanmasın, çünkü bu mücadele dünyanın başka yerlerinde de verildi. (Aynen öyleydi; bunu söylerken çok üzgünüm, ama bazı yerlerde bu mücadele hâlâ devam ediyor.) Bazı yerlerde yavaş yavaş ortadan kaldırılırken, diğer yerlerde daha hızlı oldu. Köle ticareti ve ardından kölelik; İngiliz İmparatorluğu’nda kölelerin ürettiği şekerlerin tüketici tarafından boykot edilmesi ve 50 yıl özgürlük uğruna yaptığı çalışmaları “Özgürlüğün Şarkısı” (Amazing Grace) adlı filmde görkemli bir biçimde tasvir edilen William Wilberforce gibi figürlerin yorulmak bilmez çabaları sayesinde kaldırıldı. Esaretin görece daha az şiddetli ve ezici formları ise liberteryen mücadele tarafından silip süpürüldü. Kölelik, bilhassa Batı Avrupa’da bir kurum olarak bölünmüş vaziyetteydi ama Doğu Avrupa’da liberal reformcuların mücadelesi sayesinde parçalandı ve yerle bir edildi. Ayrıca, Yahudilerin alt sınıf olmaktan çıkmaları ve eşit vatandaşlık haklarına bütünüyle sahip olmaları da liberal mücadelenin bir meyvesidir.

Liberal mesaj, gönülleri ve zihinleri değiştirerek dünyada hızla yayılırken, eskiden beri süregelen diğer zulümler de teker teker sona eriyordu. Örneğin; İngiltere’de serbest ticaret ve piyasanın gücüne olan inanç, buğday vergilerine karşı birliğin (Anti-Corn League) güç kazanmasını sağladı. 19. yüzyılın başlarında İngiliz tahılının fiyatını yükselten vergileri ortadan kaldırma mücadeleleri başarıyla sonuçlandı. Yabancı ürünlerin ithalatını engelleyen (ya da bu ürünlere daha yüksek vergiler uygulayan) bu kanunlar sadece siyasi bağlantıları olan tahıl yetiştiricilerine fayda sağla-

yıp, İngiltere’de gelirlerinin büyük bir kısmını gıdaya harcayan fakir vatandaşlara zarar veriyordu. Tahıl ticaret kanunu ünlü Richard Cobden’in haykırdığı gibi, “tüm ülkeye yayılan ... genel buhranın sorumlusuydu.” Ve 1849 yılında Cobden ile çalışma arkadaşları 30 yıldan fazla süreyle bu kanunların iptal edilmesi için çabaladıktan sonra yerli ekonomiyi koruma yöntemi karşısında serbest ticaretin zaferine tanıklık ettiler.⁵⁵

Liberalizm; klasik liberalizm, liberteryenizm ve başka isimlerle bilinse de, özgürlük fikri bizim dünyamızı değiştirmiştir. Özellikle köklü ve kalıcı değişikliklerin yasalaştırılması konusunda başarılı olmuştur; çünkü sosyal değişim getirmek için tek bir yol ve yaklaşım izlemekten ziyade, değişimin farklı yol ve yaklaşımlar izlenerek getirilebileceğinin farkına varmıştır.

Örneğin, 1848 yılında bazı Amerikalı kölelik karşıtları Özgürlük Partisini (Liberty Party) kurarken (ve parti ilkeleri olarak Lysander Spooner’ın “Köleliğin anayasaya aykırılığı” nı benimserken), diğerleri seçim dışı reform hareketleri çerçevesinde çalışmayı tercih etti. “Tüm siyasi değişimlerin aslında sadece insanların manevi vizyonlarındaki değişimden etkilendiğini ve her kölelik karşıtının bir oy veren, her oy verenin de bir kölelik karşıtı olma gibi bir görev ve zorunluluğunun olmadığını” savunmuşlardır.⁵⁶ Ve her ne kadar Wendell Phillips gibi öncü kölelik karşıtları “biz entrika çevirmiyoruz” dese de, kölelik karşıtları sonuç itibarıyla hem ahlaki hem de siyasi bakımdan başarılı olmuşlardır.⁵⁷ Entelektüel tarihçi Louis Menand’ın gözlemlediği gibi, “Kölelik karşıtları apolitik değillerdi. Siyasetten el çekme, aslında bir siyasi yaklaşımdı.”⁵⁸

Kurumsal ve siyasi değişim göz korkutur, fakat özgürlük deneyimi için gereklidir. İnsanların özgür olabilmeleri için, adil olmayan yasalar iptal edilmeli baskı ortadan kaldırılmalıdır. Tüm

bu değişimler, insanoğlunun zihnindeki değişimlerin hem bir sebebi hem de sonucudur; yani hem dūşünce tarzlarında hem de nasıl davranacakları konusundaki karar verme süreçlerinde gerçekleşen değişimdir. Liberteryenler; fikirleri, yasaları, kurumları ya da toplumun diğer unsurlarını değiştirmeye odaklanabilirler. Özgürlüğü iletmenin pek çok yolu vardır. Bu yollar insanın kabiliyetleri, ilgi alanları ve duyguları gibi çeşitlidir. Algıları değiştirmek kurumlar üzerinde inanılmaz büyük etkiler yapabilir. Kölelik ile ilgili değişen algılarda, büyük girişimci Josiah Wedg-wood'un kölelik karşıtlığını destekleyen ünlü "Ben bir insan ve kardeş değil miyim?" sloganı son derece etkili olmuştur. Son yıllarda ABD'de eşcinsellere yönelik algıdaki değişiklikler, diğer büyük değişikliklere öncülük etmiştir. Örneğin eşcinsel çalışanları bünyelerine çekmek ve onları ellerinde tutmak amacıyla politikalar geliştiren özel sektör firmaları olduğu gibi, siyaset düzeyinde de, ABD'deki birçok eyalet, eşcinsel ilişkileri yasa dışı olmaktan çıkarmıştır (ne gariptir ki bir zamanlar insanlar sırf bir başkasını sevdiği için yıllarca hapis yatmıştır.) Ayrıca ABD Yüksek Mahkemesi (Supreme Court) homoseksüelliği suç sayan "Eşcinsellik karşıtı kanunları" (Sodomy laws), anayasal özgürlükleri ihlali ettiği gerekçesiyle iptal etmiş ve ABD'deki çeşitli eyaletler eşcinsellerin evlenebilmesi için eşit haklar tanımaya başlamıştır.

Kölelik karşıtı hareketin temel nedenine dönecek olursak; kölelik karşıtlarının, davalarını muhalif olma uğruna savunmadıklarını hatırlamak akıllıca olur. Onlar mücadelelerinin uzun ve zor olacağını biliyorlardı. Ve bilinçli olarak etik açıdan ikna etmeyi, sosyal eğitimi, siyasi mücadeleyi ve diğer birçok tekniği, köleliği ve sonrasında kadınların boyun eğmesini ortadan kaldırmak için kullandılar. Bu reformcuların birçoğu, mücadelelerine gençken başladılar ve özgür ve adil bir gelecek için mücadele vizyonları-

nın konformizm ve “kolaya kaçma” gibi unsurlar tarafından sulandırılmasına müsaade etmediler. Ayrıca diğerleriyle geçinip sürüden ayrılmamak, iş bulmak ya da üniversitelerde, devlette veya dini örgütlerde iyi bir mevki edinmek gibi sözüm ona “gerçekçi” kaygılardan ötürü adalet ve özgürlük hayallerinden vazgeçmediler ve bunlar uğruna dünyadaki adaletsizlikleri görmezden geldiler. Köleliği ortadan kaldırma görevini üstlenmiş olanların gözleri açıldı. Kendileriyle alakalı durumu görmüşlerdi ve bunu kabul etmeyi reddettiler. Biz onların vizyonlarından yararlananlardık.

Özgürlük felsefesi, bugünkü adaletsizliklerin gelecekte de devam etmemesi fikriyle körüklenir. Kùltürler değişebilir. Fikirler değişebilir. Politika ve kurumlar değişebilir. Geçmişin klasik liberallerini bugünün genç liberteryenleriyle birleştiren de budur. Bu, entelektüel algısını bireysel özgürlüğün kaçınılmazlığıyla eşleştiren ve adaletsizliğin yenildiğini görme tutkusuyla motive olan gençliğin enerjisidir. Bu gerçekten de güçlü bir kombinasyondur. Bugünün genç liberteryenleri geçmişin liberteryenleri tarafından ışıklandırılan yoldan geçmektedirler. Miras yoluyla devraldık, fakat işimiz henüz bitmedi. Bugün gönüllü hareketlere engel teşkil eden ve sınırsız düşünce ve ifade özgürlüğünü kısıtlayan her yasa iptal edilmeli ve yağmacılığın, tehdidin ve şiddetin her faaliyetine karşı direnilmelidir. Bizim neslimize düşen, bu yolu takip etmektir, tıpkı büyüklerimizin bizden önce yaptığı gibi. Statüko sonsuza dek statüko olamaz, olmayacaktır da; bu, değişimin doğasında vardır. Önümüzdeki gelecek bizim yaratmayı seçtiğimiz gelecektir. Bir önceki nesil savaşa ve ırk ayrımcılığının şeytanına hayır demek için harekete geçmişti. Ve bu eylemler Bob Dylan’ın hareketli bir şarkısında dile getirilmiştir: “Sizin eski yolunuz hızla yıpranıyor/ Lütfen çekilin yeni yoldan/ Eğer uzatamayacaksanız ellerinizi/ Çünkü zaman değişiyor.”⁵⁹

25 yaşındaki William Lloyd Garrison The Liberator'daki yazısını yine böyle bir kararlılıkla ve cesaretle kaleme aldı:

“Gerçek kadar acımasız ve adalet kadar tavizsiz olacağım. Bu konuda sükûnetle düşünmek, konuşmak ya da yazmayı dilemiyorum. Hayır! Hayır! Evi yanan bir adama sakince yardım istemesini söyleyin; karısını telaşsız bir şekilde zorbaların elinden kurtarmasını; bir anneden bebeğini ortasında kaldığı yangından yavaş yavaş çıkarmasını isteyin; ama bana içinde bulunduğumuz durumda sakın olmam konusunda ısrar etmeyin. Çok ciddiyim. Kelime oyunu yapmayacağım. Özür dilemeyeceğim, bir milim bile geri çekilmeyeceğim- VE SESİMİ DUYURACAĞIM.”⁶⁰

Bizler, özgürlükçü öğrenciler, kölelik karşıyız. Ve susmayacağız.

6. ÖZGÜRLÜK SİYASİ İLKESİ

Alexander McCobin

Siyasi bir teorinin ya da ideolojinin üç bileşeni vardır: meşruiyet, ilke ve politika. Liberteryenizm ilke düzeyinde yer alır, bu da liberteryenlerin geniş bir felsefi gelenek, din ve yaşam biçimi yelpazesinden yararlanmalarına olanak sağlar. Students for Liberty'nin kurucu ortaklarından ve Georgetown Üniversitesi'nde doktora yapmakta olan Alexander McCobin, liberteryenizmin nasıl ve neden evrensel bir albenisi olduğunu gösteriyor.

Liberteryenizm nedir? Ve ne değildir? Bizlere varoluşun, gerçeğin, sanatın ve yaşamın anlamını söyleyen kapsayıcı bir felsefe sistemi midir? Bizlere nasıl daha iyi hayatlar süreceğimizi söyleyen şey bir ahlak felsefesi midir? Yoksa yaşam ve ahlakla ilgili birçok barışçı felsefenin bir arada var olmasına imkân veren siyasi bir felsefe, gönüllü sosyal etkileşim için bir çerçeve midir? Bu terimin anlamını netleştirmek, hem liberteryenizmi kabul edenlere hem de etmeyenlere fayda sağlayacaktır.

Kısacası, liberteryenizm, özgürlük ilkesini ön planda tutan bir siyasi politikadır.

Sade bir dille anlatacak olursak, aynı anda bir liberteryen ve Hindu, Hristiyan, Yahudi, Müslüman, Budist, Deist, agnostik, ateist ya da diğer herhangi bir dine mensup olabilirsiniz, diğer bireylerin eşit haklarına saygı gösterdiğiniz sürece. Hip hop, Rachmaninoff konçertoları, reggae, Brahms, Çin Operaları ya da herhangi bir müzik türünü sevebilirsiniz ya da sevmeyebilirsiniz.

Başka örnekler vermek de mümkün ama bu kadarı yeterli olacaktır. Liberteryenizm bir yaşam, sevgi, metafizik, din, sanat ya

da değer felsefesi değildir, tabii bu tür sonsuz sayıda felsefeyle kesinlikle uyumludur.

Peki o zaman siyasi bir felsefe nedir? Siyasi bir felsefenin üç bileşeni vardır: meşruiyet, ilke ve politika. Siyasi bir felsefenin meşruiyeti, bireyin inanışlarını meşrulaştırmak için kullandığı standarttır; bu en büyük çoğunluk için en büyük iyiliği yapmak, ahlaki varlıklar olan diğer insanların bağımsızlıklarına saygı duymak, sorumlulukların ve faydaların dağılımında adaletli olmak ya da başka bir anlama gelebilir. İlkeler, bu meşru inanışların nasıl gerçekleştirildiğini belirten soyut ifadelerdir. Politika, bu ilkelerin belli başlı gerçek dünya sorunlarına uygulanmasıdır. Günlük siyasi yaşamda, politika, tartışma ve kaygının merkezinde olup, “Vergileri artırmalı mıyız (ya da düşürmeli miyiz?)” “Başka bir ülkeyle savaşa girmeli miyiz?” ve “Esrar kullanımını yasaklanmalı mı?” gibi sorularla ilgilenir.

Bir bireyin politik konumunun temelinde bulunan ilkeler bazen, “Anayasanın kurallarını uygulamaya mı yoksa muhtaçlara yardım etmeye mi daha çok önem vermeliyiz?” gibi sorular sorulduğunda ortaya çıkar. Bu tür sorular bazen insanların öncelik verdiği ve politikalara dair görüşlerini dayandırdığı ilkeleri açığa çıkarır. Bu ilkelerin meşrulaştırılması genellikle felsefi sohbetlere, “Eşitlik yerine özgürlük tercih edilmeli midir?” ve “Hangi standartlara göre Anayasa ve yoksulların ihtiyaçları arasında bir seçim yapmamız gerekir?” gibi soruların sorulduğu zamanlara ayrılmıştır.

Liberteryenizm, meşruiyetten politika talimatlarına kadar her konuda kesin rehberlik sunan kapsamlı bir siyasi felsefe değildir. Liberteryenizm orta seviye bir özgürlük ilkesine bağlılıkla tanımlanır. Bu ilke farklı kişilerce farklı şekillerde meşrulaştırılabilir. Aslında, özgürlük ilkesi çoklu standartlara sahip bir ilke

olarak meşrulaştırılabilir - ki genellikle de bu şekilde olur; bağımsızlığa saygı veya yaygın refah yaratımı gibi temellerde meşrulaştırılabilir.

Eğer ikisi de aynı ilkede birleşiyorsa hangisinin “doğru gerekçe” olduğunu seçmeye gerek yoktur. Dahası, bireyin durumu değerlendirme şekline, durumun gerçeklerine ve bunun gibi faktörlere bağlı olarak özgürlük ilkesinin politika meselelerine uygulanması tartışma ve anlaşmazlıklara sebep olabilir.

Özgürlük siyasi ilkesine bağlı olmak, bir liberteryenin insanların kendi özgürlükleriyle yaptığı her şeyi onaylamasını gerektirmez. Bir birey başka birini, başkalarının haklarını ihlal etmediği sürece, utanç verici, ahlaksızca, kaba ya da vicdansızca bir davranışı yüzünden kınayabilir, aynı zamanda da bu kişinin aynı şeyi tekrar yapma hakkını savunabilir.

Özgürlük Siyasi İlkesi

Liberteryenizmin bağlılıkları ilkeler seviyesindedir. Özellikle belirtecek olursak, liberteryenizm, “özgürlük varsayımı” ilkesine bağlıdır: Her birey, onlara sınırlama getirecek yeterli bir sebep olmadığı sürece (başkalarının eşit haklarını ihlal etmek gibi) kendi hayatları ve haklarıyla istediği şeyi yapmakta özgür olmalıdır. Her insanın özgürlük hakkı vardır. Başka siyasi felsefelere sahip kişiler politika önerilerini diğer ilkelere dayandırır, örneğin:

Kardeşlik : İnsanların başkalarının hayatlarından sorumlu olması gerektiği ilkesi.

Sonuçların Eşitliği : İnsanların benzer konumlara gelmesi, benzer mallara, yararlılık seviyesine ya da başka bir istenen sonuca sahip olması gerektiği ilkesi.

Şu soruyu sorabilirsiniz: Özgürlük ilkesini daha iyi bir şekilde anlatmak için bir yol var mıdır? Belki de. Cato Enstitüsü'nün mottosu “bireysel özgürlük, sınırlı hükümet, serbest pazar ve barış”tır. Özgürlük ilkesi en iyi bu şekilde mi ifade edilir? “Serbest piyasa” ve “barış”, özgürlük ilkesinin birer yansıması olarak görülebileceği için, bu ilkeyi farklı kısımlara ayırmak bizim için yanıltıcı mıdır?

En iyi ya da en kullanışlı formül duruma göre değişebilir. Cato Enstitüsü büyük ölçüde bir kamu politikası araştırma enstitüsü olduğu için, kendi formülleri onlar için işe yarıyor gibi görünüyor.

Özgürlüğün Gerekçeleri

Belli bir grup ilkeyi savunup diğerlerini reddeden bir felsefenin, neden birini seçip diğerlerini seçmediğine dair gerekçe göstermesi gerekir. İlkeler arasında yapılan bir tercih, temellendirme gerektirir. Bazıları “her bireyin sahibi kendisidir ve bu yüzden kendi bedeni ve mülküyle ilgili bütün seçimleri kendisi yapar,” diyebilir ancak bu bile, sadece daha fazla açıklama yapılmasını gerektirmekle kalmaz (örnek, “sahiplik” nedir ve “ilgili” kelimesi hangi eylemleri kapsamaktadır), bunun yanında daha derin bir meşruiyete ihtiyaç duyar. Gerekçe olmadıkça, bu sadece bir iddiadır. Özgürlük ilkesi için çok çeşitli gerekçeler bulunmaktadır. Bunların birçoğu, yıllar boyunca liberteryenler tarafından tartışılmış, savunulmuş, geliştirilmiş ve eleştirilmiştir ve günümüzde de tartışılmaya devam edilmektedir. Aşağıda bunlardan birkaçı yer almaktadır, her birinin ardından özgürlüğü en azından öncelikli olarak o temelde savunan bir düşünür verilmiştir.

Fayda : Özgürlük siyasi hayatın ilkesi olmalıdır çünkü o, en çok

sayıda kişi için en büyük iyiliği yaratmaktadır (Jeremy Bentham);

Bağımsızlık : Sınırlı hükümet ve eşit haklara saygı, ahlaki öznelere (moral agent) bağımsızlığı için uygun çerçeveyi oluşturmaktadır. (Robert Nozick);

Bireyin Kendi Yaşamının ve Mutluluğunun Peşinden Gitmesi : Özgürlük insan doğasına uygun bir şekilde mutluluğun peşinden gitmenin bir gerekliliğidir (Ayn Rand);

Doğal Kanunlar ve Doğal Haklar : Özgürlük hem kendi kendini yönetebilen hem de sosyal bir varlık olan insanoğlunun doğasının bir parçasıdır (John Locke);

Vahiy : Özgürlük Tanrı'nın verdiği bir haktır ve buna göre hiç kimse bize Tanrı'nın vermiş olduğu bir şeyi alma hakkına sahip değildir (John Locke ve Thomas Jefferson);

Anlayış : Özgürlük insanların kendilerini başkasının yerine koyma yeteneğiyle uyum içinde olan bir "basit sistem" olarak ortaya çıkmaktadır (Adam Smith);

Anlaşma : Özgürlük ilkesi akıl sahibi özneler arasında ortak bir anlaşmanın gerekli sonucu olarak meşrulaştırılır (Jan Narveson);

Alçak Gönüllülük : Özgürlük siyasi düzenin ilkesi olarak meşrulaştırılır çünkü diğer insanların hayatlarını yönetmek için neyin gerekeceğini kimse bilemez (F. A. Hayek);

Adil Olmak : Özgürlük toplumdaki en yoksul insanlara en etkili şekilde fayda sağlama yolu olduğu için meşrulaşmıştır (John Tomasi).

Bu listenin her şeyi kapsamadığı unutulmamalıdır. Dahası, bir siyasi ilke için birden fazla gerekçe gösterilebilir. Buradaki kilit nokta, liberteryenizmin, özellikle herhangi bir gerekçeye ihtiyaç

duymasa da, gerekçesiz olmadığıdır. Liberteryenizm bu sıfatla özgürlük ilkesi için belli bir gerekçeye bağlı değildir.

Özgürlük ilkesi insan davranışına rehberlik sağlar fakat kendi kendini meşrulaştıran bir ilke değildir. Liberteryenizm kapsayıcı bir siyasi ilke olmasa da, bireyler liberteryenizmi insan gelişimi, bağımsızlık, mantık, mutluluk, dini öğretiler, anlayış ve benzeri daha derin meşrulaştırıcı değerler sebebiyle benimseyebilirler.

Tek İlke, Farklı Politikalar

Benzer şekilde, bir ilke için birden çok gerekçe olabileceği gibi, liberteryenler arasında özgürlük ilkesinin uygulanması konusunda farklılıklar olabilir. Birçok konuda süregiden tartışmalar bulunmaktadır. Bunlara patentler ve telif hakları (yaratıcılığa dayanan bir mülkiyet hakkı mı yoksa hükümetin kabul ettiği bir tekel mi?), suçlu olduğu kanıtlanmış katiller için idam cezası (hak ettikleri bir ceza mı yoksa tehlikeli bir güç mü?), kürtaj (ortada ahlaki haklara sahip iki kişi ya da bir kişi olduğuna inanılmasına dayanan çekişmeli bir konu), vergilendirme (sadece hırsızlıktan mı ibaret, yoksa bazı vergiler gerçekten de savunma gibi kamusal malların, hizmetlerin ödenmesinde kullanılıyor mu?), dış ve askeri politika (bütün liberteryenler savaşa karşı bir varsayım bulunduğu konusunda hemfikir, ama bu varsayımın aksini iddia etmek ve askeri gücü meşrulaştırmak için neyin yeterli olacağı konusunda anlaşmazlık var) ve hatta eşcinsel bireylerin evlenmesi (devlet eşcinsel çiftlere karşı ayrımcılık yapmayı bırakmalı mı yoksa devlet evlilik olayından tamamen çıkıp işi sözleşme hukukuna mı bırakmalı?) gibi konular da dâhildir. Mantıklı insanlar kesinlikle bir ilkenin nasıl uygulandığı konusunda farklılık gösterebilir.

Bu, ortada liberteryen politikalar olmadığı anlamına gelmez. Cınayet, tecavüz, kölelik ve hırsızlığa karşı kanunlar her medeni hukuk sistemi için esastır; bu kanunlar hükümetlere bile uygulanmalıdır. Yine de, bu kadar genel kanunların uygulanması için hangi temel politikalara ihtiyaç olduğu genellikle açık değildir. Burada da mantıklı insanlar yine farklılık gösterebilir. Örneğin, vatandaşları ve ailelerini şiddetten korumak için hükümetlerin ya da vatandaşların atması gereken adımlar tartışmaya açıktır.

Orta noktada bulunan önlemler de tartışmaya açıktır. Örnek olarak:- özgürlük ilkesinin bütüncül şekilde uygulanması, bir süre sonra kullanım amacına bakılmaksızın esrarın yasallaşmasını sağlayacak olsa bile- liberteryenler medikal amaçla esrar kullanılmasının yasallaşmasını mı savunmalıdır? Bu, bir ilkenin “kişisel çıkar için satılması” mı yoksa daha geniş özgürlük için atılan bir adım mıdır? Mantıklı insanlar farklı görüşlere sahip olabilir.

Siyaset ve Ahlak Kuralları Arasındaki Fark

Liberteryenizm siyasi bir felsefedir, ahlaki bir felsefe değil. Ahlak kuralları doğru ve iyi olanla, doğru ve iyi olduğu için ilgilenir. Kendi başına doğru ya da iyi olanı tanımlamayı amaçlar. Bağlantısı olsa da, siyasi felsefe insan davranışının farklı bir alanıyla ilgilidir. Siyasi felsefe insanların birbirleri arasındaki doğru ilişki türleriyle ilgilenir. Bu felsefi alanlar arasında genellikle büyük kesişmeler bulunmaktadır çünkü ikisi de insanlar için davranış biçimleri öngörmekte ve insanların hem tek başlarına hem de başkalarıyla etkileşime girdiklerinde nasıl davranmaları gerektiğine değinmektedir. Fakat bireylerin neden belirli bir davranış kalıbına uyması gerektiğine dair öngördükleri gerekçeler yönünden ayrılırlar.

Ahlaki eylemler, bireyin ahlaki bir varlık olduğu için bir şey yaptığı temeliyle gerekçelendirilir. O bireyin ahlaki bir birim olması, ona doğru davranış konusunda rehberlik eder. Ahlak kuralları ahlaki bireylerden yola çıkar ve “Ahlaki bir özne nasıl davranmalıdır?” sorusunu sorar. Ancak siyaset felsefesinde davranış kuralları, öznenin, her biri ayrı ahlaki özneler olan diğere bireylere saygı duyması gerektiğı temeliyle meşrulaştırılır. Bu, insanların “başkalarıyla etkileşim” perspektifinden birbirlerine nasıl davranmaları gerektiğini açıkça belirtmeyi amaçlayan bir sosyal felsefedir. Şu soruyu sorar: “Bir birey, diğere bireylerle etkileşim içinde olduğundan dolayı nasıl davranmalıdır?”

Diğere bir deyişle, ahlakın kaynağı benliktir. İnsanlar, “insan oldukları için” nasıl davranmalıdır? Siyaset felsefesinin çıkış kaynağı ise başkalarıdır: Başka bireyler insan oldukları için onlara adil bir şekilde nasıl davranmalıdır?

Bu, ahlaki yaklaşımın, davranış prensipleri belirlerken başkalarının endişelerini göz önünde bulundurmadığı anlamına gelmez. Birçok durumda etik bir eylemin ne olduğunu belirlemek için kendi davranışımızın diğereğini nasıl etkilediğini değerlendirmemiz ya da diğere kişinin amaçlarını ve endişelerini kendimizinmiş gibi ele almamız gerekmektedir. Fakat bu endişenin odak noktası, hâlâ, bireyin ahlaki bir özne olmasıdır. Bireyleri ahlaki açıdan umursuyor oluşumuz, onları kendi ahlaki eylemlerimizin bir parçası olarak görmemizle ilgilidir.

Buna zıt olarak, bireyleri siyaset felsefesi içinde ele alışıımız, onların her birinin saygıyı hak eden ve bu yüzden davranışlarımızda onlara saygılı olacak bir sınırdaki kalmamızı sağlayan ayrı ayrı ahlaki özneler olması temelindedir.

İnsan eylemlerinin çoğunluğu başkalarıyla etkileşimi içerdiğinden, hem etik hem de siyasi kurallar aynı durumlarda uygula-

nabilir, bu da bazen insanların siyaset ve ahlak felsefesini bir noktada bağlamalarına sebep olabilir. Bazıları ahlakı yasalastırmaya çalışır; çünkü onlar bir şey eğer ahlaksızsa, bu şeyin bariz bir şekilde yasa dışı olması gerektiğine inanırlar. Eğer insanların bunu ahlaken yapmaması gerekiyorsa, o zaman diğerleri o kişilerin bu şeyi yapmasını engellemelidir. Buna karşılık genellikle “insanların farklı ahlak kuralları vardır” ve insanlar “kendi ahlak kurallarını” başkalarına zorla kabul ettirmeye çalışmamalıdır cevabı verilir. Ancak özgürlüğü benimsemek için ahlaki göreliliği (“benim ahlakım” “senin ahlakın” kadar iyi ya da geçerlidir) benimsemek zorunlu değildir. Bu şekilde bir görelilik özgürlük için çok zayıf bir temel olurdu. Çünkü eğer bu iddiaların hepsi diğerleri kadar iyiyse, o zaman özgürlüğün zorbalıktan daha iyi veya geçerli olduğunu nasıl kanıtlayabilirdik?

Bu argümanın bir başka türü olarak, herkese uygulanabilir bir evrensel ahlak olsa bile, bunun ne olduğunu kimse bilmemekte, bu yüzden de, doğru ahlakın ne olduğunu bilmediğimiz için hiçbir ahlak kuralı kanunlaştırılmamalıdır, denmektedir. Bundan bir önceki ahlaki görelilik savından daha güçlü olsa da, bu sav yine de eğer doğru ahlakı bulursak, o zaman “ahlakı yasalastırmanın” geçerli olacağı fikrini savunmaktadır. Ortada tek bir evrensel ahlak olduğunu kabul ettiğimizde ve onun geniş çapta bilinip uygun bulunduğunu kabul etsek bile, ahlaki siyasi kurumlar yoluyla yasalastırmak yine de kanunlara aykırı olurdu çünkü ahlak, siyaset felsefesinin insan tecrübeleriyle ilgilendiği kısımdan farklı bir bölümle ilgilenmektedir. Ahlak bizim daha iyi yaşamlar sürmemize yardımcı olur diye umuyoruz. Kanunlar birbirimizle adil bir şekilde yaşamamıza yardımcı olur.

Bazıları belli bir etiğe dayanmayan siyasi felsefenin meşruiyetinin olmadığını iddia eder.

Fakat hatırlanmalıdır ki, siyasi bir felsefe genellikle ortalama bir iddiaya dayanır. Yine de, bir ya da birden çok temellendirmesi olabilir. Ancak bu temellendirme, liberteryenizmin ilkelerine sonradan eklenmiş olamaz. Yukarıda da belirtildiği gibi farklı gerekçelere sahip olan kişiler yine de ortak bir ilke üzerinde hemfikir olabilir. Bu durumda bu tür bir çeşitliliğe tolerans göstermek özgürlük ilkesinin bir uygulamasıdır, bu da, herkes aynı haklara eşit şekilde sahip olduğu sürece farklı etik görüşlere ve davranışlara izin verir. Çoğu durumda, ahlak ve siyaset felsefesi aynı davranışı öngörebilir: İnsan öldürme, tecavüz ve hırsızlık kesinlikle ahlak dışıdır ve kanun tarafından uygun şekilde cezalandırılır. Fakat başka bazı durumlarda ahlak, siyaset felsefesinin sessiz kaldığı durumlarda bir davranışı yasaklayabilir. Ahlak, komşunu kardeşin gibi sev diyebilir fakat siyaset felsefesi - en azından liberteryen siyaset felsefesi - bunu gerektirmez. Saygıdeğer Aziz Thomas Aquinas'ın da savunduğu gibi "İnsan hukuku belli sayıda insana göre şekillendirilmiştir ki onların çoğunluğu da erdem yönünden mükemmel değildir. İnsan hukuku, sadece erdemli kişilerin uzak durduğu her türlü kötülüğü değil, birçok kimsenin uzak durmayı tercih edeceği ve en çok zarar veren kötülükleri yasaklamaktadır. Özellikle başkalarına zarar verenleri yasaklamaktadır ki bunlar yasaklanmadan insan toplumu ayakta duramaz. Bu nedenle insan hukuku insan öldürmeyi, hırsızlığı ve benzerlerini yasaklar."⁴⁶ İnsanların uygunsuz, ahlak dışı ve hatta etik açısından korkunç bulunduğu birçok şey vardır ancak siyasi felsefe açısından bunlar izin verilen şeyler sınıfına girer. Bir şeyin meşru bir şekilde kanunlar tarafından yasaklanıp yasaklanmadığını belirlemek için sorduğumuz soru şudur: Bu yapılan şey başka birinin haklarını ihlal eder mi?

Sonuçlar

Liberteryenler herhangi bir dine inanan ya da hiçbir dine inmayan insanları, farklı birçok kapsayıcı felsefelere inananları, farklı yaşam biçimlerine sahip insanları, çok çeşitli etnik ve dil gruplarının mensuplarını kapsar. Hepsi ortak özgürlük ilkesinde birleşirler. Liberteryenler, aynı özgürlük ilkesine bağlı olmalarına rağmen ilkenin farklı uygulamaları üzerinde ayrışabilir, ilgili gerçekler üzerinde farklı düşüncelere sahip olabilir ve bazen sonuç olarak kendilerini belli bir konuda karşı karşıya bile bulabilirler.

Ancak aynı ilke, mağduru bulunmayan suçları ortadan kaldırmak, ticaret ve girişim özgürlüğünü savunmak, zorbalığa ve şiddete karşı çıkmak ve genel olarak herkesin eşit özgürlüğünü savunmak istedikleri zaman onları birleştirir.

Özgürlük ilkesiyle hemfikir olanları liberteryen fikirleri okumaya, düşünmeye, daha ciddi şekilde incelemeye, tartışmaya, onları diğer siyasi felsefelerle karşılaştırmaya ve kısacası zihinlerini kullanmaya davet ediyorum. Özgürlük ilkesini desteklemek, liberteryen olmak demektir. Bir bireyin bu ilkeyi desteklemesinin sebebi diğer liberteryenlerin sebeplerinden farklı olabilir; liberteryenizmin diğer birçok siyasi felsefeden ayrıldığı noktalardan biri de budur, çünkü temeller açısından birlik gerektirmez, sadece her insanın eşit derecede özgürlük hakkı olduğu konusunda hemfikir olmak gerekir. Bir liberteryen başka biriyle en uygun politika öngörülerini konusunda farklı görüşte olabilir. Liberteryenizm felsefesini belirleyen ve liberteryenleri birbirine bağlayan şey özgürlük siyasi ilkesidir. Hepsi bu kadardır ve bu kadarı da yeterlidir.

7. ÖZGÜRLÜK YOKSA SANAT DA OLMAZ: SANAT YOKSA ÖZGÜRLÜK DE OLMAZ

Sarah Skwire

Sık sık söylendiği gibi özgürlük sanat için önemlidir ancak sanat da özgürlük için önemlidir. Sanat eski kalıpları bozar ve bizleri düşünmeye zorlar. Sanat özgürlük olmadan mümkün değildir, fakat özgürlük de sanat olmadan mümkün olamaz. Sarah Skwire Özgürlük Fonu'nda (Liberty Fund akademi üyesi olup popüler üniversite yazım kitabı olan "Writing with a Thesis" adlı kitabın yazarıdır. Doktorasını İngiliz Dili üzerine Chicago Üniversitesi'nde yapmıştır.

M.Ö. 380'de Platon şairlerin onun ideal cumhuriyetinde yaşamalarına izin verilemeyecek kadar tehlikeli olduğunu savunmuştur.

M.S. 8 yılında Ovid söylediği şey "bir şiir ve bir hata" olduğu için Roma'dan sürülmüştür.

M.S. 722 yılında Japon şair Asomioyu Hozumi imparatoru eleştirdiği için Sado adasına sürülmüştür.

M.S. 1642'de Oliver Cromwell'in hükümeti Londra'daki bütün tiyatroların kapatılması emrini vermiştir.

M.S. 1815'te Goya, "Çıplak Maya" tablosunu kimin sipariş verdiğini öğrenmek isteyen Engizisyon Mahkemesi'ne çıkarılmıştır. Kısa bir süre sonra da İspanya mahkeme ressamlığı işini kaybetmiştir.

M.S. 2012'de Rus punk müzik grubu Pussy Riot, bir katedralde hükümet karşıtı bir şarkı söyledikleri için tutuklanıp iki yıl

sürgüne gönderilmiştir.

Sanatçı olmak her zaman için devletin kontrolüne karşı korkunç derecede savunmasız olmak anlamına gelmiştir. Stalin'in 1920 ve 1930'lu yıllardaki "Büyük Temizlik"i sırasında iki bin yazar, sanatçı ve entelektüel hapse atılmıştır. İçlerinden yaklaşık 1500'ü hapiste öldü. Hitler'in Nasyonal Sosyalist hükümeti bütün sanatların kontrolünü 1933'te Propaganda Bakanlığı'na vermiştir. *Theresienstadt* toplama kampı sanatçıları ve entelektüelleri hapse atıp öldürmek için özellikle oluşturulmuştur. Ve biz hâlâ Mao'nun Kültürel Devrimi'nin "kayıp on yıl" süresinde (1966-1976) kaç sanatçının öldüğünü, kaybolduğunu ya da kaçının hayatlarının ve eserlerinin sonsuza dek yok edildiğini bilmiyoruz.

21. yüzyılın Batısında sanat yapma özgürlüğünün zevkini yaşayan bizler sanatsal özgürlük hakkında fazla düşünmek zorunda olmadığımız için şanslıyız. Ancak düşündüğümüzde bunu daha çok bir estetik sorun olarak görüyoruz - istediğimiz aletleri seçip bize en iyi hitap eden tarzı kullanmak için kişisel yaratıcı bir özgürlük. Bizler sanatsal özgürlüğü, kısıtlayıcı stilistik kurallara bağlı kalmak zorunda olmadan istediğimiz görüntüleri oluşturup istediğimiz sözcükleri kullanmak için arzularımızın yerine getirilmesi olarak görüyoruz. (Ressam ve fotoğrafçı Ben Shahn'ın da bir zamanlar belirttiği gibi, sanatçılar kendi etiketlerini seçecek olsalar, "hiçbirini seçmezlerdi".) 2001'de bir radyo kanalının Sarah Jones'un "Your Revolution Will Not Happen Between These Thighs" şarkısını çaldığı için FCC tarafından 7000\$ cezaya çarptırıldığının belki de pek farkında olmayabilirsiniz. Ve kadınların hiphop dansında cinsel obje olarak görülmelerini protesto etmek için yazılmış olan bir rap şarkısının "fuhuşa teşvik edecek" ve "açıkça hakaret içeren cinsel referanslar" içerecek şekilde yazıldığının söylenmesindeki ironiye gülebiliriz.

Genellikle bu çok önemli görünmeyen sindirme örneklerini genellikle göz ardı ederiz. 21. yüzyılın Batı kültüründe sanatın sansürlenmesi kapalı zihinlerin, kolayca şoke olanların yaptığı bir şeydir. Bu sansür, Harry Potter'ı Satanizmi teşvik ettiği düşüncesiyle protesto eden ahmaklar veya Ebeveyn Müzik Kaynağı Merkezi'nde çocukların dinlememesi gerekecek kadar tehlikeli olan "İğrenç On Beş" rock şarkısı listesini hazırlayan kişiler içindir. Oyun yazarı Eugene O'Neill'in de dediği gibi, "Herhangi bir şeyin, herhangi bir zamanda, herhangi bir yerde herhangi bir sebeple sansürlenmesi bugüne kadar hep budalaların ve yobazların son çaresi olmuştur ve her zaman da böyle olacaktır."

Ve biz de bunu biliyor, bu yüzden gülüyoruz. Ama belki de gülmemeliyiz. Küçük cezaları ve uyarı etiketlerini öğrenmek ve onlarla yaşamak kolaydır fakat onlar aynı zamanda da sanatçıları konu malzemelerini sınırlamaya ve yaratıcılıklarını tam anlamıyla ifade ederken cesaretlerini kırabilir. Bu da, rahatlıkla, çok kötü şeylere giden ilk adım olabilir.

Büyük bir sanat özgürlüğüne sahip olmamız, yaratım özgürlüğünün çok narin bir özgürlük olduğunu bize unutturmamalı. Ne kadar korunmasız olduğumuzu unutmamalıyız. Ve tarih boyunca sanatsal özgürlüğün ne kadar sık yok edildiğini de unutmamalıyız.

Bütün bunları unutmak bir trajedi olurdu ve bunun sebebi sadece bizden önce gelenlerin sanat ve özgürlük için yaptığı fedakârlıkların anısını unutmamız değil. Bu bir trajedi olurdu çünkü bu, sanatın özgürlük için çalışması gereken gücünü unutmak anlamına gelirdi.

Sanatın özgürlük için çalışması gereken gücünden bahsederken net olmak istiyorum, ben sadece didaktik sanattan -açık şekilde özgürlüğü savunan ve devletin gücünü sorgulayan o ifade çeşit-

lerinden- bahsetmiyorum. Kesinlikle bu sanat türü çok etkileyici ve verimli olabilir. Banksy gibi sanatçılar tarafından yapılan çağdaş sokak sanatı ve halk müziği şarkıcısı Frank Turner'ın müziği bu tür sanatın, iyi yapıldığı takdirde, yaratacağı devasa etkinin güzel örnekleridir.

Fakat özgürlüğü savunmak amacıyla yaratılmamış sanat eserleri bile özgürlüğe faydalı sanat eserleridir. Çek rock grubu "The Plastic People of the Universe"nin tutuklanıp yargılanması, onların müziği bariz şekilde siyasi olduğu için değil, Vaclav Havel'ın yazdığı gibi, "Rock müzik yapma özgürlüğü; insan özgürlüğü ve bu yüzden temelde felsefi ve siyasi düşünce özgürlüğü, yazma özgürlüğü, ifade özgürlüğü ve toplumun çeşitli sosyal ve politik ilgi alanlarını savunma özgürlüğü olarak algılandığı" için Kadife Devrim'i başlatmıştır. Eğer bir toplum ve içindekiler sanat yapmakta özgür değillerse, "gerçeğin içinde yaşamaları" imkânsızdır.

Monty Python üyesi Eric Idle durumun neden böyle olduğunu açıklamaya yardımcı oluyor. Idle, "Herhangi bir toplumdaki özgürlüğü ölçmenin yollarından biri, ne kadar komedi yapılmasına izin verildiğidir ve açıkça görülüyor ki sağlıklı bir toplum baskıcı bir topluma oranla daha çok hicivli yoruma izin verir," diyor. Monty Python'un eserlerinin bazılarında bariz siyasi anlam bulmak mümkün olsa da-özellikle Life of Brian ve Monty Python and the Holy Grail'de - Idle komedinin yapılmasının bile kendi başına siyasi ve doğası sebebiyle özgürlük için faydalı bir eylem olduğunu savunuyor. The Parrot Sketch, sadece varlığıyla, Holy Grail'deki farklı hükümet şekillerinin meşruiyeti üzerine tartışma kadar özgürlüğe destek veriyor. Mark Twain, "Saygısızlık, özgürlüğün şampiyonu ve tek mutlak savunmasıdır." der.

Sanat bozucu olabilir. Hangi formu alırsa alsın, gözlemciyi eski

fikirlerini yeniden ayarlamaya, eski kavrayışları yeniden değerlendirmeye ve eski programlamaları yeniden formatlamaya zorlar. Emily Dickinson, “Eğer fiziksel olarak başımın tepesinin tamamen uçurulduğunu hissediyorsam, işte o zaman şiir okuduğumu biliyorum.” demiştir. E. E. Cummings de kendi şiir tekniği fikrinin “on beş kelimeyle, The Eternal Question And Immortal Answer of burlesk’ten, viz.,’den alıntı yaparak ‘Çocuklu bir kadına vurur muydunuz? (İngilizcede bu cümle aynı zamanda ‘Bir kadına bir çocukla vurur muydunuz?’ anlamına da gelebilir) -Hayır, ona bir tuğlayla vururdum.” şeklinde ifade edilebileceğini yazdığı zaman, aynı duyguyu tasvir etmiştir. Margaret Atwood bu tecrübeyi okuyucusu için, “Bana Uyuyorsun” şiirinde yaratmıştır:

“...Bana uyuyorsun göze giren bir kanca gibi bir oltanın kancası açık bir göz..”

Sanat, algılarımızın kaydığı anda gerçekleşir: otuz santim öteden ve odanın diğer ucundan görülen bir Puantilist tablo; Laurence Oliver ve Kenneth Branagh’nın Shakespeare’in Henry V’sine çektiği filmler arasındaki kontrast; Pop Art’ın günlük objelere sanat eseri gibi yaklaşması; John Cage’in sessizliğin, onun kendi müziği olduğu iddiası.

Sanat beklentilerimizi ve bildiğimizi sandığımız şeyleri yeniden ayarlamamızı gerektirir. Yaratıcı ya da izleyici olarak, sanat tecrübesi bizleri esnek düşünmeye alıştıırır. Bu da, kendi içinde, bir tür özgürlüktür.

Ancak benim “sanat özgürlük için gelişmektedir” dememin sebebi, sadece estetik tepkimize eşlik eden özgürlük hissi değil. Sanat düşünmemizi gerektirir. Fakat sanat sadece tek bir şeyi düşünmemizi istemez. Bizlere farklı fikirlerimizi ifade etme özgürlüğü verir. Sanatın da özgürlük gibi ideolojiye sabrı yoktur.

Walt Whitman şöyle yazmıştır:

Kendimle çelişiyor muyum?

Pekâlâ, o zaman kendimle çelişiyorum,

(Ben büyüğüm, benim içimde çokluklar var.)

Ralph Waldo Emerson benzer şekilde “Budalaca bir tutarlılık küçük zihinlerin saplantısıdır, küçük devlet adamları, filozoflar ve din adamları ona bayılır. Tutarlılık olunca büyük bir ruhun yapacak hiçbir şeyi kalmaz.” der. Birçok sanatçı için, bir konu üzerinde sabit ve nihai bir fikre sahip olmak mantıklı gelmez. Anlayış sanat yaratma sürecinden doğar - tıpkı özgür bir toplumdaki etkileşimlerden bilginin doğması ya da serbest bir pazardan fiyatların doğması gibi. London School of Economics’in kurucu ortaklarından Graham Wallas, “Kendisine konuşmadan önce ne diyeceğinden emin olması söylenen küçük kıza bir şair ışığı görebiliyormuş, kız demiş ki, “Ne söylediğimi duymadan ne düşündüğümü nereden bilebilirim?” Sanat, *odi et amo*’yu aynı anda düşünmeye karar vermemize olanak sağlar- nefret ediyorum ve seviyorum. Savaşta kayıplara üzülen bizlere, aynı anda Henry V’nin kahramanlığını kutlama şansı verir. Ve aynı anda birden fazla şeyin doğru olabileceğini, aynı sahneye birden fazla açıdan bakılabileceğini gösterir.

Sanat fikirlerle yaratıcı olarak oynamaya izin verir. En büyük yenilikler işte tam da bu tür yaratıcı oyunlardan doğar.

İşte bilim adamı Matt Ridley şöyle demiştir: “İnsanoğlunun beyinlerini nasıl bir araya getirdiklerini, fikirlerinin nasıl birleşip yeniden şekillendiğini, nasıl buluşup, gerçekten de çiftleştiklerini anlamalısınız. Diğer bir deyişle, fikirlerin nasıl seks yaptıklarını anlamalısınız.” Siyasetçi olmadan uzun zaman önce aktör olan Ronald Reagan tarafından övülen sanatsal ve entelektüel

özgür alan işte budur. Reagan, “Özgürlük ortamında sanatçılar ve müşteriler düşünülmez olanı düşünmekte ve cesur olanı yaratmakta özgürdür; korkunç hatalar ve muhteşem kutlamalar yapmakta özgürdürler.” demiştir.

Bu tür cesur yaratımlar - zihinlerin bu kadar bereketle birleşmesi - her yerde gerçekleşmektedir, en kötü koşullar altında bile. Sanat, ne de olsa en baskıcı rejimler ve en karanlık hapisanelerde üretilir. Müzisyen ve liberteryen Lindy Vopnfjord, “Bir sanatçının içindeki en güçlü yaratıcılık gücü özgürlük arzusudur; işte bu yüzden en güzel ve güçlü sanat eserlerinin bazıları en baskıcı yerlerde ortaya çıkar.” der. Kimileri, garip bir şekilde, “Baskı karşısında sanat ruhu ısrarla canlılığını korur; demek ki, en iyi sanat için biraz zorbalık gerekmektedir.” der. Federico Fellini, “Kendi haline bırakılan, her istediğini yapmakta özgür olan sanatçı, sonunda hiçbir şey yapamaz. Eğer sanatçı için tehlikeli olan bir şey varsa, o da bu tam özgürlük, ilham ve geriye kalanların gelmesini beklemek sorunudur.” der. Eğer sanatçının isyan edeceği hiçbir şey yoksa, o zaman yaratıcı dürtüyü ne yaratacaktır?

Bu görüşlerden biridir. Ancak Albert Camus her türlü kısıtlamanın bireyin kendisi tarafından konması gerektiğini savunur. Camus, “Özgürlük olmadan, sanat olmaz; sanat yalnızca kendine koyduğu sınırlar içinde yaşar, diğer bütün sınırlar içinde ölür.” der. Sanatsal bir mücadele olarak insanın kendi rızasıyla kabul ettiği bir kural, dışarıdan empoze edilen bir diktadan özünde ayrılır. Keats “On the Sonnet” şiirinde aynı argümanı savunur, “... eğer kısıtlanırsak, / ... eğer Esin özgür kalmazsa, / Kendi halatları onu bağlayacaktır.” Ve bu nedenle sanatımızı muhafaza etmeli ve cesur yaratımlarımız üzerine zorla kendi kabul edilemez sınırlamalarını getirmeye çalışanlardan korumalıyız - bunu “kendi iyiliğimiz” için ya da “toplumun iyiliği için” yaptıklarını iddia etseler bile.

Rus yazar Vasily Grossman'ın romanı “Her Şey Geçip Gider”-deki ana karakter Ivan Grigoryevich sanatsal, sosyal ve siyasi özgürlüklerimizi birbirinden ayrı görmenin boşuna olduğunu savunur.

Ben eskiden özgürlüğün ifade özgürlüğü, basın özgürlüğü, vicdan özgürlüğü olduğunu düşünürdüm. Fakat özgürlük herkesin hayatının tamamıdır. Şu anlama gelmektedir: İsteddiğiniz şeyi ekme hakkınız var, ayakkabı ya da mont yapma hakkınız var, ektiğiniz tahılın unuyla ekme yapmaya hakkınız var, onu satmaya ya da satmamaya hakkınız var; tornacı için, demirci için ve sanatçı için önemli olan onların emrettiği gibi değil, kendi istedikleri gibi yaşayıp çalışabilmektir. Ve ülkemizde özgürlük yok - ne kitap yazanlar için, ne ekin ekenler için, ne de ayakkabı yapanlar için.

Sanatçılar, sanat yapmak için kullandığımız fotoğraf makinelerini, fırçalarını, kalemlerini, keskilerini, enstrümanlarını, dans ayakkabılarını kullandıkları için öldüler. O zaman, sanatımızı ve işimizi istediğimiz gibi yapmak, sanata ve başkalarının özgürlüğüne olanak sağlamak için aynı aletleri kullanmak bize düşer. Sanat özgürlükten doğar, sonra da özgürlüğü doğurur. Önem-siz ve elzemdir, iğrenç ve güzeldir. Bizleri, tek başına, kurtarmayacaktır. Ancak bizler, onsuz, kurtarılamayız. Sanat; Richard Wilbur'ın da dediği gibi, “her zaman için, sevgilim, / Bir ölüm kalım meselesidir, unutmuş olduğum gibi.”

8. ÖZGÜRLÜĞÜN MÜTEVAZİ BİR SAVUNUSU

Aaron Ross Powell

Liberteryenizm, radikal çıkarımları olan bir felsefedir. Bu çıkarımlar, başkaları için neyin en iyi olduğunu bilme iddiasından değil, insanın kendi sahip olduğu bilgi kapasitesine -dolayısıyla da başkalarının hayatlarını yönetebilme kapasitesine- dair güçlü bir şüphelilikten ileri gelir. Bir erdem ve şüpheli bir tavrın sonucu olan mütevazılık, hem iyi bir yaşamın bileşenlerinden, hem de özgürlüğün temellerindedir. Aaron Ross Powell, Cato Enstitüsü'nde bir Araştırma Üyesi ve enstitünün Libertarianism.org projesinin editörüdür. Bu proje liberteryenizm biliminin ve materyallerinin en büyük web portalını geliştirmektedir. Hukuk doktorasını Denver Üniversitesi'nden almıştır.

Herhangi bir konuda yanılabilirim. Bilmediklerim bildiklerimden o kadar fazla ki, gerçekten sahip olduğum bilgiler engin bir bilgisizlik okyanusundaki küçük bir sandalı andırıyor.

Bu pek de övücü olmayan gerçeği paylaşmaktan hiç rahatsızlık duymuyorum, sadece gerçekleri kabul etmekte utanılacak bir şey olmadığı için değil, aynı zamanda da herkes bu sandalda olduğu için. Bilgisizliğimiz - bilmediklerimiz - her zaman için bildiklerimize muazzam bir şekilde ağır gelecektir. Bu en zeki ve en eğitilmiş olanlar için de geçerli.

Bu bilgiyi kabul etmek bizleri alçak gönüllü olmaya itmelidir. Ve bu alçak gönüllülük, devletin nasıl işlediğine dair gerçekçi bir tabloyla birleşince bizleri liberteryen yapmalıdır. Liberteryenizm bir mütevazılık felsefesidir. Bu felsefe bizleri olduğumuz gibi alıp bizlere elimizden gelenin en iyisi olma özgürlüğünü verir.

Ve bu felsefe insan başarısızlıklarının devletin zorlayıcı gücüyle birleştiğinde ne kadar zarar verici olabileceğini anlayan bir felsefedir. Liberteryenizm, hükümdarları sınırlar; çünkü onların sadece olağanüstü güç verilmiş olan sıradan insanlar olduğunu - ve gücün verebileceği zararın, sağlayabileceği faydalardan genellikle daha fazla olabileceğini kabul eder. Liberteryenizm mütevazılığa dayanır ve kendilerini diğerlerinden daha yüksek ve güçlü görenlerin böbürlenmesine tolerans göstermeyi reddeder.

Bilgiye dair iddialarımıza karşı mütevazı bir görüşe sahip olmanın ne anlama geldiğine bakmakla işe başlayalım. Her birimiz kesinlikle çok şey biliyor gibi görünüyor, bu sabah yediğimizden tutun da Mars'ın kaç uydusu olduğuna kadar. George Washington'ın Amerika Birleşik Devletleri'nin ilk başkanı olduğunu, Boris Yeltsin'in Rusya Federasyonu'nun ilk başkanı olduğunu ve sarhoşken araba kullanmanın kötü bir fikir olduğunu biliyoruz.

Ancak eğer entelektüel tarihin tamamına bakacak olursak, bir-biri altüst edilen fikirler görüyoruz. Üç yüzyıl önce bilimsel gerçek olan şeyler, bugün saçmalık olabiliyor. Bir zamanlar en zeki olanlarımız, bir insanın zihnini ve karakterini kafasındaki şişlikleri inceleyerek anlayabileceğimize inanırlardı. (Buna kulağa bilimselmiş gibi gelen "frenoloji" ismi verilmişti.) Bir zamanlar, alimler ve büyükler Dünya'nın evrenin merkezinde olduğundan emindi.

Olayı nihai olarak ve ebediyen çözemeyen sadece bilim değil. Çok zeki insanlar, var oldukları sürece derin felsefi sorunlar hakkında tartıştı. İki bin beş yüz yıl önce Eflatun adaletin ne olduğunu çözdüğünü düşünmüştü. O zamandan beri birçok filozof ona katılmadıklarını söyledi - ama hiçbiri güçlü bir karşı savaçık olmayan bir alternatif sunmadı.

Bizler her zaman kesin bilgi iddialarına şüpheci yaklaşmalıyız.

Eğer felsefi bir konunun oturmuş olduğuna inanıyorsanız, büyük ihtimalle yanılıyorsunuz. Eğer günümüzde bilimin bir konuyu tamamen anlamış olduğuna inanıyorsanız, büyük ihtimalle sadece birkaç sene içinde bunun böyle olmadığını göreceksiniz.

Dahası, eğer genel olarak insanlığın sahip olduğu bilgilere düzgün bir şüpheyile yaklaşacak olursak, kendi türümüzün kesinlik iddialarına karşı daha da şüpheci olmalıyız.

Ama bütün bu bahsedilenler birçoğumuzu genellikle hiçbir zaman yanılamazmış gibi hissetmekten alıkoymaz.

Bu tür entelektüel böbürlenmenin ne kadar yaygın olduğunu ilk kez üniversitedeyken anlamaya başladım. Birçok profesörümün kendi uzmanlıklarını ne kadar geniş bulduklarını görünce afallamıştım. Yirminci yüzyılın başlarındaki bir Amerikan komedi filmindeki bir doçent kendini en son fizik araştırmalarını eleştirebilecek ve öğrencilerine hangi kanser türlerine en çok fon ayrılması gerektiği konusunda ders verebilecek kadar kalifiye görmüştü. Bu üniversitenin dışında da gerçekleşen bir olay, özellikle de siyasette. Kaç Amerikalı sağlık hizmeti sistemimizin fantastik karmaşıklığına bakıp, “Ah, ben bunu nasıl düzelteceğimi biliyorum”, diyebiliyor? Temel ekonomi bilgisine bile sahip olmayan kaç oy veren hangi adayın tekliflerinin refaha faydalı olacağını net bir şekilde ortada olduğunu düşünüyor? İnanmak için iyi bir sebebe sahip olduğumuzu düşündüğümüz şeyler hakkında yanılıyor olabileceğimizi itiraf etmek için biraz çaba gerektirebilir. Fakat en azından, bir konu hakkında hiçbir şey bilmediğimizin farkına varmak daha kolay olsa gerektir.

Dahası, gerçeklerin bilgisinden değerlerin bilgisine doğru hareket konusunda çoğumuz yeterince şüpheci değil. Örneğin beslenme uzmanlarını ele alalım. Onlar hangi yiyeceklerin en sağlıklı olduğunu, yani hangi besinlerin bize en çok gıdayı ve en

az miktarda zararlı olan diğer şeyleri verdiğini bildiklerine inanıyorlar. Eğer X maddesini tüketirsek, Y sonucunu bekleyebiliriz. (Tabii ki, bu bilgi bile son yıllarda çarpıcı şekilde değişti.) Ancak fark etmeliyiz ki bu “olan”, “olması gereken” anlamına gelmiyor. Bir şeyin sağlıklı olup olmadığı sorusu, benim neyi yemem gerektiği sorusundan tamamen farklı.

Ben hem patates kızartmasının buharda pişmiş brokoli kadar sağlıklı olmadığını bilip, hem de aynı zamanda bu akşam yemekte patates kızartması yemem gerektiği konusunda haklı olabilirim. Çünkü benim yemem gereken şeyle benim için en sağlıklı olan şey aynı şeyler demek değil. “Olması gereken” deyince işin içine başka değerler de girmekte, örneğin alacağım zevk, alternatiflerin fiyatları gibi.

Beslenme tek bir değere (neyin sağlıklı olduğuna) hitap ediyor, ancak geriye kalanlar hakkında hiçbir şey söylemiyor.

Düzgün bir şüphecilik hem diğerleri için hem de bizim için geçerli. Ben sizin mutlak kesinlik iddialarınıza karşı şüpheli olmalıyım ve aynı şekilde de kendi gerçekliğime karşı da şüpheli olmalıyım.

Bu tür bir şüphecilik, tabii ki, bilgiye dair bütün iddiaları terk etmemize sebebiyet vermemeli. Ama bizleri mütevazı bir tavır edinmeye götürmeli. Gerçeği meydana çıkarmak için diğer bireylerin de benzer zorluklarla karşılaştığını bildiğimiz için, onlardan da tevazu beklemeliyiz.

İşte buradaki tevazu bizleri liberteryenizme doğru itmektedir. Eğer hem gerçeklerimizin hem de değerlerimizin bilgisi hakkında meşru şüpheciliği benimsiyorsak, o zaman bizden farklı görüşe sahip olan insanları bizim inançlarımıza göre yaşamaya zorlamadan önce tereddüt etmeliyiz. Diğer bir deyişle, sopayı

elimize almadan ya da eli coplu polisleri aramadan önce durup düşünmeliyiz.

Neden? Her politika kötü ya da faydasız çıkabilir ancak her zaman için geri dönüp onu düzeltemez miyiz? Başkalarını kendi gücümüzle ya da devletin eliyle bir şeyi kabul etmeye zorlayarak, bazen durumu bazı insanlar için daha da kötüleştirmek anlamına gelse bile, dünyayı daha iyi bir yer haline getirmeye çalışmakla kazanılacak şeyler ne olacak? Eğer biz değerlerimizin doğru olduğundan oldukça eminsek ve bilgilerimiz onları destekliyorsa, o zaman siyaseti kullanarak herkesin buna uymasını sağlamakta ne zarar var?

Bu düşünce şeklinde neyin yanlış olduğunu göstermek için, hayatın amacı hakkında düşünmek yardımcı olabilir. Antik Yunan filozofu Aristo kendisi için arzulanan tek şeyin ödemonyayı elde etmek olduğuna inanmıştır - bu genellikle “mutluluk” ya da “işlerin iyi gitmesi” diye çevrilir.

Aristo ödemonyanın özel zevk ya da acı anlarında bulunan bir şey olmadığına (genellikle “mutluyum” dediğimiz anlarda kastedtiğimiz şey) fakat onun yerine sadece bir bütün olarak ele alınan bir yaşamın değerlendirmesinde bulunduğuna inanırdı. Yaşamın sonunda, geriye dönüp şunu soracağız, “Güzel miydi?” Olduğumuz her şey, var olmak için sahip olduğumuz her sebep, zamanımız gelince bu soruya “evet” yanıtını verebilmekle ilgili.

Aristo'nun en iyi yaşama, en yüksek derecede ödemonya sergileyen bir yaşama dair kendi fikri vardı. O bunun sadece insanlara özgü olan şeyle uyum halinde yaşamak anlamına geldiğini düşünmüştü: Mantık yürütme kapasitemizle. Bu nedenle en yüksek ve en iyi yaşam, düşünerek geçen yaşamdı. Belki de dünyanın en büyük filozoflarından birinin, mutluluğun kaynağının felsefeyle geçen bir hayatta olduğunu düşünmesi şaşırtıcı değil.

Aristo için durum böyleydi, tabii ki. Ancak dış dünya hakkındaki bilgilerimizin sınırlarını kabul etmemiz gerektiği gibi, iyi bir yaşamın formülü hakkındaki görüşümüzde de mütevazı olmalıyız. Benim için mutluluk kaynağı olan bir şey, sizin için mutluluk getirmeyebilir. Mutlu olan tek tip bir “insan” yoktur, birbirinden çok farklı milyarlarca insan vardır. Mutluluk mantıkta bulunabilir, fakat aynı zamanda çocuk yetiştirmede de bulunabilir, büyük sanat eserleri yaratmakta, başarılı bir iş yaşamında, bir sporcu olmada ya da daha talihsizlere yardım etmede bulunabilir. Ve eğer her bir birey için iyi yaşam kendi hayatlarının belli başlı özelliklerine bağlıysa, o zaman mutluluğu elde etme yolları da onlara bağlıdır. Benim hayatımı güzelleştirme şeklim sizinkinden farklı olabilir - sadece hedeflerimiz açısından değil, aynı zamanda da hedefimizin doğru olduğuna inandırma şekillerinde de.

Aristo bazı detaylarda hata yapmış olabilir ancak bence genel tablo konusunda haklıydı. İnsanların çoğu iyi, tatmin edici hayatlar yaşamak ister - ve iyi bir yaşamın, iyi bir yaşam arayışında geçmiş olan bir yaşam olduğunu söyleyebiliriz. Amerikalı kurucuların da Bağımsızlık Bildirgesi'ne yazmış oldukları gibi, bu, “mutluluk arayışıdır.” Çeşitli arayışlarımız, durumlarımıza, ilgi alanlarımıza ve değerlerimize göre birbirinden farklı olabilir. Önemli olan şey arayıştır.

Birbirimize saygı duymak - kendi kendini yöneten (filozofların “özerk” olarak adlandırdığı) varlıklar olarak birbirimizin haysiyetinin değerini anlamak - demek bu arayışın farklı formlarına saygı duymak demektir. Yani kendimize göre iyi olanın arayışındayken birbirimizi aktif olarak engellememeli - ve herkesin kendi yolunu seçmeye hakkı olduğunu kabul etmeliyiz.

Ben bunun, kesinlikle dünyanın dört bir yerinde gördüğümüz

devletlerle karşılaştırıldığında, büyük ölçüde sınırlı bir devleti zorunlu kıldığı sonucuna vardım. Bunun sebebini anlamak için hükümetlerin nasıl yürüdüğüne dair gerçekçi bir görüşe ihtiyacımız var.

İnsanlar kendi özel yaşamlarında genellikle kötü bir şekilde hareket eder ya da kendi bencil çıkarlarının peşinden giderler, bu başkalarına zarar vermek anlamına gelse bile. Bazen başkalarını sırf zevk olsun diye incitirler. Hırsızlar başkalarından çalar, sahtekârlar yaşlıları dolandırır. Birçok kişi, devlet hakkında fikir yürütürken, kamuda çalışmaya başlayan birisinin bu istenmeyen özelliklerinin ortadan yok olduğunu var sayar. Politikacılar bencilliklerinden vazgeçer ve sadece halkın iyiliği için çalışma arzusuyla teşvik olur diye düşünür.

Bu aptalcadır, tabii ki. İnsanlar değişmez, onlara sık unvanlar ve başkalarının hayatları üzerinde güç verilse de. Politikacı ya da bürokrat olmak birini otomatik olarak bizden daha bilgili - ya da daha da iyi - yapmaz. Devleti anlamak için gerçekçi yaklaşımı benimseyen bir grup düşünüre göre, insanlar kamuya girdikleri zaman doğaları değişmez; sadece yüzleştikleri kurumsal sınırlamalar değişir, çünkü onlar, bizim sahip olmadığımız güçlere sahiptir. Onların düşünce ekolü “kamu tercihi” olarak bilinir.

Kamu tercihi bizlere politikacıların ve devlet yetkililerinin ellerinden gelen en iyi kararları vermek için ellerinde olan bilgileri kullandıklarını söyler, “en iyi” derken kendi yargılarının ve kendi çıkarlarının sonucu kastedilir, tabii. Bu çıkarların içinde para ve şöhret bulunabilir, tabii, ancak bu genellikle güçte kalmak anlamındadır.

Bunun sonucu olarak da, politika, genellikle sesi en çok çıkanlara - politikacılara en görünür olan insanlara - yardım etmek ve bunu yaparken başkalarını harcamak anlamına gelir. İşte bu

yüzden, devlet kanıt ve mantığın önüne geçen böyle gerçekten korkunç olan politikaları yasalaştırır ve onları korur - örneğin tarıma yapılan devlet desteği yiyecek fiyatlarını yükseltir ve kaynakların yanlış kullanılarak ziyan olmasına sebep olur. Çok az sayıda politikacı aktif şekilde kötü politikaları savunur.

Onun yerine, önlerine çıkan insanlar tarafından motive olurlar: bu programlardan yararlanan çiftçiler. Böylece, kanunlarının ve düzenlemelerinin diğer herkes üzerindeki zararlı etkilerini göremedikleri için (yüksek yiyecek fiyatları, çeşit azalması, vb.), çoğumuzun hayrına olmayan politikaları desteklemeye devam ederler.

Dahası, zarar görenler bile sıklıkla gerçekleşen zarardan habersizdir. Bilgilenmenin bedeli, bu kötü politikaları yürürlükten kaldırsak bile tazmin edebileceğimizden daha yüksek olurdu. Bu nedenle kamu tercihi ekonomistlerinin de dediği gibi, “rasyonel bir şekilde bilgisiz” kalıyoruz ve bu politikaların üzerimize bindirdiği yükten habersiz olduğumuz için, oy verip seçtiğimiz politikacıları bilgilendiremiyoruz. Özel çıkarlar, geri kalanımızdan daha çok “göze batma” eğilimi gösteriyor.

Bunun devlette “yanlış insanlar” bulunmasının sonucu olmadığını farkında olmak önemlidir. Bu daha iyi liderler seçerek düzelecek bir şey değildir. Bu, hükümetin belli dar sınırların ötesine geçtiği zamanki yürüme şeklidir.

Hükümetle ilgili mütevazı olanları rahatsız edecek başka bir gerçek de hükümetin kolunun ne kadar uzun olduğudur. Çocukları eğitme konusunda çok farklı değerlere sahip olduğumu ve bu değerleri elde etmek için en iyi olan yol hakkında belli inançlara sahip olduğumu hayal edin. Eğer devletin kontrolü elimde değilse, ben çocuklarımdan ve ebeveynleri benim programıma gönüllü bir şekilde katılan çocuklardan ötesine uzanamam.

Fakat eğer devleti benim değerlerimi destekleyecek şekilde esnetebilirsem, o zaman kendi şehrimdeki, kendi eyaletimdeki, hatta kendi ülkemdeki bütün çocuklara ulaşabilirim. Kimsenin çocuklarını benim tercih ettiğim eğitim değerleriyle yetiştirmekten başka çaresi olmayacak.

Eğer iyi birer şüpheciyse, bu bizi derinden endişelendirmeli, çünkü çocukları eğitmenin en iyi yolu hakkındaki o inançlar yanlış olabilir, bu durumda da sadece birkaç çocuk değil, bütün çocuklar zarar görecektir. Ve peki eğer ebeveynler “en iyi” olanın ne anlama geldiğiyle ilgili farklı bir görüşe sahipse?

Ya eğitim konusunda farklı değerlere sahiplerse? Doğru sınırlamalara sahip olmayan bir devlet bizleri herkese uyan bir kalıp yaklaşımını kabul etmeye zorlar - bu yaklaşım bir kişi ya da grubun herkes için neyin en iyi olduğunu kesinlikle bilebileceğini var sayar. Bu tür iddialara karşı hepimiz şüpheci yaklaşmalıyız. Hepimizi iyi bir doz tevazu sahibi olmalıyız.

Peki, hükümetin o sınırları nelerdir? Uygun bir şüphecilik seviyesini esas alan bir devlet nasıl bir şeydir? Böyle bir devlet, vatandaşlarının iyi bir yaşam arayışını kendileri anladıkları şekilde sürdürebilecekleri bir ortam sağlamakla yükümlüdür.

Sürekli şiddet tehdidi altındayken anlamlı bir şekilde iyi bir yaşam arayışında olamayız, bu yüzden devlet bizi, bizlere bedensel zarar verecek olan diğer kişilere karşı korumalıdır. Ve bizler eğer sahip olduğumuz mallar güvende olmazsa iyi bir yaşam sürmek için ihtiyacımız olan kaynakları elde edemez ve onlardan tam anlamıyla yararlanamayız, bu yüzden devlet hırsızlığı sınırlayacak şekilde hareket etmelidir - ve hırsızların meydana gelen hırsızlıklar için bizlere tazminat ödemesini sağlamalıdır.

Devlet bunları yaptığı zaman - bizleri şiddetten, sahtekârlıktan

ve hırsızlıktan koruduğu zaman - her bir vatandaşı kendi kişisel ve kendine özgü değerleri doğrultusunda iyi bir yaşam arayışına girebilmesi için özgürleştirme görevini yerine getirmiş olur.

Ancak devlet daha fazlasını yaptığı zaman - bu görevleri yerine getirmek için bizden gerekenden daha fazla kaynak aldığı ve bazılarımızı başkalarının değerleriyle yaşamaya zorlamak için baskıcı gücünü kullandığı zaman - rasyonel, özerk insanlar olarak bize hak ettiğimiz saygıyı göstermekte başarısız olmuş olur. Kendi yargılarını bizimkilerin yerine koyar ve bizim iyi yaşam arayışımızın önüne engeller koyar.

Sonuçta, eğer bir devlete ihtiyacımız varsa, bunun sebebi bizim mutluluk arayışımıza faydalı olmasıdır. Devlete sadece bu yüzden ihtiyacımız vardır, başka bir sebebi yoktur. İşi çözmüş olduğumuzdan ne kadar emin olursak olalım, uygun tevazu seviyesine sahip olmak demek, diğerlerini kendi tercih ettiğimiz kalıba zorla sokmak için devletin gücünü kullanamayacağımızı kabul etmek demektir. Eğer böyle bir şey yaparsak, kibreye yenik düşmüş ve tarihin bize öğrettiği dersleri bir kenara atmış oluruz.

Bugün bariz gibi görünen bir şey, yarın çok büyük ihtimalle gülünç gelecektir.

Eğer mütevazı olursak, dünyayı sık sık, mutluluk peşinde kendi kişisel yolculuklarında olan insanlarla dolu inanılmaz derecede karmaşık bir yer olarak göreceğiz. Devlete bizim yaşam, özgürlük ve mutluluk arayışı haklarımızı korumaktan daha fazla güç vermeyi amaçlayan çağrılara karşı daha şüpheli olacağız. Başka bir mütevazı filozof olan John Locke'un da dediği gibi, "Herkes eşit ve bağımsız olmalı, kimse bir başkasının hayatına, sağlığına, özgürlüğüne ya da malına zarar vermemelidir." Başkalarının hayatını bizim tercih ettiğimiz ve onların istemediği bir şekilde sokmak için şiddet kullanmak, mütevazılık değildir. Şiddetten

kaçınıp onun yerine gönüllü bir şekilde ikna etmeyi tercih etmek mütevazı -ve liberteryen- bir alternatiftir.

Bilgelik sadece kendi gücünü bilmek değil, aynı zamanda onun sınırlarının da farkında olmaktır.

9. AFRIKA'NIN ÖZGÜRLÜK SÖZÜ

Olumayowa Okediran

Afrika'da Liberteryenizm yayılmakta ve Afrika'ya özgü özgürlük kökleriyle bağlanmaktadır. Afrika'nın eski sömürgeci liderlerinin getirdiği, "gerçekten Afrikalı" olmayı Afrikalılar arasındaki sınırları Berlin'de çekilen sınırlar gibi kabul etmek olarak tanımlayan sosyalist zihniyet, sonunda reddediliyor. Afrika'nın liberteryenleri modern, zengin ve özgür bir Afrika'nın potansiyelini ortaya çıkarmak için çalışıyor. Olumayowa Okediran Students for Liberty'nin Yönetim Kurulu üyelerinden, African Liberty Students Organization'ın kurucularından ve Nijerya, Abeokuta'da bulunan Federal Ziraat Üniversitesi'nde öğrenci.

Afrika birkaç sömürgecilikten zarar gördü. İçlerinden birini hepimiz biliyoruz, Avrupa ve Arap devletlerinin kıtayı bölüp kolonileştirdiği zamanı. O dönem az çok sona erdi. (Bazı yerlerde daha az, bazı yerlerde daha çok.) Bir de şu anda devam etmekte olan bir tane var. Zihinlerimizin sömürülmesi. Buradaki birçok entelektüel, piyasaları bir şekilde Afrika karşıtı gören, Afrikalılar arasında ticareti durdurmak için koloni sınırlarını kullanmanın "Afrikalı kimliğini" korumak olduğunda ısrar eden ve toplumlarımızı, onlar hakkında hiçbir şey bilmeyen ve onları hiç umursamayan Alman ideolog Karl Marx'ın yarattığı çerçevede yorumlayan devletçilik ideolojileriyle sömürgeleştirildi.

Kâr etmek için insanların mal ve hizmet üretip onları başkalarının ürettiği mal ve hizmetlerle takas etmek olarak tanımlanan "kapitalizm", genellikle Batı'dan çıkan ve bu yüzden Afrika kültürüne yabancı olan bir şey olarak damgalanır.

Kapitalizmin kaçınılmaz sonunun sosyal dokunun git gide çözümlenmesi, bunun sonucunda da endüstri işçilerinin ve köylülerin zararına daha da zenginleşen ancak küçülen “burjuva” sınıfının oluşması olduğu savını sık sık duyarız. Marksist ve Leninist düşünürler kapitalist bir üretim şekli altında, yani kâr amaçlı üretim sonucunda, köylü sınıfının ötekileştirilmesinin ve yoksullaştırılmasının kaçınılmaz olduğunu altını çizmektedir.

Hiç, “Bu doğru mu?” diye sormuyor gibi görünüyorlar. Avrupa’da eğitim gören birçok Afrikalı entelektüel at gözlüğüyle geri geliyor. Artık kendi toplumlarını göremez olmuşlar. Kendi toplumlarının tarihlerine bakmayı umursamıyorlar. Gözlerinin önünde olan şeyleri göremiyorlar.

Profesör George Ayittey gibi bilim adamları Afrika’nın ekonomik, sosyal ve siyasi geçmişini araştırdı. O ve diğerlerinin buldukları, biz Afrikalıların rasyonel olmadığımızı, ticaretten anlamadığımızı, ilkel komünist bir biriktirmeye uğraştığımızı söyleyen Marksistleri şaşırttı. Durumun gerçeği ne? Tarihimizde fiyatların alıcı ve satıcı arasında karşılıklı kazanç için anlaşmayla belirlendiği serbest pazarlarda serbest ticaret; girişimcilik ve yenilik; uzun mesafe ticareti; kredi piyasaları; firmalar ve şirket yönetimi; ve ticari hukuk sistemleri olduğunu görüyoruz.

Ayittey, Diktatörleri Yenmek: Afrika ve Dünya’da Zorbalığı Yenmek, adlı kitabında: Afrika’nın antik geçmişindeki ekonomik sistem ile Avrupa ve diğer bölgelerde ortaya çıkmış olan “kapitalizm” arasında bazı benzerlikler bulunmaktadır, ancak yapısal olarak bazı farklılıklar vardır. Merriam-Webster Dictionary kapitalizmi özel ya da tüzel sahiplikle şekillenen bir ekonomik sistem olarak tanımlamaktadır. Afrikalı topluluklarda bu her zaman için vardı. Ayittey’in açıkladığı üzere,

Köylüler kaynaklarını bir araya getirir, iş birliği yapar ve birbirle-

rine yardım eder. Buna komünalizm ya da komünitaryenizm de denebilir ancak sosyalizm ya da komünizmle aynı şey değildir.

Sosyalist olmadan komünalistik ya da sosyalistik olunabilir. Köylüler kendi özgür iradeleriyle ekonomik faaliyetlerini gerçekleştirir, kabile hükümetlerinin buyruğuyla değil. Komünizmde üretimin ve bu yüzden de üretilen bütün mal ve hizmetlerin devlete aitliği söz konusudur. Ancak köylü sınıfı topluluklarında üretim tüzel bir birim ya da ünite görevi gören... kabileye, kavme aittir. Ancak kabileyle kabile hükümeti aynı şeyler değildir; kabile özel bir varlıktır ve bu nedenle üretim özel mülkiyete aittir. Komünal mülkiyet bir efsanedir.⁶¹

Aile - ya da kabile - mülkiyetinde olan çiftlikler ya da zirai üretim yapan kâr amaçlı işletmeler kapitalist faaliyetlerdir. Ayıttay Afrika topluluklarının komünal doğasının çok yanlış yorumlanarak Afrika topluluklarının doğasının özünde sosyalist olduğu ima edildiği kanısındadır. Esas, benzer bir prensiple faaliyet gösteren ve sıklıkla 'kapitalizm' ile ilişkilendirdiğimiz, sınırlı sorumluluğa dayalı sermaye şirketi (limited) ile Avrupa toplumunun tanışması kısmen geç oldu.

Kurumsal organizasyon tarihçisi Robert Hessen, "19. yüzyılda sermaye şirketlerinin Amerikan Sanayileşmesini gerçekleştirmek üzere yatırımcılardan büyük miktarlarda sermaye alabilmesinin en önemli sebebi 'sınırlı sorumluluk'tur" şeklindeki iddianın bir mit olduğunu göstermiştir.

Hessen, "Aslında, endüstri devrimi, başta adi ortaklıklar ve tüzel kişilik kazanmamış bölünmüş sermaye şirketleri tarafından gerçekleştirilmiştir, anonim şirketlerin çok nadir katkısı olmuştur."⁶² diye açıklar. Aile şirketleri Afrika dışındaki birçok ülkede de yaygındır. Bunlar dünyanın her yerindeki piyasa ekonomilerinde üretimin, takasın ve yeniliğin motorlarıdır.

Afrika tarihi okuyan her öğrencinin de bildiği gibi piyasalar ve ticaret binlerce yıldır Afrika kültürünün içsel bir parçası olmuştur. Eski Afrika, Sahra aşırı ticaret katlanarak arttığında yedinci yüzyıldan on birinci yüzyıla kadar çarpıcı bir büyüme gösteren yüksek ticaret seviyesiyle bilinir. Akdeniz ekonomileri tuz karşılığında altına ihtiyaç duymaktaydı ve bu büyük kâr fırsatları anlamına geliyordu.

Kâr ve girişimcilik, Mali İmparatorluğu, Gana İmparatorluğu ve Songhai İmparatorluğu gibi ticaret imparatorluklarının bel kemiğiydi. Ticaret eski Afrikalı ekonomilerin hayatıydı. Ekonomik gelişmenin sorumlusu bireylerin - çiftçilerin, demircilerin, balıkçıların, pazarcı kadınların ve profesyonel tüccarların - özgürce seçmiş olduğu faaliyetlerdi; bu faaliyetlerin ardındaki itici güç, kâr beklentisiydi.

Bu faaliyetler hükümet planlamasının sonucu muydu? Hayır. Piyasalar, tüccarlar uygun yerlerde bir araya geldikleri zaman, genellikle iki çalılıklı patikanın kesiştiği yerde doğal olarak gelişti. Köylü çiftçiler ve küçük tüccarlar, kabile ya da geleneksel hükümetlerinin emirlerine uymak amacıyla değil, kâr amacıyla kendi iradeleri doğrultusunda kendi işleriyle uğraştı.

Dünyadaki işletme türleri arasında farklılıklar bulunmaktadır: Alman, Güney Koreli, Japon ve Amerikalı şirketlerin hepsinin kendine özgü nitelikleri vardır. O zaman Afrikalı işletmeler arasında neden farklılıklar olmasın ki? İtalya'da aile şirketleri Avrupa'nın diğer yerlerine göre daha önemli. Tıpkı birçok Afrika ülkesinde olduğu gibi. Ancak bu, ekonomik ilkelerin farklı olduğu ya da Avrupa'da veya Çin'de yürümeyen komünizmin Afrika'da yürüyeceği anlamına gelmez.

Ayıtay sistemler arasında bazı farklılıklar olduğunu belirtmektedir: "Amerikalı bir birey kendi başına bir iş kurabilirken, Af-

rika'da bunu geniş bir aile yapabilir." Bu tür girişimlerden gelen kâr aile üyelerince paylaşılır, ana sermaye kapitalizmindeyse, kâr birincil girişimcinin payına düşer, anonim şirketleri göz önünde bulunduracak olursak da, hissedarlara. Aynı zamanda üretim boyutunda da farklılıklar bulunmaktadır. Ölçek ekonomilerine baskı uygulayan büyük miktarlarda hizmet ve mal üretme yetisi Batı kapitalizminin özelliklerinden biridir, diğer yandan "köylü kapitalizminde ölçek şiddetle kısıtlanmıştır."⁶³

Avrupa sömürgeciliği ve devletçiliğin süregelen etkisinin mirası olan kanunsuz ve neredeyse sınırsız hükümetler yüzünden, ekonomik faaliyetlerin çoğu enformel sektördedir.

Hukukun üstünlüğü bulunmadığı zaman, geçimini sağlamak zordur, ancak insanlar yine de bunu başarır. Onlar genellikle başarısız olan devlete değil, geleneksel Afrika örf ve adet hukukuna güvenir. Bu süreçte, kleptokratik devlet bürokrasilerinden, sosyalist devletin (sömürgeciliğin artık çok şükür zayıflamış ya da ortadan kalkmış olan diğer bir efsanesi olan) -liderlerin eskiden çiftçilere baskı yapmak ve kendi destekçilerine mali destek sağlamak için kullandıkları- "pazarlama komitelerinden" veya gümrük vergilerinden kaçabilmek için az miktardaki kaynaklarıyla yatırım yapmak zorunda kalmışlardır.

Enformel sektörün faaliyetlerinin Afrika'daki ekonomik büyümeye pek çok katkısı olmuştur. Enformel Sektör İstatistikleri Uzman Grubu, enformel sektörün (buna zirai enformel sektör de dâhil) Sahra Altı Afrika'nın GSYH'sine katkısının yüzde 55 olduğunu, eğer Botsvana ve Güney Afrika'da dâhil edilirse bu oranın yüzde 60'a çıktığını raporladı.⁶⁴ Kâr, ticaret ve girişimcilik, Afrika'daki yerli ekonomik sistemlerin ayrılmaz parçalarıdır.

Sıradan bir Afrika şehri devasa bir pazar yeridir; Nijerya'daki Lagos'u ziyaret etmek, Nijeryalıların girişimci ruhunu gözler önü-

ne sermeye yetecektir; bu şehir girişimcilerle kaynayan bir merkezdir. Caddelerde atıştırma yiyenler satan ter içindeki genç adam, soğuk su satan küçük çocuk, müşterileri aracına çekmeye çalışan şoför ya da ailesiyle kavun tarlasını sürececek olan yakınlardaki köyden gelen çiftçi, onların hepsi kâr amacıyla hareket eden bireylerin kendi iradeleriyle seçtikleri faaliyetlerdir. Benim bildiğim Afrika işte bu.

Ve onlar da halkı bağımsız, özgürce ticaret yapan, barış içinde yaşayan bir kıta olan geleceğin Afrika'sının temeli olacaklar. Geleceğimizi, büyük uluslararası dış yardım bürokrasileri, eski sömürgeci liderler (Fransa ya da İngiltere fark etmez), ya da yolsuzluğa karışmış devlet tekelleri ve bürokrasiler inşa etmeyecek. Onu, pazarcı kadınlar inşa edecek. Onu, Afrikalı girişimci inşa edecek. Yolsuzluğu reddedecek, hesap verebilirliği benimseyecek ve "hükümetlerin işleri onların yerine yapmasını beklemeyecek" olanlar, Profesör Ayittey'in "Çita Jenerasyonu" adını verdiği bireyler.⁶⁵

Nijeryalı girişimci Tony Elumelu, yardım ya da hükümetler arası yardımlaşmadan ziyade özel teşebbüs ve girişimcilik yoluyla kendi kronik sosyal ve ekonomik problemlerini çözüme potansiyeline sahip olan bir Afrika'nın öyküsünü anlatıyor. Afrikapitalizm adını verdiği bir düşünceyi savunuyor. "Yeni" Afrika; işler kurarak ve toplumsal refah yaratarak sosyal problemleri çözen, yeniden canlandırılmış bir özel sektör. Bu merkezi hükümetlerin temel endüstrileri idare ettiği eski modelden, genellikle iyi niyetli ancak yanlış yönlendirilmiş küresel kalkınma finans kurumlarının tavsiyesiyle gelişen, sosyal sorunları çözmek için hayırseverlik ve dış yardımlarla desteklenen yapıdan çarpıcı bir şekilde ayrılmak anlamına geliyor.

Manifestosu, "Afrikapitalizm: Ekonomik Refah ve Sosyal Zen-

ginliğe Giden Yol”da Elumelu, “toplulukları kalkandıran, aşırı yoksulluktan kurtulmak için fırsatlar yaratan uzun süreli ve zenginlik üreten yatırımları” teşvik ederek özel girişimin ve kapitalizmin gerekçesini anlaşılır bir şekilde açıklıyor. Elumelu, Afrika’nın sosyal sorunlarını çözmek için piyasa-temelli çözümleri savunuyor ve “Afrika’yı bir yatırım, yenilik ve girişimcilik diyarı olarak yeniden inşa etme ve imajını değiştirme” yaklaşımı için serbest piyasa kapitalizmini uygun görüyor.⁶⁶

Ben Afrika’nın refaha ulaşması için modernleşmesi gerektiğine inanıyorum, ancak bu, onun daha “Batılı” olması gerektiği anlamına gelmiyor. Profesör Olúfémi Táíwò, “Sömürgecilik Afrika’da Modernliği Nasıl Önceden Ele Geçirdi?” kitabı da dâhil birçok yazısında “Afrikalıları normal insanlığın sınırlarının dışına koyma geleneğini” reddeder. Modernlik sadece Batılılara ve Avrupalılara özgü değildir. Profesör Táíwò’ya göre, “sömürgeciliğin kıtadaki modernliği nasıl altüst ettiğini anlarsak, o zaman sömürgeciliğe dair daha kuvvetli bir ithamda bulunabilir ve aynı zamanda da resmi sömürgeciliğin dayatılmasıyla baltalanan Afrika’nın daha önceki modernleşme sürecinden miras kalan faydalı şeyleri yeniden elde edebiliriz.”⁶⁷

Modernlik ve batılılaşma arasındaki farkı bilmemiz önemlidir. Bu iki olay birbirinden ayrıdır ve ayrılabilir.

Bugün modernlik olarak görülebilecek şeyler medeniyetler arasındaki -Afrikalı, Amerikalı (Kuzey, Orta ve Güney), Asyalı ve Avrupalı- etkileşimlerin bir evrimidir. Korumacılık ve ticaret kısıtları, Afrikalıların sadece dünyanın diğer yerleriyle değil, aynı zamanda da diğer Afrikalılarla bağlantısını da kesmiştir. 1884-1885 Berlin konferansında Avrupalı sömürgeciler tarafından çizilen haritanın çizgilerine tutunmanın “gerçekten Afrikalı” olmakla hiçbir ilgisi yoktur. Afrikalı entelektüeller Marksizm gibi

absürt ideolojileri geri çevirmeli, samimiyetten uzak Batı karşıtı eğilimlerinden ve gülünç sahte “otantik olma” tutkusundan vazgeçmeli. Afrika modernleşme trendini yakalamalı ve “evrensel insanlık sınırlarının dışında” görülmeyi kabul etmemelidir.

Modernleşme her bir insanın değerini kabul etmektir. Gönüllü iş birliği ve serbest ticaret yoluyla üretimi kabul etmek demektir. Hurafe yerine mantığı, baskı yerine hukuku, yağmalama yerine üretimi kabul etmelidir. Kendi özgürlüğümüzü ve her bir insanın özgürlüğünü kabul etmek demektir. Profesör Táíwò'nun “Afrika Modernleşmeli”de açıkladığı gibi, “Bizler bireylere onların seçimlerini sevdiğimiz ya da onlara katıldığımız veya onları en azından hoş bulduğumuz için saygı duymuyoruz. Evet, onların seçimlerinden nefret ettiğimiz ve onların oldukları ya da yaptıkları şeyden tiksindiğimiz zaman onlara daha da fazla saygı duymamız gerekir. Onlara sadece insan türünün birer üyesi oldukları için saygı duymak, modern çağın özelliğidir.”⁶⁸

Afrika'da liberteryenizm büyüyen bir güç. Afrika'yı sadece Çita Jenerasyonu değil, benim jenerasyonumdan hâlâ üniversitede eğitim görenler de değiştirecek. Yozlaşmış, kleptokratik ve gaddar hükümetlere sabrımız kalmadı. Despot hükümdarların sorumlu tutulmasında ısrar ediyoruz. Daha hesap verebilir ve anayasal olarak sınırlı hükümete, serbest piyasaya, ifade ve basın özgürlüğüne doğru giden olumlu trendi alkışlıyor ve daha da hızlanmasını talep ediyoruz. Kendi yaşamlarımızı idare etme, kendi seçimlerimizi yapma ve kendi mutluluğumuzun peşinden gitme sorumluluğunu ve özgürlüğünü talep ediyoruz. Liberteryenizm Afrika'yı, Afrikalılar da dünyayı daha iyi bir yere dönüştürecek.

10. DEVLET MÜDAHALECİLİĞİNİN KARMAN ÇORMAN DİNAMİKLERİ: SAĞLIK HİZMETLERİ VAKASI

Sloane Frost

Devlet müdahalesi ve planlaması daha mı rasyoneldir yoksa sadece “planlanmış kaos” mu getirir? Birleşik Devletler’deki sağlık hizmetleri ve pazarlara yapılan müdahalelerin geçmişi, çelişkili ve irrasyonel sonuçlar doğuran müdahaleciliğin dinamikleri açısından faydalı bir vaka incelemesi sunmaktadır. Rekabet halindeki seçenekler, ürün ve hizmet sağlayıcılar arasındaki seçim özgürlüğü, küme seviyesinde planlanmamış olsa bile, müdahalecilikten daha fazla rasyonalite ve plan koordinasyonu sağlar. Sloane Frost Students For Liberty’nin direktör ve kurucu ortaklarından biridir, aynı zamanda da Princeton, NJ’de yer alan bir kamuoyu araştırma şirketinde de araştırma analisti olarak çalışmaktadır. Chicago Üniversitesi’nde Kamu Politikası üzerine yüksek lisans yapmış ve Sağlık Yönetimi Politikası sertifikası almıştır.

Hayatlarımız politikacılar ve bürokratlar tarafından çoğumuzun bildiğinden daha fazla oranda idare, manipüle, hatta kontrol edilmektedir. Hayatımızın içine o kadar yerleşmişlerdir ki, bunları fark etmek için çaba sarf etmek gerekebilir.

Zorunlu hizmet (askerlik), vergilendirme, kurbansız suçlar ve benzeri bariz durumları biliyoruz. Genellikle bu vakaların ardında belirtilmiş olan bir amaç bulunur: Savaşta ya da “sivil kamu hizmetlerinde” devlete hizmet etmemizi sağlamak için ya da politikacıların destekledikleri proje ve davalara para ödememiz için veya politikacıların bizim için kötü olduğunu düşündükleri ya da onların dinlerinin yasakladığı şeyleri yapmayı kesmemiz

için hayatlarımıza karışabilmek amacıyla güç kullanılır. Ancak müdahale her zaman bu kadar bilinçli bir şekilde gerçekleşmez. Sistemin tamamı kendi başına bir canlı haline gelene kadar büyüyebilir, evrim geçirebilir ve dönüşebilir.

Bunun sebebi müdahalelerin tipik olarak amaçlanmayan sonuçlarının olmasıdır. Sütün fiyatını kontrol etmek süt fiyatlarını düşük tutmak amacıyla yapılmış olabilir ancak sonuç süt açığı yaratabilir, bu da sütün daha zor bulunmasına, uzun sıralar oluşmasına, karaborsa ve yolsuzluğa ve tam maliyet müşterilerinin daha çok ödemesine sebep olabilir (fiyat + sırada beklemek + rüşvetler); bu amaçlanmayan sonuçlar sonra da bu ilk müdahalenin getirdiği sorunları düzeltmek için daha fazla müdahale gerektirebilir ve bu ikincil müdahaleler de daha fazla müdahale gerektiren ek sıkıntılara yol açabilir.

Müdahaleler birbiri üstüne yığılır ve işin başlangıç noktası o kadar derinde kalır ki, kimse bu sürecin nasıl başladığını hatırlayamaz. Sistemler günlük yaşamın içine de yerleşir, öyle ki insanlar nasıl bu duruma geldiklerini sormakla uğraşmazlar. Daha da kötüsü, birbirleriyle uyumlu olacak şekilde planlanmadıkları için, müdahalelerin ağını anlamaya zaman ayırmayan ve onların yarattığı teşviklerin izini sürmeyen, davranışları nasıl etkilediklerini ve istenmeyen sonuçlara, sonrasında da daha başka müdahalelere nasıl sebep olduklarını anlamayan kişilerce bazen devlet müdahalesi olarak değil, “serbest pazar” ya da “müdahalesizlik” olarak tanımlanır.

İç içe geçmiş devasa hükümet müdahaleleri sisteminin ABD’de nasıl kocaman bir “emlak balonu” yarattığına ve finansal kurumlara yapılan diğer müdahalelerin bankaları kredi verme standartlarını düşürmeye nasıl ikna ettiğine, yığınla borç yarattığına ve çok riskli olan borcu “risksiz” ya da “düşük riskli” görerek dün-

yanın her yerindeki finansal kurumları riskli borç satın almaya teşvik ederek bu kötü etkiyi nasıl yaydığına dikkat etmezsek, uluslararası finansal krizi anlayamayız.

Kimse ekonomiyi çökertmeyi planlamamıştı ancak art arda gelen müdahale katmanları yine de bu etkiye sebep oldu. (Bu süreç, bu serinin önceki kitaplarından olan “Refah Devletinin Ardından” kitabının katkıları kısmında tanımlanmıştır.)⁶⁹

Müdahalecilik ve “Düzenleme”

Bazı insanlar, serbest piyasaların merkezi bir otorite tarafından sistemli planlamaya maruz kalmadıkları için hükümet müdahaleciliğinden ve kontrolünden daha az rasyonel olduğunu savunur. Ne de olsa, piyasa, hükümetin aksine planlı değildir. Burada hükümet faaliyetlerinin uyumlu, rasyonel ve tutarlı planları takip ettiği varsayılmaktadır. Tecrübeler bize durumun böyle olmadığını göstermektedir. Hükümet müdahalesi genellikle “düzenleme” olarak adlandırılrsa da, normalde durum bunun tam tersidir. “Düzenlemek” demek, “düzenli hale getirmek” ve “bir kurala bağlı” demektir.⁷⁰ Terimin orijinal anlamı budur. Ne yazık ki, bu terim hükümet faaliyetlerine uyarlandığında, zamanla bunun tam tersi anlama gelmeye başlamıştır: “isteğe göre ve değişken bir şekilde araya girmek” -ve sadece isteğe göre ve değişken bir şekilde değil, aynı zamanda da bunu tutarsız, irrasyonel ve kesinlikle de bilinçli planlanmamış bir şekilde yapmak anlamına gelmiştir.

Müdahalecilikle ilgili sıkıntı (“değişken bir politika”) ABD Anayasası’nın ilk yazarı James Madison tarafından öngörülmüştü. Madison “Federalist No. 62’de şöyle yazmıştır:

“Değişken bir politikanın iç etkileri hâlâ daha vahimdir. Özgür-

lük nimetinin kendisini zehirler. Kanunlar okunmayacak kadar fazla, ya da anlaşılamayacak kadar tutarsız olurlarsa; eğer daha ilan edilmeden yürürlükten kaldırılır ya da gözden geçirilirse veya bu tür bitmek bilmeyen değişikliklere maruz kalırlarsa ve bu yüzden kimse bugün kanunların ne olacağını bilemez, yarın ne olacağını tahmin edemezse, insanların kendi seçimleriyle koydukları bu kanunların onlara çok az faydası olacaktır.”

Kanun bir eylem kuralı olarak tanımlanmıştır; ancak çok az bilinen ve daha az sabit olan şey nasıl bir kural olabilir?

Kamu istikrarsızlığının diğer bir etkisi de az sayıda akıllı, girişimci ve para sahibi olan kişilere çalışkan ve bilgisiz çoğunluğun üzerinde verilen akıl almaz avantajdır. Ticaret ve gelir hakkındaki her yeni düzenleme ya da farklı mülk türlerinin değerini etkileyen her şey değişimleri gözleyen ve onun sonuçlarının izini sürebilenler için yeni bir hasılat anlamına gelir; bu hasılat onların değil, diğer çok sayıdaki vatandaşın zahmet ve çabalarının sonucu ortaya çıkar. Bu duruma bakılarak kanunların çoğunluk için değil, birkaç kişi için yapıldığını söylemekte gerçeklik payı vardır.⁷¹

Bürokratların ve politikacıların kendi isteklerine göre değiştirebileceği ve “kanunların bugün ne olduğunu bilmeyip, yarın ne olacağını tahmin edemeyeceği” bir müdahalecilik sistemi, kesinlikle bir düzenleme sistemi değildir. (Madison’ın da bizi uyardığı gibi, bu, modern ekonomistlerin “rant-arayışı” adını verdikleri, devletin kontrolü yoluyla kişisel çıkar sağlama durumu için mükemmel bir ortamdır. Ancak burada asıl endişe veren şey bu değildir.) Piyasaları “düzenli” yapan şey hukukun üstünlüğüdür; müdahalecilik değil. Bir müdahaleyi diğerinin üstüne yığmak, tutarlı bir bütün değil, hiçbir tutarlı hedefe ulaşamayan, periyodik krizler yaşayan ve aslına bakılırsa, pamuk ipliğinin kanunen

karşılığı olan şeyle bir arada tutulan bir sistem yaratır.

Müdahaleciliğin dinamiklerini anlamak için somut bir vaka-yı incelemek yardımcı olacaktır. Birlikte yaptığımız en önemli şeylerden birine devletin müdahalesi iyi bir vaka incelemesidir: sağlığımıza dikkat etmek ve birbirimize uzun ve sağlıklı yaşamak için yardımcı olmaya çalışmak. Dünyanın her yerinde, sağlık hizmetleriyle ilgili kararlar devlet gücü tarafından kontrol edilir, manipüle edilir, yasaklanır ya da idare edilir. Bazı ülkelerde hastaneler ve profesyonel sağlık hizmetleri devletin tekelindedir.

Diğerlerindeyse devlet, doktorlara ve sağlık hizmeti çalışanlarına yapılan ödemeler için halktan toplanan vergiler aracılığıyla finansmanın büyük kısmını sağlar. Çoğu ülkede, doktorlar ve hemşireler işlerini yalnızca devlet izniyle yapabilir. Müdahaleci sistemler azımsanmayacak çeşitliliktedir. Benim hem akademik hem de profesyonel alanım ABD sağlık hizmetleri politikaları çalışmalarıdır.

Amerika Birleşik Devletleri'nde Sağlık Hizmetleri

Amerika Birleşik Devletleri'nde bir üniversite öğrencisi olduğunuzu hayal edin. Şimdi de gerçekten hastalandığınızda ne olduğunu düşünün. İlk düşünceniz bitiremeyebileceğiniz ödeviniz ya da kaçıracağınız o parti olabilir ancak eğer kendinizi gerçekten hasta hissediyorsanız bir doktora görünmeyi düşünebilirsiniz. Tabii, bu sigortanızın neyi kapsadığını belirlemeniz gerekeceği anlamına geliyor, eğer sigortanız varsa. Eğer belirtileriniz daha da kötüye giderse, acile gitmeye karar verebilirsiniz ya da hastaneye gidip doktorlarla, hemşirelerle ve idari çalışanlarla görüşebilirsiniz. Farkında olmayabilirsiniz ancak sizin eylemlerinizi ve seçimlerinizi etkileyen sayısız sağlık politikası ve düzenlemesi

bulunmaktadır. Bu sistem zamanla oluşmuştur. Bunu birileri tasarlamamıştır. Sağlık ve hastalıklarla ilgili kararlarımızın devlet tarafından nasıl etkilendiğini anlamak için, duruma adım adım bakalım.

Hastalandığınızda kendinize büyük ihtimalle soracağınız sorulardan biri hangi tür sigortaya sahip olduğunuzdur. Sağlık sigortası şirketleri hastanelerle ve doktorlarla sözleşme yapar ve sigorta planında o hastaneleri ve doktorları listeye yazma karşılığında onlardan belli miktarlarda ödeme talep eder. Örneğin, eğer Dr. Nozick, Hayek Sigorta'yla çalışmak istiyorsa, taraflar Hayek Sigorta'nın Dr. Nozick'e aylık, hasta başı ya da her bir hizmet karşılığında ne kadar ödeme yapacağı konusunda anlaşılır. Bir paket üzerinde anlaştıktan sonra, Hayek Sigorta, Dr. Nozick'i kendi şebekesindeki bir sağlık hizmeti sağlayıcısı olarak listeleyecektir. Hayek Sigorta'ya bağlı bir doktor aradığınızda, Dr. Nozick bir seçenek olarak karşınıza çıkacaktır.

Bu süreç çok hızlı bir şekilde karmaşılaşmaktadır. Bu karmaşıklıklar nelerdir? Amerikalıların çoğunun sigortasını işverenleri sağlar ve öğrencilerin çoğu bir aile planıyla sigortalanmıştır. Neden sadece istediğiniz doktorun ya da ihtiyacınız olabilecek hizmetlerin bulunduğu bir sigorta planı satın alamıyorsunuz? Neden araba sigortasında yapabildiğiniz gibi sağlık sigortasını da internetten alamıyorsunuz? Çünkü devasa bir müdahaleler düğümü, seçme özgürlüğünüzü oldukça sert bir şekilde kısıtlar. Bu sistemi kimse planlamadı; belli bir mantıkla yürüyor fakat bu mantık, müdahalelerin yarattığı teşvik ve krizlerin mantığıdır.

İkinci Dünya Savaşı sırasında Amerikan devleti işverenlerin maaşları arttırmasını yasaklayan yevmiye ve ücret kontrolleri koydu. İşverenlerse, çalışanları çekmek için maaş dışı olanaklar sağlama yoluna gitti, örneğin sağlık sigortası gibi. 1943'te, maaş kontro-

lünün gerekli savaş materyalinin üretimi için gereken çalışanları çekmekte sıkıntılara sebep olduğunu anlayan “Savaş İşgücü Kurulu” üyeleri, 1942 İstikrar Yasası’nın kontrolünün sigorta planlarına uygulanmayacağı kararına vardı, böylece işverenler maaş kontrollerini ihlal etmeden daha yüksek maaşlar teklif edebilecekti. 1954’te, Milli Gelirler İdaresi sigorta poliçelerinin vergilendirmeye maruz olan ücretler olmadığı konusunda kesin karara vardı.⁷² (Sonuçta, bu maaş kontrolünü ihlal etmiyordu, eğer ücret değilse, vergilendirilemezdi.) İnsanların bu teşviklere nasıl tepki verdiklerini tahmin edebilirsiniz. Eğer bir şirket size gelip onlar için çalışmanız karşılığında 1000\$ teklif ederse, bu ek gelir için vergi ödemeniz gerekirdi, bu yüzden kazancın tamamını alamazdınız. Ancak eğer size 1000\$’lık bir sigorta poliçesi teklif ederlerse, o zaman vergisiz olurdu. Ücret kontrolleri yürürlükten kaldırıldıktan sonra bile, maaşların bir kısmını sigorta şeklinde ödemek için büyük bir istek vardı. İnsanlar bu ek avantaja o kadar alıştı ki, bugün bile onun varlığını neredeyse hiç sorgulamıyor, işverenlerimizden neden sağlık sigortası beklediğimizi sormuyoruz.

Bu sistem, sonraları yazılı bir kanun haline geldi. Hatta bazı planlar, vergilendirilmeyen ayrı hesaplarda, sadece sağlıkla ilgili harcamalarda kullanılacak ek para biriktirmenize izin bile veriyor. Eğer geliriniz devlet tarafından kabul gören bir kullanım için kullanıldığında vergilendirilmiyorsa, sağlık sigortası -devletin tanımladığı üzere- sübvansede edilmiş bir harcamaya dönüşür.

Çalışanlar, önceleri bu dolarları başka harcamalar için kullanmayı tercih etmiş olabilseler de, şimdi onun yerine şirketin sağlık sigortasını satın almayı tercih ediyorlar. Dahası, bir devasa müdahaleler karmaşası sayesinde planların içeriği kafa karıştırıcı bir dizi resmi kurum tarafından özenle dikte edilmektedir.

Sağlık sigortası olarak verilen maaşlara yapılan özel vergi ayarlaması, iş yerlerinin çalışanlar adına pazarlık yaptığı, sigorta şirketlerinin de doğrudan çalışanlar yerine iş yerleriyle anlaştığı bir sistemi teşvik eder. Bu dolaylı iletişim, çalışanların kendilerinin seçmediği politika türlerini kabul etmeye zorlandıklarını göstermektedir. Çalışanların kendi tercihleriyle başka gruplara dâhil olmalarına izin verilmez, aynı işyerindeki mesai arkadaşlarıyla aynı gruba yığılırlar. Sigortacıların bireylerle çalışmak ya da üzerinde değişiklik yapılabilecek planlar sunmak için fazla müşevvîği yoktur. Bütün bunlar, işçileri “iş kilidi” adı verilen bir olayın içinde hapseder. Eğer işten çıkmak isterlerse sigorta veren başka bir işveren bulmaları gerekecektir, çünkü bireysel pazarda sigorta satın almak çok daha zordur. Çalışanlar artık iş memnuniyeti ya da finansal nedenlerden dolayı bir işte kalmayı seçmiyorlar. Bir işten ayrılmanın onları aynı zamanda da sigortasız bırakıp bırakmayacağını düşünmek zorundalar.

Durum daha da karmaşıklaşıyor. Eyalet yönetimi de sigorta pazarına ciddi bir şekilde karışmakta. Farklı eyaletlerde bileşenleri farklı olan planlara gerek duyuluyor. Bunlara hamilelik izinlerinden (ki bunu bütün kadınlar satın almak istemeyebilir) alkol bağımlılığı tedavisi ve zihin sağlığı danışmanlığına kadar birçok şey dâhildir.⁷³ Bütün bunlar iyi şeylerdir ama her müşteri bunlarla ilgilenemeyebilir. Ancak müşterilerinin ilgisinin burada bir önemi yoktur çünkü hepimiz onları satın almak zorundayız. Dahası, farklı eyaletlerde çok farklı asgari gereklilikler zorunlu kılındığı için, sigorta şirketlerinin her eyalette farklı şekilde ruhsat alması gerekmektedir.

Örneğin, New Jersey’de ikamet eden birinin Illinois’de bir plan satın alması yasadışıdır. İşverenlerin, çalışanları nerede yaşarsa yaşasın, buldukları eyalette bir plan sunması gerekmektedir. Yani New Jersey’deki bir işveren, New Jersey’e ait bir plan sun-

mak zorundadır, çalışanlarının yarısı Pennsylvania'da nehrin karşısında yaşıyor olsa bile. Bu aynı zamanda piyasaların coğrafi olarak daha da kısıtlanması anlamına da gelmektedir, böylece sigortacılar daha az rekabetle karşılaşmış olur -bizler de daha yüksek fiyatlarla.

Hastalanınca ne yapacağınız konusuna geri dönecek olursak, diyelim ki bir sağlık sigortanız var. Şimdi bir doktor bulmanız gerek. Bizim kuşağımızdan olanlar genellikle böyle bir soru karşısında şu iki şıktan birini seçer: ya bir arama motorundan arama yapar ya da bu soruyu sosyal medya sitelerinden birinde paylaşır. Bu seçenekler bizlere şöhret ve geri bildirimle göre seçim yapma olanağı tanır, bu da sağlık hizmeti gibi çok güven gerektiren bir şey için oldukça önemlidir.

Ancak şimdi de istediğiniz doktoru seçme özgürlüğünüz olmadığını fark edeceksiniz. Sadece belli kişiler sizi tedavi edebilir. Sadece bir kulak enfeksiyonunuz bile olsa, onu iyileştirecek antibiyotikleri sadece lisanslı bir doktor reçetenize yazabilir. Yirmi senedir çalışan ve üç yıl boyunca hemşirelik okuluna gitmiş olan bir hemşirenin bile size bir reçete yazması kanunlara aykırıdır. Bundan çok daha fazla eğitim alınmış olmasını isteyebileceğiniz bir sürü durum vardır -mesela, beyin cerrahisi için- ancak neden lisanslı bir hemşire kulağınıza rahatça bakıp bir kulak enfeksiyonunun klasik işaretlerini görebilecekken size reçete yazamamaktadır? Bunun nedeni devletin onlara izin vermemesidir. Sadece lisanslı hemşirenin verdiği talimatları yerine getiriyor olsa bile, bir hastaya on beş saniye içinde o reçeteyi yazan kişi daha pahalı olan ve daha çok beklemeniz gereken bir doktor olmalıdır.

Bu reçeteyi Hemşire Sowell yazabilecekken, şimdi devlet sizi bir Doktor Keynes'a görmeye zorladığı için, Doktor Keynes sizden verdiği hizmetler için daha yüksek bir ücret alabilir, çünkü

başka bir seçeneğiniz yoktur. Bu durum rekabeti azaltmak isteyen doktorların çabaları sonucu ortaya çıkmıştır; zorla getirdikleri kısıtlamalar siyahi ve kadın hekimleri eğiten okulları da ortadan kaldırmış ve doktorların sayısını büyük ölçüde azaltmıştır. Bu da Amerikan Tıp Derneği'nin müdahalecilik için neden bu kadar hevesli olduğunu açıklamaktadır.⁷⁴ Aslında, bu uygulama kimin loncalarına girebileceği ya da hangi akredite doktorların tam eğitimini almış oldukları işleri yapabilecekleri konusunda tartışan lisans kurullarında görülebilir.

Ancak, eğer bir doktor bulmuş olsanız bile, gidip istediğiniz doktora görünemezsiniz. Doktorların çoğu bir sağlık sigorta planıyla sözleşme yapmış olduğu için, genellikle sadece bu planla sigortalanmış hastaları kabul etmektedirler. Örneğin, eğer Dr. Ostrom'u görmek istiyorsanız ancak onun Hayek Sigorta yerine Paterson Sigortayla anlaşması varsa, sizi yeni bir hasta olarak kabul etmeyebilir. Dr. Ostrom, Hayek Sigorta'ya fatura kestiği zaman hizmetinin bedelini alacağını bilir fakat Hayek Sigorta'nın aynı miktarda ödeme yapmaması, fazladan pahalı idari prosedürlerden geçmek zorunda kalması, ona ödemeyi çok yavaş ya da güvenilir olmayan bir şekilde yapmaları ya da o prosedürleri kapsamıyor olmaları gibi risklerini de göze alması gerekir. Bu nedenle, Dr. Ostrom Hayek Sigorta'ya bağlı hastaları kabul etmemeyi tercih eder. Eğer ödemeleri yapılmazsa bir doktorun hizmet vermesi zordur.

Dahası, eğer sigortanız yoksa bir doktora görünmek kolay değildir. Sigortasız olmak doktora sizin işsiz olduğunuzun ve bu yüzden faturalarınızı ödeyemeyeceğinizin işareti gibi gelebilir. (O anda %100 nakit ödeme yapmayı teklif etmek erişim garantisini vermez ve bu şekilde tedavi olmak her zaman için kolay değildir.)⁷⁵ Devlet tarafından sigortalı olmanız bile daha iyi olmayabilir, çünkü onun doktora ödemesi de özel sigortalardan ortalama

olarak altı ay daha geç gerçekleşir, ve yapılan ödeme çok daha düşük bir miktar olacaktır. Faturanın sadece çok az bir miktarının ödenmesi için beklemeyi kabul eden çok az hekim vardır.

Diyelim ki bunun yerine doktorla konuşup kendi seçtiğiniz ödeme yöntemi üzerinde anlaştınız. Bu oldukça mantıklı görünmektedir, ne de olsa bilgisayar, kira ya da okul ücreti gibi büyük ödemeler için çek yazabiliyoruz. Doktora bir dahaki sefere gittiğinizde, şunu bile deneyebilirsiniz: Doktora bir hizmetin bedelinin ne kadar olduğunu sorun.

Doktorların büyük çoğunluğunun bu konuda hiçbir fikri yoktur. Neden? Çünkü bilmeleri gerekmez. Hiçbir hasta doktorun ofisinde en uygun fiyatları öğrenmek için prosedürlerin ne kadar tuttuğunu sora sora dolaşmaz. Fiyatların bulunduğu bir menü, doktorları değerlendirmek ya da karşılaştırmak için gözle görülür bir yöntem yoktur, sıradan, günlük prosedürlerde bile.

Zaten sigorta her şeyi kapsarken neden böyle bir şeye ihtiyaç olsun ki? Siz bir hasta olarak genellikle sadece sağlık ödemesini yapmakla yükümlüsünüz -bir hekime gittiğiniz zaman çoğu sigortanın gerektirdiği o 20\$'ı ödemekle. Doktoru beş dakika da görmeniz, kırk beş dakika da görmeniz, sadece o 20\$'ı ödeyeceksiniz. Kanınıza baktırmak ya da x-ray filmi çektirmek, eğer doktorun ofisinde yaptırırsanız bundan daha fazla tutmayacaktır. Eğer MR çektirirseniz ya da müdahale edilmeyen başka bir prosedür gerçekleşirse, testin kendisi binlerce dolar tutuyor olsa bile ofise gittiğinizde yine sadece 20\$ ödemeniz gerekmektedir. Bu fiyat doktorların ve hastanelerin, sizin işvereninizin sözleşme yapmış olduğu sigorta şirketine fatura kesmesinin sonucudur ve faturanın geri kalanını onlar öder.

Bütün bu müdahaleler bazı oldukça dengesiz teşvikler yaratmaktadır. Doktorlar gereksiz -hatta belki de zararlı -testler isteyebilir

çünkü hastaların onları sorgulamak için hiçbir nedeni yoktur. Bizler doktorların istediği her testin gerekli olduğunu varsayalım, ancak onlar, genellikle, bir problem durumunda kendilerini dava açma meraklısı toplumumuzdan korumak için daha fazla test ister. (Bu noktada başka bir devlet başarısızlığı sonucu risk sözleşmesi yapmak neredeyse imkânsızdır, bu yüzden doktorlar aşırı pahalı olan yanlış tedavi sigorta poliçeleri satın almak zorunda kalır.) Bir dâhiliyeciyi aynı derecede yüksek kalitede bir hizmet sağlayabilecekken, bir uzman hekime görünmeye gidebiliriz. Biz bu uzman hekime gittiğimiz için fazladan sadece 20\$ öderiz ama doktor bizi gördüğü o beş dakika için birkaç yüz dolar kazanabilir. Bu yüzden doktorlar fazladan reçete yazabilir ve biz onları sorgulamayız.

Aslında bütün bu müdahaleler sigortayı artık sigortadan başka bir şeye dönüştürmüş durumda. İşverenin sağladığı sigortaya yapılan imtiyazlı vergi uygulaması, önceden ödenmiş bir tıbbi tedavi planına benzeyen çarpık bir “üçüncü taraf ödeyici” sistemi oluşturmuştur.

Ve bu da tıbbi fiyatların büyük ölçüde artmasına sebep olmuştur. Bir “yemek sigortanız” olduğunu düşünün, her acıktığınızda restorana gidip yemek yediğinizi, sonra da hesabı sigorta şirketinizin (“üçüncü partinin”) ödediğini. O ekstra porsiyona karşı koymak için ya da garsonun sipariş verdiğiniz şeyin fiyatını söylemesi için ne gibi bir sebep olacaktır? O zaman, denetimsiz fiyatları kontrol etmek için, sigorta şirketinin hesabı dikkatle incelemesi, belli başlı restoranlarla anlaşma yapıp diğerleriyle yapmaması gibi koşullar gerekecektir. Bunun yiyecek endüstrisine neler yapacağını bir düşünün. Neler olabileceğine dair ipuçları için tıp endüstrisine bakabilirsiniz.

Daha yüksek sigorta primlerinden şikâyetçi olmamızın çok iyi

bir sebebi var. Sigorta prim hesabı oldukça karmaşık bir hesaptır. Ancak özellikle bu hesabı karıştıran şeylerden biri sigorta şirketlerinin bir dizi hizmeti karşılaması gerektiği olgusudur. Örneğin, şirketlerin kanser taramaları türleri için ödeme yapması gerekmektedir. Bu hizmetlerin çoğu sadece belli bir yaş ya da cinsiyet grubundaysanız tavsiye edilir. Böyle bir hizmet gereklilikler listesine eklendiğinde, primleriniz yükselir. Neden? Çünkü şu anda diğer müdahaleler sigorta şirketlerinin cinsiyet ya da yaş gibi diğer faktörlere bağlı olarak farklı ücretlendirme yapmasını kanunlara aykırı kılmaktadır. Bu da, bu hizmetten faydalansın faydalanmasın herkesin para ödemek zorunda olduğu anlamına geliyor. Bu birçok kişiye, insanların parasının yetmeyeceği hizmetlere erişmelerine yardımcı olmak için bir yol gibi görünebilir. Ancak sağlık sigortası söz konusu olduğunda, herkes desteği eşit derecede alır. Bu da, yirmili yaşlardaki genç bir birey olarak size yapılan ödemenin, çok zengin altmış yaşlarındaki bir kadının mamogramının ya da bütün hayatı boyunca çok fazla sigara ve içki içmiş olan birinin masraflarını karşılamaya yardımcı olabileceği anlamına geliyor. Bu hizmetleri karşılamayan -ve bu yüzden daha hesaplı olan- başka bir sağlık sigortası seçemezsiniz çünkü şirketlerin bu hizmetler için doktor ve sağlık hizmeti sağlayıcılarına kanunen geri ödeme yapmaları gerekmektedir.

Hükümet sizi etkin bir şekilde primleri artırarak vergilendirdi ve sonra da yardım ödeneklerini ayırım gözetmeksizin yaptı. (Ve dikkatinizi bu tür bir çapraz yardımın araba sigortasında gerçekleşmediğine çekmek isterim; daha az risk taşıyan daha yaşlı sürücüler sigorta primleriyle daha yüksek risk taşıyan daha genç sürücülere destek sağlamak zorunda değildir.)

Günümüzün sağlık sigorta ve sağlık hizmetleri sistemlerinde açıkça karmaşık bir teşvik ağı bulunmaktadır. Çoğu insan bunları düşünmez ancak hayatları karmakarışık ve tutarsız bir mü-

dahaleler sistemi tarafından yönetilmekte, manipüle ve kontrol edilmektedir. Sistemi daha rasyonel hale getirmeyi bırakın, bizlerin kendi hayatlarımızla ilgili rasyonel kararlar vermemizi daha zorlaştırıyorlar. Bizler kaliteyi, uygunluğu, fiyatı, erişimi ve şöhreti dengelemeye çalışıyor olabiliriz ancak günümüzde var olan müdahaleler bizim doğru dengeyi, yani kendimiz için doğru olan dengeyi bulmamızı engelliyor. Eyaletler arası satın almaya konan yasaklar ve sigorta şirketlerinin, poliçe satın alan bireyle alakasız bile olsa karşılaşmak zorunda olduğu birçok hizmet sayesinde fiyatlar artmış bulunmakta. Bunlar ve diğer birçok kısıtlama sağlığınıza veya cüzdanlarınıza zarar vermeden kaldırılabilir. İnsanlara eyalet sınırları dışında sigorta satın alma izni vermek demek, şirketlerin size daha iyi seçenekler sunması için birbirleriyle rekabet etmek zorunda olması anlamına gelmekte.

Açık ve net bir fiyat sistemi bizleri işlevsiz teşviklere karşı güçlendirir ve ihtiyaç duyduğumuz tedaviyi almamızı garanti eder. Lisans verme kanunları doktor arzını kısıtlamaktadır, yani doktorlar, bizleri bu hizmetleri daha düşük ücretlerle eşit derecede sağlayabilecek diğer doktorlardan değil onlardan hizmet almamız için hükümeti kullanmaktadır. Arzın kısıtlanması yerine hizmet sağlama ve becerilerin sertifikalandırması alanında rekabete izin vermek, sağlık hizmetleri müşterilerine (bugün onlara küçümseyen bir tavırla “hasta” denmekte) sunulan bilgileri artırır ve en basit enfeksiyonlara bile sadece belli başlı kişilerin reçete yazabilmesi saçmalığını ortadan kaldırır.

ABD'deki tıp sistemi kesinlikle dünyadaki en kötü sistem değil.

Diğer birçok sistemden daha çok seçim özgürlüğüne izin vermekte; sigortanız varsa ve ağır bir hastalık geçiriyorsanız bulunmak isteyeceğiniz bir sistem. Fakat müdahalelerin oluşturduğu karman çorman ağ, olması gerekenden (eğer rekabet olsaydı

bu söz konusu olmazdı) daha fazlaya mâl olan kaotik, tutarsız ve krize teşne bir sistem meydana getirmiş bulunmakta. Bu da bizleri kendi sağlık hizmeti seçeneklerimizin aktif katılımcıları olmaktan çıkarıp, sistemin verdiğini kabul eden pasif alıcılara dönüştürmüş durumda.

Sağlık hizmetleri teknolojisi anne ve babalarımızın, dede ve nanelerimizin hayal bile etmediği gelişmeler sağladı, ancak eğer bizleri sınırlayan, sağlıklı rekabeti kısıtlayan, yanlış teşvik ağları yaratan ve bizleri onurumuzdan ve özgürlüğümüzden eden devlet müdahalesi sisteminden kendimizi kurtarmazsak, o zaman bu ilerlemenin tam anlamıyla faydasını göremeyeceğiz. Kendi geleceğimizin kontrolünden biz sorumluyuz. Bu yüzden sağlığımızın kontrolünü yeniden elimize almalıyız. Sağlıklı bedenler sağlıklı bir yaşamın parçasıdır ve üzerine inşa etmemiz gereken temel, özgürlüktür.

11. NEREDEN BİLİYORSUNUZ? BİLGİ VE ÖZGÜRLÜK VARSAYIMI

Lode Cossaer ve Maarten Wegge

Milyonlarca zihin tarafından bilinen şeyler nasıl birbirine faydalı hale getirilebilir? Özgür toplumların bu açıdan kontrol altındaki ya da diktatörlükle yönetilen toplumlara kıyasla ne gibi avantajları bulunmaktadır? Hukukun üstünlüğü, mülkiyet, gönüllü takas ve fiyatlar, baskıcı merkezi planlamanın çözemediği sorunları nasıl çözer? Maarten Wegge, lisansüstü yaptığı ETH Zürih'te ve Antwerp Üniversitesi'nde siyaset bilimi okumuştur ve Klasik Liberal Felemenk Öğrenciler Derneği'nin (Liberaal Vlaams StudentenVerbond) siyasi yetkilisi olarak görev yapmıştır. Kendisi şu anda Belçika'da Murray Rothbard Enstitüsü'nün akademik direktörüdür. Lode Cossaer Antwerp Üniversitesi ve Leuven Katolik Üniversitesi'nden yüksek lisans derecesi almıştır. Şu anda bir doktora teklifi üzerinde çalışmaktadır. Brüksel'de ekonomi dersleri vermektedir. Maarten Wegge gibi, Cossaer de LVSV'de siyasi yetkili olarak görev yapmıştır. European Students For Liberty'nin yönetim kurulu üyelerindedir ve Belçika'da Roth Murray Rothbard Enstitüsü'nün başkanıdır.

Kendi ebeveynlerinizin ve kardeşlerinizin bütün kararlarını sizin almanızın istendiğini düşünün. Bunu yapabilir miydiniz? Aynı şeyi arkadaşlarınız ve akrabalarınız için de yapmanızın istendiğini düşünün.

Sizce bunu başarabilir miydiniz? Bugün hayatta olan ya da gelecekte yaşayacak olan tanımadığınız milyarlarca yabancı için günlük kararlar almanız gerektiğini düşünün. Bu oldukça zor olurdu, değil mi?

Sadece gerçekleri değil, aynı zamanda hedefleri de bilmeniz gerekirdi. Hangi hedefleri elde etmeyi amaçlamalısınız? Ve hedefleri belirledikten sonra, onları nasıl elde edeceksiniz? F. A. Hayek bu işin içindeki problemler dizisinden “bilgi sorunu” olarak bahseder. Bu problemi “toplumun herhangi bir bireyinin bildiği kaynakların göreceli önemini, sadece bu kişilerin bildiği amaçlar doğrultusunda en iyi kullanımının nasıl gerçekleşeceği sorunu” olarak karakterize etmiştir.⁷⁶

Bilgi probleminin ne olduğunu netleştirmek için, onu üç soruya bölmek mümkündür:

İlk olarak, bir toplum bilginin kullanımını nasıl en uygun hale getirebilir?

İkinci olarak, bilginin kullanımını, insanların kendi bilgilerini başkalarına sunmalarını sağlayacak şekilde nasıl teşvik edebiliriz?

Üçüncü olarak, insanların faaliyetlerini koordine etmek ve ekonomik ve sosyal ilerleme gerçekleştirmek için gereken bilgiyi nasıl üretebiliriz?

Bu üç soru bizi başka bir soruya yönlendirir: Bilgi üretmek, onun kullanımını en uygun hale getirmek ve teşvik etmek için en uygun sosyal süreçler nelerdir? Liberallerin cevabı, (dili kullanma şeklinize ya da hangi ülkeden olduğunuza göre klasik liberallerin ya da liberteryenlerin de denebilir) Adam Smith’in dediği gibi “Bariz ve basit doğal özgürlük sistemidir.”⁷⁷ Böyle bir sistemin merkezi öğeleri; iyi tanımlanmış, kanunen savunulabilir ve devredilebilir olan “bağımsız mülkiyet” (bazen “özel mülkiyet” olarak da bilinir), ifade özgürlüğü ve bu tür serbest alışverişlerin tanımlanmasını, korunmasını ve gerçekleşmesini sağlamak için gereken hukukun üstünlüğüdür.

Bu konular sadece bir toplumu en etkili şekilde organize etmekle ilgili değildir. Aynı zamanda da ahlak ve etiğe de derinden bağlıdır. Eğer her birimiz diğer herkesin neyi arzuladığını ya da neye ihtiyaç duyduğunu tam olarak bilsek ya da birbirimiz hakkında tam bilgi sahibi olsak, özgürlük o kadar önemli olur muydu? Eğer böyle bir bilgi mümkün olsaydı, o zaman merkez tarafından planlanan bir toplum savunması daha mantıklı olabilirdi, tabii planlayıcıların iyiliksever ve kamu yararını düşünen kişiler olduğunu varsayarsak. Ancak basit gerçek şu ki, hepimiz iyiliksever ve kamu yararını düşünen insanlar olsak bile hiç kimse her şeyi bilemez.

Başka birinin sizin yerinize sizinle ilgili her şeye karar vermesini ister miydiniz? Büyük ihtimalle hayır. Her birimiz kendi kişisel amaçlarımızın ve sahip olduğumuz imkânların gizli bilgisine sahibiz. Diğer insanların bu özel bilgiye ulaşmaları daha zor. Diğer insanlar durumunuz hakkında neredeyse hiçbir zaman sizin kadar çok şey bilemez. Sizler de neredeyse hiçbir zaman onların hayatları hakkında onlar kadar çok şey bilemezsiniz. Söz konusu bilgi olduğunda temelden gelen bir “asimetri” vardır. Bu asimetri özgürlük varsayımını desteklemek için iyi bir sebeptir. Özgürlük için var olan en güçlü savlardan biri bilgi sorununu anlamaya dayanır.

Bu anlayışın, sosyal düzenin ortaya çıkışı ve korunması adına ne anlama geldiğine daha derinden bakalım. Sosyal düzen derken, amacı oyun, gelir yaratımı ya da başka sebepler olsun, karşılıklı çıkar amacıyla faaliyetlerimizi koordine edebildiğimiz bir toplumdan bahsediyoruz. Sosyal düzen için gereken şey, Hayek’in deyişiyle, “eylemlerin uyum içinde olmasıdır.” Hayek şöyle yazmıştır: “Bireylerin birbirinden ayrı eylemlerinin sonucunda genel bir düzen ortaya çıkması için gereken şey; onların sadece birbirlerinin işine yok yere bir şekilde karışmamasıdır. Aynı

zamanda, bireysel eylemlerin başarısı başkalarının müteakibi bazı eylemlerine dayanacağı için, bu alanlarda en azından uyumun gerçekten meydana gelmesi ihtimali yüksek olacaktır.”⁷⁸

Diğer taraftan, sosyal düzensizlik birçok suç, yolsuzluk, hırsızlık, saldırı, cinayet hatta savaşla nitelendirilmiş insan etkileşimini çağrıştırmaktadır. Sosyal düzen bizlerin diğerleriyle gönüllü iş birliği yaparak, barış içinde hedeflerimizin peşinden gitmemize olanak sağlar, böylece bizler de kaynaklarımızı sadece (özellikle hayatımızdan özgürlüğümüzü ya da sahip olduklarımızı almaya çalışanlarla karşı karşıya geldiğimizde) hayatta kalabilmek için değil; fakat arkadaşlık, sevgi, yaratım, sohbet, sanat, spor, keşif, icat ve özgür insanların sahip olduğu sayısız diğer hedef gibi yaşamın güzel yönlerine ayırabiliriz.

Böyle bir iş birliğini kurumlar mümkün kılar. Ekonomik, siyasi ve hukuki kurumlar arasındaki ayrımı yapmakla başlayalım.

Piyasa Kurumları: Alışveriş ve Fiyat

Ne tür bir hukuki ve ekonomik düzen bilgi sorunuyla en etkili şekilde ilgilenir? Hangi kurallar sistemi bilgi kullanımını en uygun hale getirir? Hangi sistem insanları sahip oldukları bilgiyi diğerlerine faydalı olması için paylaşmaya teşvik eder? Ve bizi daha az yerine daha çok bilgiye götüren müşevvikler nelerdir?

Mülkiyet ve sözleşme özgürlüğü üzerine kurulu olan doğal özgürlük sistemi birbirine uyumsuz görünen iki gücü bir araya getirmektedir: rekabet ve sosyal iş birliği. “Görünen” diyoruz çünkü içlerinden birini seçmek zorunluluğu yok. Bir pazarda, girişimciler, tüccarlar ve şirketler, müşterilerin “alışverişini” (ya da “işini”) kazanmak için, yani onlarla iş birliği yapabilmek için birbirleriyle yarışır. Ticaret hakkı demek aynı zamanda da ki-

minle ticaret yapacağınızı ve kiminle ticaret yapmayı reddedeceğinizi seçme hakkı demektir.

Mülkiyet hakları ana hatları çizer; eğer ticaret yapıyorsanız, hakları değiş tokuş edersiniz ve eğer ticaret yapmazsanız, sizin olan sizde kalır, bu yüzden gönüllü olarak yapılan her alışveriş bu ana hattın üzerindeki bir gelişmedir. Mülkiyet hakları, bir kaynakla ne yapılacağına karar verme özgürlüğünün kimde olduğunu da belirler, tabii ki başkalarının özgürlüğüne el uzatma ya da onların haklarını ihlal etmeye karşı koyulan normal kurallara bağlı olarak.

Bir kaynakla ne yapacağına karar verme özgürlüğüne sahip olan kişi, aynı zamanda, o kaynağın meyvelerini toplayıp onları satabilecek ya da ondan faydalanabilecek ya da kaynağın kendisini satabilecek kişiye, o kişinin diğerlerinin ne istediğini ve diğerlerinin o kaynakla ne yapabileceğini göz önünde bulundurma eğilimi vardır, çünkü diğerlerinin o kişiyle ticaret yapma ihtimali söz konusudur.

Bu kesinlikle insanların hata yapmadığı anlamına gelmez. Az bulunan bir kaynağın değerini artırmanın meyvesini almak, kaynak sahiplerini, müşterilerin almak isteyeceği mal ve hizmetleri üretecek ekonomik faaliyetleri gerçekleştirmeye teşvik eder. Ve sermaye fiyatları (kaynağın satış fiyatı), kaynak sahiplerini (ve potansiyel müşterileri) geleceği göz önünde bulundurmaları için teşvik eder, çünkü gelecekteki kâr akışı şimdiki fiyata “sermaye olarak” dönüştürülür. Teknik olarak, bir evin fiyatı evin gelecekte getireceği bütün kiraların toplamına eşittir (faiz oranı hesaptan düşülür.) Bu, bir malın gelecekteki fiyatının şimdiden belirleneceğini söylemenin süslü bir yoludur. Ancak eğer, mülkiyet ve takasa izin olmadığı için sermaye fiyatları gönüllü alışveriş yoluyla belirlenemezse, o zaman gelecekteki malların bugün

için bir değeri olmayacaktır ve onları muhafaza etmek için çok az veya sıfır müşevvik olacaktır; buna ekolojide “ortak malların trajedisi”⁷⁹ denir.

Bir pazarda sadece alış ve satış gerçekleştirmek fiyat yaratır, bu da önemli bir bilgiyi iletmektedir; bir fiyat bir yerlerde birilerinin o fiyatı ödemeye istekli olduğunun işaretidir. Alternatif kullanımlar ve az bulunan bir kaynağın değerinin biçilmesi için bir “vekil” görevi görür. Eğer ben bir şey yapmaya karar veriyorsam, çeşitli olası girdilerin fiyatlarını karşılaştırabilirim ve bu fiyatlar başka insanların başka kullanımlar için o şeylere ne kadar paha biçtiğini gösterir. Malı kâr etmek için satarken bu alternatif değerlerden daha fazla değer üretmeliyim; eğer malı bu değerlerin toplamından daha az bir değere satarsam, o zaman zarar ederim, bu da beni bunu yapmayı sürdürmemem için bilgilendirmenin etkili bir yoludur.

Fiyatlar, pazarları şekillendiren merkezi olmayan satın alma ve satma faaliyetlerinden “sıkı pazarlıktan” doğar. Alışveriş eylemlerinin yan ürünleri olarak ortaya çıkar ve bilgiyi o malların bütün var olan -ve olası- alıcı ve satıcılarına çok etkin bir şekilde evrensel olarak anlaşılabilen rakamlar şeklinde iletir.

İşte bu yüzden bir merkezi planlama kurumunun pazara dayalı bir ekonomide bir bilgi birikimi üretmesine ihtiyaç yoktur. Toplumda bu sürece katkı sağlayan herkes, küçük birer bilgi adasıdır ve onların eylemleri diğerlerinin eylemlerine rehberlik edecek sinyaller üretmeye katkı sağlar. Fiyatlar sayısız bireysel plan ve faaliyeti birbirine göre ayarlar. Her biri sınırlı bilgi erişimine sahip ve büyük çeşitlilikte hedefleri olan milyonlarca insan, kendi kârını ararken diğerlerine sadece kendi hedefleri hakkında değil, objektif gerçekler, teknoloji, kaynak bulunabilirliği ve daha başka konular hakkında bilgiler sunarak karşılıklı kâr üretir ve barış

içinde iş birliği kurabilir. Bu olay, sadece, insanların kendi çıkar arayışları, diğerlerini (hukukun üstünlüğüyle korunan) mülkiyet haklarıyla sınırlanırsa gerçekleşir. Eğer kişisel çıkar diğerlerinin üzerinde sahip olunan zorlayıcı güçle birleşirse, o zaman bunun yerine hırsızlık, şiddetli çatışma ve genel olarak uyumsuzluk ve düzensizlik ortaya çıkacaktır.

İşte bu yüzden hem rekabet hem de sosyal iş birliği, pazarın ya da toplumun mükemmel halleri değil, birer süreçtir. Mülkiyet, alışveriş ve fiyatlar bizleri bilgiyi diğerlerine faydalı olacak şekilde ortaya koymaya teşvik eder ve davranışlarımızı zorlamaya veya emirlere başvurmaya gerek kalmadan ayarlamaya yardımcı olur. Şirket sahiplerinin (hepsinin değil ama) çoğunun rakiplerinden gelen rekabetten nefret ettikleri kesinlikle doğrudur fakat bu şirket sahipleri başkalarının onlarla alışveriş yapmak için rekabet etmesinden memnun olur. Bizler genellikle satın aldığımız şeyler için düşük, sattığımız şeyler içinde yüksek fiyatları severiz, bu yüzden bizim için üretim ve satış yapanlar arasında rekabeti sever, ürettiğimiz şeyi satarken bizimle rekabet edenlerden nefret ederiz. Yine de, genel olarak duruma bakıldığında, serbest rekabet ve serbest alışveriş bizim için çok daha iyidir. (Tekelleri, yardımları ve diğer özel imtiyazları devletin zorlayıcı gücü yoluyla güvence altına almak, ekonomistlerce insanın kafasını karıştırabilen “rant arayışı”⁸⁰ ismiyle bilinir ve özel çıkara dayalı müdahaleci politikalar hakkında “kamu tercihi” ekonomistleri ve siyaset bilimcileri tarafından birçok çalışma yapılmıştır.)⁸¹

Serbest piyasa etkileşimi insanlar için değer üretmekle ilgilidir, sadece “kârı büyütmeyle” değil.⁸² Ekonomik kâr bizlere bir şirketin gerçekten değer kazandırıp kazandırmadığını göstermeye yarar. Kâr, bir şeyin ne kadara satıldığı ve ne kadara mâl olduğu arasındaki farktır, para ile ifade edilen masraflar bize kullanılan az miktardaki kaynaklar için başka hangi değerlerin kullanıldığını

nı bildirir. Ve mal, yalnızca üretim masrafından daha az fiyata satılabildiği zaman ortaya çıkan zarar, bir şirket ya da girişimcinin değer katmak yerine değeri yok ettiğinin etkili bir sinyalini verir. Kâr ve zararlar davranışları isteğe bağlı olarak koordine etmeyi sağlayan bilgi ve teşvikler ortaya koyar ve pazar katılımcılarının kaynaklarını en çok değer getiren şekilde kullanmalarına rehberlik eder.

Siyasi Kurumlar

Siyasi etkileşimleri ve serbest piyasa etkileşimleri hangi yönden benzerlik gösterir? Devlet faaliyetlerinin giriş bölümünde bahsettiğimiz bilgi sorunlarına değinmede ne tür avantaj ve dezavantajları bulunmaktadır? Diktatörlük ya da demokrasi, keyfi ya da anayasal, sınırsız ya da sınırlı olmak üzere siyasi yaşam kurumlarının bilgi sorununu en uygun hale getirdiği ya da insanları bilgi üretmeye veya başkalarına bildiklerini sunmaya teşvik ettiği mekanizmalar var mıdır? Tıpkı ekonomik alanda kâr ve zarara göre hareket etmemiz gibi, siyasi alanda da kâr ve zararlar için siyasi etkileşimleri başarı ya da başarısızlık olarak yargılamamıza olanak sağlayan örnekler bulunmakta mıdır? Siyasetçiler, bürokratlar ve oy veren halk arasındaki siyasi etkileşim bizlere başkalarının ihtiyaçları hakkında yeterince bilgi verip, bu ihtiyaçları karşılamamız için gerekli teşvikleri sunmakta mıdır?

Siyaseti insan etkileşimlerinin diğer alanlarından ayıran şey, siyasi etkileşimin gönüllü iş birliğinden ziyade, zorlamaya dayalı olmasıdır. Parlamentoda çoğunluk tarafından kabul edilen yasalar, biz onlara katılsak da katılmasak da hepimiz için geçerlidir. İsteseniz de istemeseniz de vergi ödemek zorundasınız; eğer ödemezseniz mallarınıza el konabilir, hapse mahkûm edilerek özgürlüğünüzü yitirebilirsiniz ya da daha kötüsü gerçekleşebilir.

Size sunulan şeyi “satın almak” zorundasınız, bunu seçseniz de seçmeseniz de.

Ve buna her şey dâhildir -dış politika, vergi politikası, ilaç yasaları, evlilik kanunları, okullar, sağlık hizmetleri sistemi ve daha birçok şey. Serbest piyasa işlemlerinde olduğu gibi bundan biraz daha fazla, şundan biraz daha az almayı seçemezsiniz.

Bu biraz evinizin, sabununuzun, market alışverişinizin, telefonunuzun, gözlüklerinizin ve lenslerinizin (onlara ihtiyacınız olmasa ya da onları istemeseniz bile), evcil hayvanlarınızın (onlara alerjiniz olsa bile), çoraplarınızın ve müzik koleksiyonunuzun olduğu bir paketi, bunların hiçbirini diğer rakip sağlayıcılardan satın alma şansınızın olmadığı devasa bir “işine gelirse” işlemini kabullenmek zorunda olmaya benzer. Ve bu gönüllü yapılan bir şey olmadığı için, (en azından) bu işlemlerin çoğu, herkes için karşılıklı fayda sağlamayacaktır. Diğer taraftan, bir pazar alım satımı istekli taraflar arasında gerçekleşmekte ve bu işlemde bulunmayanlar, onların haklarını ihlal etmek isteyebilecek olanlara karşı mülkiyet haklarıyla korunmaktadır.

İnsanlar, demokrasi olarak değerlendirilen ülkelerin sayısının artması sayesinde git gide hükümetin işleyişi hakkında daha çok söz sahibi olsa da, seçmenler siyasetçilere ne istediklerini ya da neye ihtiyaç duyduklarını ne kadar iletebilir? Yani, oy pusulası aracılığıyla istek ve ihtiyaçlarımızın hangi bilgisini iletebiliriz? Oy vermeye gittiğimizde, tek seferde o kadar çok şey hakkındaki tercihlerimizi iletmemiz isteniyor ki, kimsenin neden şu ya da bu şekilde oy verdiğini ya da kendi temsilcilerinden ne istediklerini ya da beklemediklerini kestirmek zorlaşıyor. Politikacılar günümüzde vergilendirme, diplomatik ve askeri ilişkiler, çevre, eğitim, sosyal yardımlaşma harcamaları, göç, sağlık sorunları, hangi ürünlerin satın alınamayacağı ve satılamayacağı, gayrimenkul ve

evlilik gibi konular hakkında kararlar veriyor. Aklınıza gelen ne varsa, Şu an bir yerlerde oylanıyor.

Bir seçmen bir adayı, ona bütün bu konularda katıldığı için ya da bunlardan birini çok önemseyip, o özel konu hakkında adayla aynı fikirde olduğu için destekliyor olabilir. Seçmenler aynı zamanda da güvenilir, bilgili, dostane hatta yakışıklı ya da güzel buldukları bir adayı da seçebilir.

Seçmenlerin oy verme amacını bilmenin neredeyse hiçbir yolu yoktur. Ve eğer seçim anketörlerine, “X adayına oy verdim çünkü X adayı zeki birine benziyor” (ya da “vergilerin azaltılması [ya da artırılması] konusunda ona katılıyorum,” ya da “suç karşısında güçlü bir duruşu var”) deseler bile, adayın bütün diğer konum ve nitelikleri arasında hangilerini destekleyip hangilerine karşı olduğunu bilmek zordur. Adaylara oy vermek, seçmenlerin ne düşündüğünü öğrenmek için etkili bir yol değildir. (Ve seçmenlerin karar verdiği şeylerden birinin diğerlerinin kendi tercihlerini ifade etmelerine izin verilip verilmeyeceği ya da kendi istedikleri gibi yaşayıp yaşayamayacakları olduğunu fark ettiğinizde durum daha da kötüleşir; bu yüzden sınırsız demokrasi bazen iki kurt ve bir kuzunun akşam yemeğinde ne yeneceğine karar vermesi olarak da tanımlanmaktadır.)

Eğer bir işletme insanların değerli olarak görmediği veya onların bütçesi için fazla pahalı olan mal ya da hizmetler üretiyorsa, işletme zarara uğrar ve kapanır. Bunun aksine, hükümetler bizleri kötü ürün ve hizmetler için para ödemeye zorlayabilir, çünkü zorlayıcı güç kullanabilir. Hükümetlerin ürettiği şeyi sevmeyebilirsiniz fakat yine de onu alırsınız. Serbest bir pazarda, tüketiciler başkalarının istemediği, hatta korkunç ya da zevksiz bulduğu mal ve hizmetleri satın alabilirler. Serbest piyasalarda müşteriler, başkalarına zarar vermedikleri sürece, kendi sıra dışı zevklerini

ifade edebilirler. Hükümet bir mal ya da hizmet sağladığı zaman, insanlar genellikle tek tip bir ürünü kabul etmek zorunda bırakılır. Hükümetin yaptığı bir şeyi daha az sevip, bir başkasını daha çok sevdiğinizi söyleyemezsiniz. Paketi olduğu gibi kabul edersiniz. Siyasi etkileşimlerde bulunurken genellikle başka bir ürünü satın alma ya da bir hizmeti başka birinden alma seçeneğimiz yoktur. Takaslar ve seçimler hakkındaki tercihlerimizi “kıyıda köşede” ortaya dökemeyiz.⁸³

Hukukun Üstünlüğü

Barışçıl iş birliği için kurallar gereklidir. Pazarlar, en az hükümetler kadar (ve birçok yönden hükümetlerden çok daha fazla oranda) kurullarla yönetilir. John Locke’un dediği gibi, “Hukukun bulunmadığı yerde, özgürlük yoktur.”⁸⁴

İnsanların gidip sözleşmeleri ihlal etmesine, hırsızlık yapmasına, başkalarına saldırmasına ve genel olarak hakları ihlal etmesine göz yumamayız. Ancak kuralların işe yaraması veya özgür bir toplumun düzenini desteklemesi için karmaşık olması gerekmektedir. Oldukça basit mülkiyet ve sözleşme kanunları aşırı derecede karmaşık sosyal düzen türlerini koordine eden fiyatlar yaratır.⁸⁵ Ekoloji çalışmalarından kuş ve balık sürüleri incelemelerine, bilim insanları son yıllarda bazı basit ilkelerin (ya da kuralların) nasıl inanılmaz derecede karmaşık düzenler yaratabileceğini anlamaya başladı. Bu, insan düzeni için de aynı anlama gelmektedir. Özgür toplumların basit kuralları daha fazla düzen yaratır ve sosyalist planlamacıların karmaşık müdahalelerinden daha yüksek oranda refahı mümkün kılar.

Bir sosyal düzeni “liberal” ya da “liberteryen” olarak nitelendirebilmek için, (genellikle “hukukun üstünlüğü” olarak bilinen)

bazı resmi özellikler gereklidir; en azından kurallar net ve anlaşılabilir olmalıdır; tarafsızca uygulanmalıdır ve bir bireyin gelişigüzel güç ve emirden bağımsız olduğu kişisel sağduyu alanlarının sınırlarını çizmelidir.⁸⁶ Bunların üçü de çok önemlidir. Toplumdaki kuralların belirsiz olduğunu yani anlaşılmasının imkânsız (ya da aşırı derecede zor), geçmişe dönük ya da çelişkili olduğunu hayal edin. Bu insanların neyin kanunlara uygun olduğunu ya da olmadığını -neyin yasal yaptırıma sebep olacağını ya da olmayacağını-önceden bilemeyecekleri anlamına gelir. Diğer hataların yanında bu tür bir rejimle birlikte gelen belirsizlik, planlamaya, bu yolla da planların gönüllü bir şekilde koordine edilmesine zarar verir. Yasal düzen, kanunların bilgisini vermeli-dir. Eğer bunu yapmayı başaramazsa yasal düzen olmaktan çıkar.

Açık ve net kanunlar bile tarafsız yargıçlara ihtiyaç duyar. Eğer bir yargıç bir ailenin üyelerine kuralları belli bir şekilde uygulayıp, başka bir aileye başka bir şekilde uygularsa, bu bir kural değildir. Veya eğer yargıç, rüşvetler ya da siyasi baskı (bazı ülkelerde buna “telefon adaleti” denmektedir, yani yargıç “Adalet Bakanından” nasıl karar vereceğini söyleyen bir telefon alır) veya ırk, din, dil, etnik köken ya da kanunlar ve vakanın gerçekleri dışında herhangi bir sebepten dolayı karar verirse, bu durum hukukun üstünlüğüne ters düşer.

Bu söylenenler, yargı fonksiyonunun tamamen mekanik olduğu, kararları alırken sağduyuya başvurmak için boşluk bulunmadığı anlamına gelmez. Buna Latince “*prudencia*”, Yunancada da “*phronesis*” denir, fakat bu tür bir pratik bilgelik; keyfilik, rüşvet, ırkçılık veya kayırmacılık gibi uygulamalara açık değildir. Kuralların açıklığı ve kuralların tarafsız bir şekilde uygulanacağından mantıklı bir ölçüde emin olma durumu birleşince, adaletli bir toplumun çerçevesinin yaratılmış olur.

Ancak özgür bir toplumun yasal düzeni eşit şekilde uygulanan açık kurallardan daha fazlasına ihtiyaç duyar. Sağduyu alanlarını tanımlayıp koruyacak kanunlar gerektirir. Özgür bir insan, hayatın, özgürlüğün ve mülkünün tadını çıkarırken, Locke'un da savunduğu gibi, "başka birinin keyfi iradesinin etkisi altında olmamalı, kendi özgür iradesini takip etmelidir."⁸⁷ Herkesin içinde kendi kararlarını verebileceği, Hayek'in "koruma altındaki alan" dediği şeye ihtiyacı vardır. O olmadan, çok az yenilik olur ya da hiç olmayabilir, bu da çok az ya da sıfır bilgi üretimi anlamına gelir. Özgürlük sadece istediğinizi yapabileceğiniz için önemli değildir; bu belki de diğer insanlar istediklerini yapabilecekleri için daha fazla önem taşır. Hayek'in de açıkladığı gibi "Önemli olan benim kişisel olarak sahip olmak istediğim özgürlük değil, başka birinin topluma yararlı şeyler yapabilmek için ihtiyaç duyabileceği özgürlüktür. Bu özgürlüğü bu tanımadığımız kişiye sağlamanın tek yolu, özgürlüğü herkese vermektir."⁸⁸

Bilgi sorunu aynı zamanda yukarıda tartışılan bütün hukuk sorunlarının içinde de mevcuttur. Herkes doğru kuralın ne olduğunu çok nadiren bariz bir şekilde bilir, en iyi yorumlanış ya da uygulamasını da. Bunlar önemli ve karmaşık sorunlardır. Klasik liberal gelenekten gelen düşünürler, iyi kuralların tanımlanması ve yargıya varılırken halka açık ve şeffaf prosedürler olması için merkezi olmayan mekanizmaları bu yüzden savunmuştur. İlk bahsedilen şey için yerel özerklik, federalizm ve hatta rekabet eden ve çakışan adli yargılama gibi düzenlemeler gerekmektedir, böylece hatalar düzeltilip daha iyi uygulamalar keşfedilebilir; ikinci olarak bahsedilen şey için ise halka açık duruşmalar, kanuni kovuşturmaların yayımlanması, açık parlamento tartışmaları, basın özgürlüğü ve şeffaflığı garantileyen diğer uygulamalar gerekmektedir. Böylece yolsuzluklar, adil olmayan davalar ortaya çıkarılabilir ve özel çıkarların maskesi düşebilir.

İyi niyete ve kibirli gerekçelere güvenmek yeterli değildir. Adil ve özgür bir toplum için uygun olan kurumlar, korkunç amaçları olan kötü insanlar işi bozmaya çalışsa bile işlevlerini sürdürebilmelidir. Bu sürdürülebilirlik, aktörlerin amaçlarının saflığı veya onların ilgisizliğine bağlı olamaz; hem en iyi (örneğin, tarafsız, iyi güdülenmiş ve yeterince bilgi sahibi yöneticilerin bulunduğu) koşullarda hem de en kötü (örneğin, taraflı, güç hastası ve bilgisiz yöneticilerin bulunduğu) durumlarda ayakta kalabilmelidir. Bu, “sağlam” olmak olarak da bilinir.⁸⁹ Kurumlar koşullara sadece direnmemeli, aynı zamanda onlara uyum sağlayabilmelidir ve piyasaların yaptığı gibi hatalardan ders çıkarmalıdır (piyasanın “deneme/yanılma” ile ilgili olduğunu ve hataların, serbest piyasanın kolaylaştırdığı öğrenme sürecinin önemli bir parçası olduğunu hatırlayınız.) Buna verilen yeni isim “anti-kırılğan” olmuştur.⁹⁰

Sonuç

Baştaki sorularımıza dönelim.

İlk olarak, bir toplum bilginin kullanımını nasıl en uygun hale getirebilir?

İkinci olarak, bilginin kullanımını, insanların kendi bilgilerini başkalarına sunmalarını sağlayacak şekilde nasıl teşvik edebiliriz?

Üçüncü olarak, insanların faaliyetlerini koordine etmek, ekonomik ve sosyal ilerleme gerçekleştirmek için gereken bilgiyi nasıl üretebiliriz?

Hem sorunun doğası hem de tarihsel tecrübe, tepeden inme ve baskıcı -sosyalistlerin, faşistlerin, Ulusal Sosyalistlerin, Uluslararası Sosyalistlerin ve diğer bütün kolektivist devletçilerin rüyası

olan-komuta ve kontrol sistemlerinin pek de iyi yürümediğini göstermektedir. Hiçbir kişi veya komite bambaşka hedeflere ve parçalar halinde bilgiye sahip milyonlarca (veya milyarlarca) insanı yönetmeye yetecek bilgiye sahip değildir. Bu nedenle özgürlük ve hukukun üstünlüğü çok önemlidir. Onlar merkezi planlamanın yapamadığı şeyi başarır.

12. DEVLET VE HÜKÜMETİN KÖKENLERİ

Tom G. Palmer

Zenginlik ve sosyal düzenden devlet mi sorumludur? Devlet ve hükümet nedir? Devletin sosyolojisine kısa bir bakış, devletlerin; “başboş dolaşan haydutlar”ın “yerleşik haydutlar”a dönüşüp düzenli yağmalar başlattığı zaman ortaya çıktıklarını gösterir. Özgürlüğün elde edilmesi büyük ölçüde devletleri hukuka tâbi kılmamanın sonucudur ve bu hâlâ sürmekte olan bir mücadeledir. (Bu makale ilk olarak 2012 Cato Üniversitesi Yaz Semineri’nde bir konuşma şeklinde yapılmıştır.)

Birçok insan devletin her şeyden sorumlu olduğuna inanır. Harvard Üniversitesi hukuk profesörlerinden ve Beyaz Saray Bilgi ve Denetleme Ofisi’nin eski yöneticisi olan Cass Sunstein’e göre, “Hükümetin, insanların sahip olduğu her şeyde “dahli” vardır... Eğer zengin insanların çok parası varsa, bunun sebebi, devletin onların bu paraya sahip olup ellerinde tutabilmelerini sağlayacak bir sistem sunuyor olmasıdır.”

Bu son zamanlarda popüler bir şekilde yeniden sunulan bir kavramın akademik formülasyonudur. “Eğer başarılı olduysan, oraya tek başına ulaşmadın... Eğer başarılı olduysan, biri o yolda sana biraz yardım etti... Birileri senin başarılı olmanı mümkün kılan bu inanılmaz Amerikan sistemini oluşturmaya yardım etti. Birileri yol ve köprülere yatırım yaptı. Eğer bir iş kurduysan, bunu sen yapmadın. Bunun olmasını başka biri sağladı.” Bunu söyleyen Sunstein’in patronu, Başkan Obama’ydı.

Başkanın ifadelerinin çok cömert bir şekilde yorumlanması bile onun marjinal katkı kavramını anlamadığını gösterir. Örneğin,

fazladan bir saat işgücünün kattığı değer. Başkan, refahın nasıl üretildiğini anlamamaktadır.

Sunstein ve meslektaşları, bütün zenginliğin kaynağını devlete atfettiği için, devletin onun üzerinde hakkı olduğunu ve budala gibi kendilerini üretici olarak görenlerin bu zenginlik üzerinde hiçbir hakkı olmadığı sonucuna varıyor.

Devlet tam olarak nedir? Standart tanımı, devleti, “belli sınırlar içinde yasal olarak fiziksel şiddet kullanma tekelini (başarılı bir şekilde) hak elinde bulunduran insan topluluğu” olarak tanımlayan Max Weber vermektedir.

Aslında, bütün zenginlik devlete mâl edilemez. Tarih boyunca bir devlet aygıtının varlığı için onu sürdürebilecek bir kaynak fazlasının önceden var olması gerekiyordu. Diğer bir deyişle devlet, ortaya çıkışından önce üretilen zenginlik olmadan var olmazdı. Bunu biraz daha inceleyelim.

İnsanlar neden zenginliğe sahiptir? İlk liberteryen sosyologlardan biri olan Charles Dunoyer, “dünyada sadece iki büyük grup bulunur; kendi emek ve varlıklarının ürettikleriyle yaşamayı tercih edenler ve başkalarının emek ve varlıkları sayesinde yaşamayı tercih edenler.” diye açıklamıştır. Basitçe açıklamak gerekirse, yapımcılar zenginliği üretir, alıcılar da ona el koyar.

Sosyolog Franz Oppenheimer önemli kitabı “Devlet”te, zenginlik elde etmenin ekonomik ve siyasi yolları, yani “çalışma ve soygun” arasındaki farkları ortaya koymuştur. Sonuç kısmında, “Devlet, siyasi yolların organizasyonudur,” der.

Ekonomik yolların siyasi yolların önüne geçmesi gerekir. Fakat bütün işler, bir devletin sürdürülebilmesi için gereken çıktı fazlasını üretemez. Örneğin avcı-toplayıcılar arasında devletler kurulduğunu görmezsiniz çünkü başkalarının malıyla geçinen bir

sınıfı geçindirmeye yetecek kadar ihtiyaç fazlası üretmezler.

Bu ilkel tarım toplumları için de geçerlidir. Gerekli olan şey tarımın yerleşmesidir, böylece avcıların dikkatini çekip onların geçimine yeterli olacak üretim fazlası ortaya çıkacaktır. Bu tür toplumlar genellikle göçebeler tarafından ele geçirilir -özellikle ata binenler yerleşik ziraatçıları yenebilir. Göçebe halklar uzun zaman önce Orta Asya'dan çıkıp yayıldığında bunu tekrar tekrar gerçekleştirmiş olduğunu görüyoruz.

Kabil ile Habil'in kardeş katli hikâyesini anlatan Yaratılış Kitabı'nda bu kadim çatışmanın bir anısı bulunuyor. "Habil'in bir koyun çobanı, Kabil'in de bir çiftçi olması" önemlidir. Bu, yerleşik ziraatçılar ve göçebe çobanlar arasındaki çatışmanın bir yankısıdır.

Devlet oluşumu "başiboş dolaşan haydutlardan" "yerleşik haydutlara" doğru bir dönüşümü temsil eder. Ekonomist Mancur Olson'un yazdığı gibi, "Eğer çok fazla bir şey bulamayan başiboş bir çetenin lideri belli bir bölgeye el koyabilecek ve diğer haydutları uzak tutabilecek kadar güçlüyse, o bölgedeki suçu tekeli altına alabilir - yerleşik bir hayduta dönüşebilir." Bu insanların siyasi birliklerinin gelişiminin içyüzünü anlamak açısından önemli bir kavrayıştır.

Devlet, özünde, yağmacılıkla geçinen bir kurumdur. Yine de, bazı açılardan, bir ilerlemeyi de temsil eder, yağmalananlar için bile. Önümüzdeki seçenekler gezgin haydutlar (çalın, savaşın, alamadığı şeyleri yakıp yıkan ve gelecek sene yeniden gelen) ve yerleşik haydutlar (yerleşip yıl boyunca yavaş yavaş yağmalayan) olunca seçim bellidir. Yerleşik haydutların sizi yağmalarken öldürüp yok etmesi ihtimali daha azdır ve rakip haydutları da uzaklaştırırlar. Yağmalananların açısından bile bu bir tür ilerlemedir.

Devlet, zenginlik üretenlerden fazlalıkları toplamak için kurulmuş örgütler olarak ortaya çıkmışlardır. Yale Üniversitesi'nden antropolog ve siyaset bilimci James C. Scott, kitabı “Yönetilme Sanatı”nda dünyanın devletler tarafından asla tam olarak kontrol altına alınmamış olan bölgelerini inceler.

Çalışmasındaki merkezi kavramlardan biri “güç sürtüşmesi”dir: Güç kolayca yokuş yukarı tırmanmaz. Hükümdar dalgaları bir bölgeden geçerken, vadileri hükümleri altına almış, kaçanlar da daha az tercih edilen yüksek yaylalara taşınmıştır. Scott bu mültecilerin onları fethetmeyi çok zorlaştıracak sosyal, adli ve dini kurumlar geliştirdiklerine dikkati çeker. Bu, dağlarda ya da bataklıklarda yaşayan insanlar için özellikle geçerlidir. (Bazı dünya liderlerinin Afganistan’ı işgal edip orada “devlet kurmaya” kalkışmadan önce Scott’ın kitabını okumamış olmaları ne yazık.)

Hükümdarları harekete geçiren nedir? Aşırı derecede basit modeller hükümdarların zenginliği ya da gayri safi yurt içi hasılayı büyütmeyi amaçladıklarını varsaymaktadır. Fakat Scott, hükümdarın amacının GSYH’yi büyütme değil, devletin erişiminde olan ürünleri, “DEÜ”yü artırmak olduğunu savunur. DEÜ; tanımlanması, gözetim altında tutulması, sayılması ve vergi yoluyla el konulması daha kolay olan üretim demektir. “Hükümdar, gerekli gördüğünde ülkesinin ve vatandaşlarının genel zenginliği pahasına devlet erişiminde olan ürünleri artırır.”

Örneğin, tarımı değerlendirelim (bir hükümdar “ele alalım” diyebilirdi.) Asya’daki hükümdarlar, “geleneksel ya da modern, bütün devlet kurucular için lanetli olan” köklerin ve yumru köklerin üretimini, pirinç yetiştirilmesi adına durdurdu. Bu aslında şaşırtıcı. Hükümdarlar hangi ürünlerin ekildiğini neden bu kadar önemsesinler ki? Scott, sebebin, yerin altında yetişen ürünlerin etkin bir şekilde vergilendirilememesi olduğunu ya-

zar. Yetiştiriciler, onları ne zaman isterlerse toplarlar, yoksa yerin altında kalırlar. Fakat çeltik tarlasındaki pirinçler çok sayıda insan tarafından belli zamanlarda toplanmalıdır, bu yüzden de hükümdarların hasadı hem gözetim altında tutup vergilendirmeleri, hem de işçileri ordularına almaları daha kolaylaşır. Hükümdarların amaçlarının birçok uygulamada sistematik etkileri vardır ve bunlar toplumlarımıza nüfuz eder.

Devletin sosyal kontrol sistemleri -askere almadan zorunlu öğretime- bilinçlerimizin içine tam anlamıyla işlemiştir. Örneğin, pasaportu ele alalım. Günümüzde devletin çıkardığı bir belge olmaksızın dünyayı gezemezsiniz.

Aslında, devletin çıkarmış olduğu bir belge olmadan, Amerika Birleşik Devletleri'nde de artık dolaşamazsınız. Pasaportlar oldukça yeni icatlardır. İnsanlar binlerce yıl boyu devletten izin almaksızın istedikleri yere gitmişlerdir. Ofisimin duvarında eski bir Alman dergisinden bir reklam var; trendeki bir çiftin karşısında "Pasaportunuz, lütfen!" diyen bir görevli bulunuyor. Bu pasaportlar size dünya özgürlüğünü sağladığı için onların ne kadar harika olduğunu açıklıyor.

Bu, tabii ki saçmalık. Pasaportlar özgürlüğünüzü kısıtlamaktadır. İzin almadan gezmeniz yasak, ancak bizler devlet ideolojisine o kadar doyduk ki -ve onu o kadar içselleştirdik ki- birçok kişi pasaportları özgürlüğümüzü kısıtlamaktan ziyade, bize özgürlük sağlıyormuş gibi görüyor. Bir keresinde bana bir derste devletin verdiği doğum sertifikalarını onaylayıp onaylamadığım sorulmuştu. Bir süre sonra, bu belge için hiçbir ikna edici sebep göremediğimi söyledim ve bunu başka kurumlar da yapabileceği için cevabım, "hayır," olmuştu. Soruyu soran kişi atıverdi! "O zaman kim olduğunuzu nereden bilecektiniz?" Görünüşe göre insanın kimliği bile devlet tarafından bahşedilen bir şey.

Modern devletler hukukun tek kaynağı olduklarını da iddia etmektedir. Fakat tarih boyunca devletler örfi hukuku dayatılan hukukla değiştirmişlerdir. Çevremizde devletin ürünü olmayan çok sayıda kanun vardır çünkü kanun gönüllü etkileşimin bir yan ürünüdür. Büyük hukukçu Bruno Leoni'nin dediği gibi, "Bireyler ancak başarılı iddialarda bulunabildikleri ölçüde yasalar yapar." Sözleşme yapan şahıslar aslında bir nevi hukuk yapmaktadır.

On altıncı yüzyılda, nüfuz sahibi düşünür Jean Bodin egemenlik fikrine odaklanmış, onu "bir ulusta vatandaşlar ve kullar üzerindeki en yüksek, kesin ve ebedi güç" olarak tanımlamıştır. Bu "bölünmez gücü", örfi hukuk olarak bilinen başka bir sosyal düzen türüyle karşılaştırmıştır. Onu reddetmiştir çünkü "Örf gücünü yavaş yavaş ve yıllar boyunca herkesin ya da çoğunluğun ortak onayıyla alır, kanun ise birden ortaya çıkar ve gücünü herkese hükmeden tek bir kişiden alır." der.

Diğer bir deyişle, Bodin örfün sosyal düzen yarattığını kabul eder. Ancak kanunların; hiyerarşik olarak zorla kabul ettirmeye ihtiyaç duyduğunu, bunun için de egemenlik -kesin, koşulsuz ve bu nedenle de hukukun üstünde olan bir güç-gerektiğini iddia etmiştir.

Bu tür bir egemenlik doğası gereği hukukun üstünlüğüne veya Birleşik Devletler gibi, iktidarın devletin farklı seviye ve dallarına bölündüğü federal sistemlerin ilkelerine terstir. Anayasal rejimlerde en yüce değer hukuktur, mutlak güç değil.

Özgürlüğün evriminde gücün kanunlar altına alınması için uzun bir süre geçmiştir. Fakat gücün zorla kabul ettirilmesi zihinlerimizde kuvvetli bir iz bırakmıştır. Önde gelen sosyologlardan ve Almanya'da savaş sonrası özgürlüğün yeniden canlanışının babalarından olan Alexander Rustow, devletin şiddet

ve yağmacılıktaki kökenlerini ve ardında bıraktığı izleri enine boyuna incelemiştir: “İstisnasız hepimiz, içimizde, en farklı ve beklenmedik yerlerde, en değişik formlarda, idrakimize karşı gelircesine bu kalıtsal zehri taşımaktayız. Toplu ve bireysel olarak hepimiz bütün zamanların bu en büyük günahına ortağız. Bu ilk ve asıl günah, bu kalıtımsal hata, ancak ve ancak çok büyük zorluklarla, patolojik bir yaklaşım içerisinde, aktif bir iyileşme isteği ve canlı bir pişmanlıkla içimizden kesilerek çıkarılabilir ve yavaş yavaş silinebilir.” Gerçekten de zihinlerimizi devlete bağımlılıktan kurtarmak için çaba göstermek gerekmektedir.

Özgür insanlar olarak yaşamının ne anlama geldiği üzerine kafa yorarken, bizlere kimliklerimizi ya da haklarımızı devletin vermediğini asla unutmamamız gerekir. Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi, “Bu hakları güvence altına almak için, Hükümetler insanlar tarafından oluşturulmuştur.” diye belirtir. Bizler zaten bizim olan şeyleri güvence altına almaktayız. Devlet bunları yapmamıza yardımcı olurken değer katabilir fakat haklar ve toplum devletten önce gelir. Bir dahaki sefere biri, “Onu sen yapmadın,” dediğinde, bunu hatırlamak çok önemlidir.

OKUMA NOTLARI İÇİN ÖNERİLER

Özgürlük insan etkileşimleri için sadece bir ideal değildir. Aynı zamanda dünyayı incelemek ve anlamak için bir mercekle olarak da kullanılabilir. Öğrenciler, eskiden “insani bilimler” olarak adlandırılan, bütün sosyal ve ahlaki bilimlere değinen kocaman ve büyümekte olan bir özgürlük literatürünü hazır bulacaklardır.

Özgürlüğün merceği, dünyada birçok insanın kaçırıldığı şeyleri fark etmemize yardımcı olur. Bir kişi, diğerlerinin doğal karşıladığı için göremediği bir düzen formunu fark edebilir; diğerleri özgürlük merceğine sahip olmadıkları için onlara odaklanmazlar. İnsanlar her gün kimse emir vermeden karmaşık etkileşimlerde bulunur. Özgürlüğün merceği bizlere kendiliğinden oluşan düzenlerin etrafımızı çevreleyen şaşırtıcı dünyasına odaklanabilme fırsatı verir. Aynı zamanda da şiddetli müdahalenin bu tür düzenleri nasıl bozabileceğini ve “kendiliğinden oluşan düzenin” yerini nasıl “planlanmış kaosun” alabileceğini görmemizi sağlar. Özgürlüğün merceği eşit haklara sahip olan insanların haysiyetini ve hakların ihlal edilmesinin adaletsizliğini ve yanlışlığını görmemize yardımcı olur. Köleliği kanıksamış olan insanlara köleliğin ne kadar kötü ve adaletsiz olduğunu gösteren şey özgürlüğün merceğiydi; onu dünyanın sonsuza kadar sürecek bir özelliği olarak kabul etmeyip, ne kadar canavarca olduğunu görmelerini sağladı. Özgürlüğün merceği dikkatimizi adaletsizliklere yöneltmeye ve ahlaki farkındalığımızı daha iyi, daha adil, daha barışçıl ve daha müreffeh bir dünya yaratmaya odaklamamıza yardımcı olur. Kısaca: eşit derecede özgür bir dünya. Kurbanı olmayan suçlara dava açılmasının nasıl organize suçları beslediğini, kanunların uygulanmasında yolsuzluğa yol açtığını ve hayatları mahvettiğini görmemize yardımcı olur.

Araçlar için birçok kaynak hazır bulunmaktadır. İçlerinden en faydalı olan bazıları şunlardır:

Web Siteleri

1. Libertarianism.org; liberteryen fikirleri keşfetmek isteyen herkes için video, makale, kitap ve diğer materyallerden oluşan bir kütüphane sunmaktadır.

2. StudentsforLiberty.org; makaleler, öğrenci blogları ve daha birçok şey sunmaktadır. The Economics of Freedom, The Morality of Capitalism ve After the Welfare State de dâhil olmak üzere bu serinin önceki kitaplarının PDF olarak indirebileceğiniz tam versiyonlarını da içermektedir.

3. Oll.libertyfund.org; (Online Library of Liberty) sadece bloglar ve diğer çağdaş kaynaklar için bir rehber değil, aynı zamanda da özgürlük literatürü için devasa bir kütüphaneye olup, en popülerden en klasik ve akademik olanlarına dek binlerce kitabın çevrimiçi versiyonlarını barındırmaktadır.

4. Cato.org; önde gelen liberteryen araştırma enstitülerinden biri (bir düşünce havuzu) olan Cato Enstitüsü tarafından hazırlanmıştır ve liberteryen ilkeleri uygulayan detaylı çalışmalar ve -vergilerden esrarın yasaklanmasına, dış ve askeri politikadan sosyal güvenlik ve tıp politikasına-kamu politikasının belli başlı konularında en üst düzeyde araştırmalar sunar. Cato'nun öğrenciler için şu adreste özel bir programı bulunmaktadır: www.facebook.com/CatoOnCampus

5. TheIHS.org; Institute of Humane Studies tarafından hazırlanmıştır, sitede öğrenciler için burslar, seminerler ve diğer değerli kaynaklar yer almaktadır.

6. FEE.org; ABD'deki en eski liberteryen düşünce havuzlarından biri ve The Freeman'ın yayımcısı olan Foundation for Economic Education tarafından hazırlanmıştır. FEE öğrenciler için seminerler düzenlemektedir.

7. IES-Europe.org; Institute of Economic Studies, Europe'un websitesidir ve Avrupalı öğrenciler için seminer ve başka program-

lardan oluşan geniş bir yelpazeye sahiptir.

8. LearnLiberty.org kısa, eğlendirici ve profesyonel olarak hazırlanmış, klasik liberal ve liberteryen profesörlerin bulunduğu eğitim videoları sunar.

9. Atlas Network'ün sunduğu AtlasNetwork.org dünyanın her yerinden özgürlük fikirlerini Rusça, Arapça, Çince, İspanyolca, Portekizce, Vietnamca, Litvanca, Hintçe, Fransızca ve düzinelerce başka dillerde keşfetmek isteyen herkese yüzlerce grup ve websitesine linkler sunmaktadır.

Kitaplar

1. Bu kitaptaki makalelerde dipnot olarak verilen çalışmalara ek olarak, aşağıdaki yeni kitaplar özgürlük fikirlerinin daha derinine inmek isteyenler için özellikle faydalı olacaktır.

2. Libertarianism: A Primer Yazan: David Boaz (New York: Free Press, 1998), liberteryen fikirleri geniş bir konu yelpazesıyla çok açık ve net bir dille birleştirmektedir. (2014'te yeni bir versiyonu çıkacaktır.)

3. The Libertarian Reader, Düz. David Boaz (New York: Free Press, 1998), liberteryen temalar hakkında çok çeşitli klasik ve çağdaş yazılar sunmaktadır.

4. Realizing Freedom: Libertarian Theory, Practice, and History Yazan: Tom G. Palmer (Washington, DC: Cato Institute, 2009; yeni baskı 2014), tarih, politik teori, ahlak felsefesi, ekonomi, gelişim ve diğer konularda popüler ve akademik bir dizi makaleler sunmaktadır.

5. Robust Political Economy, Yazan: Mark Pennington (Cheltenham: Edward Elgar, 2011), son zamanlardaki kamu tercihi konusundaki derin bilgilere yaklaşmakta ve hükümetin alternatif sistemlerini yargılamak için gerçekçi durumları temel alan politik

ekonomiye yeni bir yaklaşım sunmaktadır.

6. *The System of Liberty: Themes in the History of Classical Liberalism* Yazan: George H. Smith (Cambridge: Cambridge University Press, 2013), özgürlük fikirlerine hem çok kolay erişilebilir hem de yüksek derecede bilimsel bir yaklaşım sunmaktadır.

7. *Free Market Fairness*, Yazan: John Tomasi (Princeton: Princeton University Press, 2013), çağdaş akademik siyaset felsefesindeki sorunlara bir nebze teknik yaklaşım sunmakta ve serbest piyasaların ve sınırlı hükümetin gerçekte “sosyal adalet” ölçütlerini, zorla “sosyal olarak adil” sonuçlar elde etmek isteyen devlet müdahaleciliğinden daha iyi bir şekilde yerine getirdiğini savunmaktadır.

NOTLAR

Bölüm 1

1. Jean-Jacques Rousseau, *The Social Contract*, çeviren: Alan Cranston (New York: Penguin Books, 1968), s. 72

2. Aynı eser, s. 64

3. Spencer'in "Devleti Görmezden Gelmek" adlı makalesindeki unutulmaz pasajının tam metni şöyledir: "Belki de bu rızanın özel değil, genel bir rıza olduğu, seçmenlerin bir kere oy verince temsilcilerinin yapabileceği her şeye onay vermiş olduğu söylenecektir. Farz edelim ki, bir seçmen, seçimler esnasında, başka bir adaya oy verdi; hatta karşıt fikirleri savunan bu adayın kazanması için elinden gelen her şeyi yaptı -bu durumda ne olacak? Bunun cevabı, büyük ihtimalle, "seçimlere katıldığı için üstü kapalı olarak çoğunluğun kararına uymayı kabul etmiştir" olacaktır. Peki ya hiç oy vermediyse? O zaman yine hiçbir vergiden şikâyetçi olamaz, çünkü onun konması için hiçbir itirazda bulunmamıştır. İlginçtir ki, görüldüğü kadarıyla nasıl davranırsa davranırsa rıza göstermiş sayılıyor -evet de dediyse, hayır da dediyse, çekimser de kaldıysa! Ne garip bir doktrindir bu. Burada kendisine teklif edilen belli bir avantaj için para ödeyip ödemeyeceği (vergilendirme) sorulan zavallı bir vatandaş var. İtirazını ortaya koyabileceği tek yolu uygulasa veya bunu hiç uygulamasa -eğer kabul edenlerin sayısı karşı çıkanlardan fazla ise-bize onun pratikte rıza gösterdiği söylenmiş oluyor. Ve böylece A'nın rızasının, A'nın dediği şeyle değil, B'nin ne diyebileceğiyle ilgili olduğuna dair ilginç prensiple tanışıyoruz!" Herbert Spencer, *Social Statistics: or, The Conditions essential to Happiness specified, and the First of them Developed*, (Londra: John Chapman, 1851.)

Bölüm: chapter xix: The Right to Ignore the State <http://oll.libertyfund.org/title/273/6325> adresinden 2013-03-23 tarihinde erişilmiştir.

4. Joaquim Nabuco, Abolitionism: The Brazilian Antislavery Struggle, çevir. ve düz.: Robert Conrad (1883; Urbana, University of Illinois Press, 1977), s. 172 (Conrad'ın çevirisiyle, böylelikle: “Çocuklarınızı ve kendinizi başkalarının özgürlükleri konusunda eğitiniz. Ancak bu şekilde kendi özgürlüğünüz kaderin rastgele verilmiş, bonkör bir hediyesi olmaktan çıkacaktır. Ve ancak bu şekilde özgür olmanın gerçek değerini anlayıp, onun için mücadele edecek cesareti kendinizde bulacaksınız.”)

5. John Locke, The Second Treatise of Government, in Two Treatises of Government, düz.: Peter Laslett (1690; Cambridge; Cambridge University Press, 1988), s. 306.

6. Michael Huemer, The Problem of Political Authority (New York: Palgrave Macmillan, 2013), s. 177.

7. Aynı eser, s. 178.

8. Aynı eser, s. 323. Locke, genel olarak her bir bireyin, “Kendi kişiliğinde bir mülkiyeti vardır. Buna kendisinden başka hiç kimsenin hakkı yoktur,” unda mülkiyetin kökünün yerini belirlemiştir. Aynı eser, s. 287.

9. Madison, James. 1983. “Mülkiyet.” The Papers of James Madison, cilt 14: 6 Nisan, 1791 - 16 Mart 1793. Charlottesville: University Press of Virginia. s. 266. Bildirinin daha geniş hali (çevrimiçi olarak <http://oll.libertyfund.org/title/875/63884> adresinde bulunabilir) şu şekildedir: “Bu kavram, kendi özel uygulamasında, ‘kişinin, diğer bireyler hariç, dış dünyadaki şeyler üzerinde iddia ettiği egemenlik’ anlamına gelir.”

“Daha geniş ve adil manası, bir kişinin değer verip üzerinde hak sahibi olabileceği her şeyi kapsar ve diğer herkese aynı avantajı bırakır. İlk manasında, birinin toprağı, ürünü veya parasına onun mülkü denmektedir. İkinci manasındaysa, birinin fikirleri ve onları özgürce iletebilmesi de onun mülkiyetindedir. Kendi dini fikirleri, mesleğı ve onların gerektirdiğı uygulamalar, kendi güvenliğı ve özgürlüğü; kendisi için oldukça değerli mülkiyetlerdir. Kendi becerilerini özgürce kullanmada ve onları uygulayacağı objeleri seçme özgürlüğünde de eşit derecede mülkiyete sahiptir. Başka bir deyişle; bir insanın mülkiyeti üzerinde hakkı olduğu iddia edilebileceğı gibi, hakları üzerinde eşit derecede bir mülkiyeti olabileceğı de iddia edilebilir.”

10. Kanada'daki Fraser Enstitüsü'ndeki araştırmacıların her yıl düzenledikleri Dünyanın Ekonomik Özgürlük Raporu'nda onlarca yıl boyu topladıkları ve www.freetheworld.com da halka sundukları veriler, daha fazla ekonomik özgürlüğün her yerde, Avrupa'da, Asya'da, Afrika'da ya da Latin Amerika'da, daha iyi sonuçlar getirdiğini açıkça göstermektedir.

11. Richard Epstein, *Simple Rules for a Complex World* (Cambridge, Mass: Harvard University Press, 1995.)

12. Ekonomi bilimi, yüzyıllar önce, insanlar serbest pazarlara sahip ülkelerin daha düzenli ve zengin olma eğilimi gösterdiklerini ve arz ve talebi ayarlamak için kralın vekillerine ihtiyaç olmadığını fark etmeye başladıklarında ortaya çıkmıştır. Joyce Appleby'nin de belirttiğı gibi, “Ekonomi yazarları serbest piyasa faaliyetlerinin altındaki düzenliliğı keşfetmişlerdi. Ahlak kuramcıları ihtiyaçların sınır tanımadığı konusunda ısrar ederken, fiyatı talebe kadar takip eden ekonomi analistleri ihtiyacın evrensel bir kanuna tâbi olduğunu keşfetti. Bu noktada, bir ihtimale ve bir gerçeğe rastladılar.

Gerçek, kendileri ve mülkleri hakkında kararlar alan bireyler pazarda fiyatın belirleyicisiydi. İhtimal ise, daha önceleri yönetim tarafından sağlanan ekonomik düzenin, piyasa aktörlerinin ekonomik rasyonalizmi vasıtasıyla sağlanabilecek olmasıydı.” Joyce Appleby, *Economic Thought and Ideology in Seventeenth-Century England* (Princeton, N.J.:Princeton University Press, 1978), s. 187-88.

Bölüm 2

13. John Emerich Edward Dalberg, Lord Acton, *Historical Essays and Studies*, yazar John Emerich Edward Dalberg- Acton, düzenleyen John Neville Figgis ve Reginald Vere Laurence (Londra:Macmillan, 1907.) Bölüm: ek, Piskopos Creighton’a Mektup, <http://oll.libertyfund.org/title/2201/203934> adresinden 2013-05-19 tarihinde erişilmiştir.

14. Amerikalı seçmenlerin durumu için, bkz. David Boaz, David Kirby, ve Emily Eakins, *The Libertarian Vote: Swing Voters, Tea Parties, and the Fiscally Conservative, Socially Liberal Center* (Washington, DC:Cato Institute, 2012.)

15. “An Introduction to Libertarian Thought,” videosu www.libertarianism.org/introduction adresinde bulunabilir.

16. Fareed Zakaria, “The 20 Percent Philosophy,” *Public Interest* 129 (Sonbahar 1997), s. 96-101, Tom G. Palmer’ın kitabı, *Realizing Freedom: Libertarian Theory, History, and Practice* (Washington, DC:Cato Institute, 2009), s. 221. “Klasik Liberalizm ve Sivil Toplum” bölümünde bulunabilir.

17. “Sharon Bildirimi”,

http://en.wikipedia.org/wiki/Sharon_Statement adresinde bulunabilir.

18. Barry Goldwater'ın 1964'teki Kabul Konuşmasını, www.washingtonpost.com/wp-srv/politics/daily/may98/goldwaters-peech.htm adresinde bulabilirsiniz.

19. Port Huron Bildirimi,

http://en.wikipedia.org/wiki/Port_Huron_Statemen adresinde bulunabilir.

20. Carl Oglesby, Ravens in the Storm, A Personal History of the 1960s Anti-War Movement

(New York: Scribner,2008), s. 120.

21. Carl Oglesby, aynı eser, s. 173.

22. Milton Friedman, "It's Time to End the War on Drugs" www.hoover.org/publications/hoover-digest/article/7837 adresinden bulunabilir; Jeffrey A. Miron ve Jeffrey Zwiebel, "The Economic Case Against Drug Prohibition" Journal of Economic Perspectives, Vol. 9, No. 4 (Sonbahar 1995), s. 175-192.

23. Lysander Spooner, Vices Are Not Crimes: A Vindication of Moral Liberty

<http://lysanderspooner.org/node/46> adresinde bulunabilir.

24. Yasaklamanın felaketleri hakkında görüşlerini bildirmek isteyen bir dizi emniyet görevlisi, Law Enforcement Against Prohibition, <http://www.leap.cc> adresinde bulunabilir.

Bölüm 3

25. Bu konulara daha ayrıntılı bir bakış için, George H. Smith'in The System of Liberty: Themes in the History of Classical Liberalism (Cambridge:Cambridge University Press, 2013) kitabını şiddetle tavsiye ediyorum.

26. Joseph Schumpeter, *History of Economic Analysis* (New York: Oxford University Press, 1974), s. 394.

27. Sivil toplumda büyümenin ortaya çıkışına, “Classical Liberalism and Civil Society: Definitions, History, and Relations,” makalemdede daha uzun bir şekilde değiniyorum. *Civil Society and Government*, düz. Nancy L. Rosenblum ve Robert C. Post (Princeton: Princeton University Press, 2002), s. 48-78, Tom G. Palmer, *Realizing Freedom: Libertarian Theory, History, and Practice* (Washington, DC: Cato Institute, 2009) kitabında tekrar basılmıştır.

28. Henri Pirenne, “Kasaba sakinlerinin özünde bir grup homines pacis - barışçıl insan - olduklarını,” belirtmektedir. *Medieval Cities: Their Origins and the Revival of Trade*. (Princeton: Princeton University Press, 1969), s. 200.

29. Henri Pirenne, *Economic and Social History of Medieval Europe* (New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1937), s. 50. Avrupa dillerinde yeni sosyal düzenleri tanımlamak için iki terim ortaya çıkmıştır: ‘burgenses’ ve ‘civitas’. Civitas da ilk başlarda sadece eskiden piskoposlar tarafından yönetilen birimlere verilen isimdi(‘Bischofsstadt’.) Burgenses ise, sadece “civitas” olmayan yerleri betimlemek için kullanılıyordu. Hans Planitz, *Die Deutsche Stadt im Mittelalter: Von der Römerzeit bis zu den Zunftkämpfen* (Graz, Avusturya, ve Köln, Almanya: Bohlau, 1954), s. 100. Burgenses ve bürgerlich İngilizce ve Fransızcaya “burjuva” olarak girmiştir. Daha sonra bu terimlerin türevleri -bürgerlich/burjuva ve sivil- birbirlerinin yerine kullanılabilir hale geldi. (“Burg” İngilizcede Hillsborough ve Pittsburgh gibi isimlerde ve İngiliz kolonilerinin en eski temsilci meclisi olan House of Burgesses’in isminde kaldı.)

30. Bkz. Brian M. Downing, *The Military Revolution and Poli-*

tical Change (Princeton:Princeton University Press, 1992.)

ve Charles Tilly, Coercion, Capital, and European States (Oxford:Blackwell, 1992.)

31. Bkz. Hendrik Spruyt, The Sovereign State and Its Competitors (Princeton:Princeton University Press, 1994.)

32. “The Trew Law of Free Monarchies” King James VI and I, Political Writings, düz. Johann P. Sommerville (Cambridge:Cambridge University Press, 1994.), s. 75.

33. Adam Smith, 1776’da yayımlanan ünlü kitabı An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations’da sadece “ulusların zenginliğine” neyin sebep olduğuna değil, aynı zamanda bu zenginliğin doğasına da değinmektedir. “Ulusların zenginliği” iktidardaki elit kesimin ya da sarayın zenginliği veya kralın hazinesindeki altın değildir. “İşte bu yüzden, bu toplam çıktı (veya onunla sahip olunanlar) onu tüketenlerin sayısına büyük küçük bir oran dâhilinde olduğu için, ulusun ihtiyacı olan bütün gereksinim ve kolaylıklar iyi ya da kötü karşılanmış olacaktır.” Adam Smith, An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations, vol. I, düz. R. H. Campbell ve A. S.Skinner (Indianapolis:Liberty Fund, 1981), s. 10. Böylece, Smith ulusların zenginliğini sarayın zenginliğiyle değil, ulusal işgücünün toplam yıllık üretiminin tüketici sayısına bölünmesiyle tanımlamıştır. Bu tanım gayri safi yurt içi hâsıla denen modern kavramda devam etmektedir. Bir dersinde ulusların zenginliğinin sebeplerini belirtmiştir: “Bir devleti en düşük seviyedeki barbarlıktan en üst derecedeki zenginliğe taşımak için barış, kolay vergiler ve tahammül edilebilir bir adalet idaresinden başka çok fazla bir şey gerekmez; geri kalan her şey işlerin doğal akışıyla kendi yerini bulacaktır. Bu doğal işleyişi bozan, olanları başka bir kanala zorla aktarmaya çalışan ya da belli bir noktada toplu-

mun ilerleyişini durdurmaya heves eden bütün devletler, doğaya aykırıdır ve destek bulabilmek için baskıcı ve zorba olmak zorunluluğundadır.”

Adam Smith, *Essays on Philosophical Subjects*, düz. W. P. D. Wightman ve J. C. Bryce, vol. 3 of the Glasgow Edition of the Works and Correspondence of Adam Smith (Indianapolis:Liberty Fund, 1982), s. 322.de yer alan Dugald Stewart tarafından Stewart’ın şu anda kayıp olan “Account on the Life and Writings of Adam Smith, LLD,” taslağından alıntıdır.

34. Bkz. *The English Levellers*, düz. Andrew Sharp (Cambridge:Cambridge University Press, 1998.)

35. E. L. Godkin, “The Eclipse of Liberalism,” *The Nation*, 9 Ağustos, 1900, *The Libertarian Reader*’ın David Boaz edisyonunda yeniden basılmıştır. (New York: The Free Press, 1997), s. 324-326, s. 326. Godkin’in liberalizmin gerilemesinin sebeplerine dair tanısı ilgiyi hak eder: “Liberalizmin ilke ve öğretileri için, çağın fevkalade materyal ilerleyişinin sonu büyük ölçüde gelmişti. Hükümetlerin eziyet edici müdahalelerinden kurtulan insan kendisini doğal görevi olan durumunu iyileştirmeye verdi, böylece etrafımızda gördüğümüz harikulade sonuçlar ortaya çıktı. Ancak görünüşe göre şu anki materyal refah günümüz neslini bunun gerçekleşmesini sağlayan sebeplere karşı kör etti. Dünya politikalarında, Liberalizm düşüşte olan, neredeyse geçersiz hale gelmiş bir güç.”

36. Komünist ve Nasyonal Sosyalist (Nazi) rejimler tarafından gerçekleştirilen toplu katliam ve köleliğe dair son zamanlardaki çalışmalardan en önemli olan birkaçı şunlardır: Anne Applebaum, *Gulag: A History* (New York: Random House, 2003), Timothy Snyder, *Bloodlands: Europe Between Hitler and Stalin* (New York: Basic Books, 2010), ve Frank Dikotter, *Mao’s Great*

Famine, The History of China's Most Devastating Catastrophe, 1958-1962 (New York: Walker & Co., 2010.)

37. Bu hikayenin büyük kısmı, Brian Doherty tarafından *Radicals for Capitalism: A Freewheeling History of the Modern American Libertarian Movement* (New York: Public Affairs, 2007) kitabında bir Amerikalının bakış açısıyla, renkli bir şekilde anlatılmıştır.

38. Robert Nozick, *Anarchy, State, and Utopia* (New York: Basic Books, 1974), s. ix.

39. Francisco de Vitoria, "On the American Indians" *Political Writings*, düz. Anthony Pagden ve Jeremy Lawrance (Cambridge: Cambridge University Press, 1991), s. 250-251.

40. Alıntı, Perez Zagorin, *How the Idea of Religious Toleration Came to the West* (Princeton: Princeton University Press, 2003), s. 119.

41. John Milton, "Areopagitica: A Speech of Mr. John Milton for the Liberty of Unlicenc'd Printing, to the Parliament of England" [1644], *Areopagitica and Other Political Writings of John Milton* (Indianapolis: Liberty Fund, 1999), s. 23. John Locke daha sonra tahammülle ilgili mektubunda, "İkna etmekle emir vermek birbirinden farklıdır; argümanlarla baskı yapmak, cezalarla baskı yapmaktan farklıdır," demiştir. John Locke, "A Letter on Toleration," *The Sacred Rights of Conscience*, düz. Daniel L. Dreisbach ve Mark David Hall (Indianapolis: Liberty Fund, 2009), s. 47.

42. Gournay'in dostu ve öğrencisi Anne-Robert-Jacques Turgot, Gournay'in ölümünden sonra yazdığı "Gournay'e Ağıt"ında, Gournay'in piyasalar üzerine tüketicilerin aslında talep etmemiş olduğu tekeller ve "standartlar" empoze etmenin aptalca bir şey

olduğunun farkına vardığını belirtir. Turgot'un da bahsettiği gibi Gournay, "bir vatandaşın, bir kurumdan büyük bir bedel karşılığı yapma ve satma haklarını satın almadan, bir şey yapıp satamayacağını görünce afallamıştı," yani, o kişi öncelikle tekelci bir loncadan ticaret yapma ve isteyen müşterilere mal sunma hakkını satın almak zorundaydı.

"Bu ürün parçasının, belli düzenlemelere uydurulamayacağı için üç arşın uzunluğundaki parçalara bölünmesini ve bunu yapan adamın, ailesini dilencilige mahkûm etmeye yetecek bir cezaya çarptırılmasını aklı almıyordu." Turgot, "Eloge de Gournay," *Western Liberalism: A History in Documents from Locke to Croce*, düz. E. K. Bramsted ve K. J. Melhuish (Londra:Longman, 1978), s. 305.

43. James Buchanan, "Order Defined in the Process of Its Emergence: A note stimulated by reading Norman Barry, 'The Tradition of Spontaneous Order,' " *Literature of Liberty*, v. 5, n.4 (1982) <http://oll.libertyfund.org/title/1305/100453> adresinden 2013-03-23 tarihinde erişilmiştir.

44. Bazı liberteryenler, hukukun ya da savunma amaçlı güç kullanımının tekelleştirilmediği (yani devletin olmadığı) bir anayasal düzenin hem mümkün olduğuna hem de istenebilir olduğuna inanmaktadır. Bkz, örnekler için, Randy E. Barnett, *The Structure of Liberty: Justice and the Rule of Law* (Oxford:Oxford University Press, 2000), Michael Huemer, *The Problem of Political Authority*, adı geçen eserde, Bruce L. Benson, *The Enterprise of Law: Justice Without the State* (Oakland:Independent Institute, 2011.) Benim oldukça kısa, "The Case for Ordered Liberty Without States" açıklanam <http://www.libertarianism.org/publications/essays/case-ordered-liberty-without-states> adresinde bulunabilir. Özgürlüğün bir devlet olmadan sağlana-

bilirliği liberteryenler arasında tartışılmaktadır ancak yalnızca devletin yokluğu özgürlük anlamına gelmez, çünkü özgürlüğün varlığı hayati derecede hukuk ve adalet kurumlarının varlığına bağlıdır. Genel bir kanıya varılmamış olan soru, kanun ve adaletin tekeli bir kaynak olmaksızın var olup olamayacağıdır.

Bölüm 4

45. Özgürlük ilkesini, bir “eşitlik” ilkesi yerine bir “sonuçların eşitliği” ilkesiyle karşılaştırıyorum çünkü özgürlük ilkesi hâlihazırda bir “eşit özgürlük” ilkesidir.

46. St. Thomas Aquinas, “Treatise on Law, Q.96, Art.2,” *Summa Theologica* (Westminster, Maryland:Christian Classics, 1981), s. 1018.

Bölüm 5

47. Agelina Grimke, “Slavery and the Boston Riot,” *The Liberator*, 12 Ağustos 1837.

48. Orlando Patterson, *Slavery and Social Death: A Comparative Study*, (Cambridge:Harvard University Press, 1982), vii.

49. Aydınlanma'nın bireysel özgürlük ve doğal haklar konseptlerine katkıları için, bkz. M. Zafirovski, *The Enlightenment and Its Effects on Modern Society*, (New York:Springer, 2011), özellikle sayfa 40'ta şunlar yer almaktadır: “şüphe yok ki, bireysel özgürlük ve tercihler, sivil haklar, özel bir alan ya da mahremiyet, kişisel özerklik, tatmin, refah, insani bir yaşam ve mutluluk sadece Amerika'da değil, modern Batı demokrasilerinde ve diğer toplumlarda sağlam bir şekilde belirlenmiş ve doğal karşılanan değer ve kurumlardır. Bunun böyle olması, öncelikle Aydınlanma ve onun liberal-laik bireyciliğinin sonucu ve mirasıdır.”

50. Frederick Douglass, "What to the Slave is the Fourth of July?" 5 Temmuz 1852; L. M. Child, *An Appeal in Favor of that Class of Americans Called Africans*, 1833.

51. Mary Wollstonecraft, *A Vindication of the Rights of Woman*, 1792, Mary Wollstonecraft, *A Vindication of the Rights of Men and A Vindication of the Rights of Woman*, düz. Sylvania Tomaselli (Cambridge: Cambridge University Press, 1995), s. 74.

52. *Declaration of Sentiments and Resolutions*, Seneca Falls Convention, 1848. <http://ecssba.rutgers.edu/docs/seneca.html> 18 Şubat 2013 tarihinde erişilmiştir.

53. Frederick Douglass, "West India Emancipation Address," 3 Ağustos 1857.

54. *Düşüncelerin Bildirisi*

55. Richard Cobden, *Speeches on Questions of Public Policy by Richard Cobden*, düz. J. E. T. Rogers, www.econlib.org/library/YPDBooks/Cobden/cbdSPP14.html 22 Şubat 2013 tarihinde erişilmiştir.

56. James G. Birney, *A Letter on the Political Obligations of Abolitionists, with a Reply by William Lloyd Garrison* (Boston: Dow and Jackson, 1839), s. 32.

57. W. Phillips, "Philosophy of the Abolition Movement" (1853), *Speeches, Lectures, and Letters* (Boston: Lee and Shepard, 1884), s. 113.

58. L. Menand, *The Metaphysical Club: A Story of Ideas in America*, (New York: Farrar, Straus, Giroux, 2001), s. 13.

59. B. Dylan, "The Times They Are A-Changin'," *Columbia Records*, 1964.

60. W. L. Garrison, *The Liberator*, 31 Ocak 1831.

Bölüm 8

61. George B. N. Ayittey, *Defeating Dictators: Fighting Tyranny in Africa and Around the World* (New York:Palgrave Macmillan, 2011), s. 43.

62. Robert Hessen. "Corporations," *The Concise Encyclopedia of Economics*. 2008. Library of Economics and Liberty. 19 May 2013 tarihinde, www.econlib.org/library/Enc/Corporations.html adresinden alınmıştır.

63. George B. N. Ayittey, aynı eser, s. 76.

64. Jacques Charmes, "Measurement of the Contribution of Informal Sector and Informal Employment to GDP in Developing Countries: Some Conceptual and Methodological Issues," www.unescap.org/stat/isie/reference-materials/National-Accounts/Measurement-Contribution-GDP-Concept-Delhi-Group.pdf adresinde bulunmaktadır.

65. Bkz. George B. N. Ayittey's TED sunumu, www.ted.com/talks/george_ayittey_on_cheetahs_vs_hippos.html .

66. Tony O. Elumelu, *Africapitalism: The Path to Economic Prosperity and Social Wealth*, www.tonyelumelufoundation.org/sites/tonyelumelufoundation.org/files/Africapitalism%20White%20Paper%20FINAL.pdf .

67. Olúfemi Táíwò, How Colonialism Preempted Modernity in Africa (Bloomington:Indiana University Press, 2010), s. 48.

68. Olufemi Teuwo, Africa Must Be Modern (Ibadan, Nigeria: Bookcraft 2011), s. 48.

Bölüm 9

69. After the Welfare State, düz. Tom G. Palmer (Ottawa, IL:- Jameson Books, 2012.) Özellikle Tom G. Palmer'dan, "The Tragedy of the Welfare State" ve Johan Norberg'den, "How the Right to 'Affordable Housing' Created the Bubble that Crashed the World Economy" makalelerine bakınız.

70. Bu terime tarihte nasıl yaklaşıldığını Randy E. Barnett'in "The Original Meaning of the Commerce Clause," 68 University of Chicago Law Review 101 (2001) yazısından (www.bu.edu/rbarnett/Original.htm adresinden bulabilirsiniz) ve Randy E. Barnett'in "New Evidence on the Original Meaning of the Commerce Clause," 55 Arkansas Law Review 847 (2003) yazısından inceleyebilirsiniz (<http://randybarnett.com/55ark847.html> adresinden bulabilirsiniz.)

71. James Madison, George W. Carey, The Federalist (The Gideon Edition.) George W. Carey ve James McClellan tarafından Giriş, Okuyucu Rehberi, Anayasal Çapraz Referans, İndeks ve Terimler Listesi ile düzenlenmiştir (Indianapolis: Liberty Fund, 2001) Bölüm: No. 62: Senatonun anayasasını ilgilendiren, üyelerinin yetkinliklerini göz önünde bulunduran; onları atama şekli; eşit temsil; senatör sayısı ve onların atamalarının süresi <http://oll.libertyfund.org/title/788/108681> adresinden 17 Mayıs 2013 tarihinde erişilmiştir.

72. Bkz. Laura A. Scofea, "The Development and Growth of Employer-Provided Health Insurance," *Monthly Labor Review*, Mart 1994, (www.bls.gov/mlr/1994/03/artlfull.pdf adresinde bulabilirsiniz) ve Thomas C. Buchmueller ve Alan C. Monheit, "Employer-Sponsored Health Insurance and the Promise of Insurance Reform," NBER Working Paper 14839, (www.nber.org/papers/w14839.pdf adresinde bulabilirsiniz.)

73. Bkz. Circular Letter No. 23 (1976), "Re:Mandatory Maternity Coverage," "The law specifically requires maternity care coverage be provided in "Every policy . . ." without any restrictions based on age, sex or marital status," (www.dfs.ny.gov/insurance/circltr/1976/cl1976_23.htm adresinde bulunmaktadır.)

74. Bu korkunç hikâye, Reuben Kessel tarafından, "The A.M.A. and the Supply of Physicians," 35 *Law and Contemporary Problems* (Bahar 1970) adlı klasik makalede ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır, (<http://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3288&context=lcp&sei-redir=1> adresinde bulabilirsiniz.)

75. Nakit parayla ödeme her zaman hukuki bir işlem değildir. Medicare'i kabul eden doktorlar, Medicare'in karşıladığı bir hizmet için nakit para kabul etmeyebilir. Brent R. Asplin, MD, MPH; Karin V. Rhodes, MD; Helen Levy, PhD; Nicole Lurie, MD, MSPH; A. Lauren Crain, PhD; Bradley P. Carlin, PhD; Arthur L. Kellermann, MD, MPH, "Insurance Status and Access to Urgent Ambulatory Care Follow-up Appointments," *Journal of the American Medical Association*, 14 Eylül 2005, <http://jama.jamanetwork.com/article.aspx?articleid=201518> .

Bölüm 10

76. Friedrich A. Hayek, "The Use of Knowledge in Society." American Economic Review. XXXV, No. 4. s. 519-30. American Economic Association. 1945. Library of Economics and Liberty [Online] www.econlib.org/library/Essays/hykKnw1.html adresinde bulabilirsiniz, 12 Mayıs 2013 tarihinde erişilmiştir; İnternet. Bkz. Thomas Sowell, Knowledge and Decisions (New York: Basic Books, 1996.)

77. Adam Smith, An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations. Edwin Cannan, düz. London: Methuen & Co., Ltd.1904. Library of Economics and Liberty [Online] www.econlib.org/library/Smith/smWN19.html adresinden bulabilirsiniz; 12 Mayıs 2013 tarihinde erişilmiştir.

78. F.A. Hayek, Law, Legislation, and Liberty: Volume I, Rules and Order (Chicago:University of Chicago Press, 1973), s. 98-99.

79. www.econlib.org/library/Enc/TragedyoftheCommons.html

80. www.econlib.org/library/Enc/RentSeeking.html

81. www.econlib.org/library/Enc/PublicChoice.html

82. Daha fazla açıklama ve kanıt için, The Morality of Capitalism, düz. Tom G. Palmer (Ottawa, IL: Jameson Books, 2011) kitabındaki makalelere, özellikle de "Interview with an Entrepreneur" (Whole Foods Market kurucu ortağı John Mackey'le yapılan röportaj) ve Çinli liberteryen bilim adamı Mao Yushi'den "The Paradox of Morality,"ye bakınız.

83. Politikada seçimlerin bilimsel araştırmaları hakkında iyi başlangıçlar için, bkz. Public Choice: A Primer, Eamonn Butler (Londra: Institute of Economic Affairs, 2012) ve

Government Failure: A Primer in Public Choice, Gordon Tullock, Gordon Brady, ve Arthur Seldon (Washington, DC:Cato Institute, 2002.)

84. John Locke, Second Treatise of Government, bölüm VI, kısım 57.

85. Bkz. Richard Epstein, Simple Rules for a Complex World (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1995.)

86. Klasik liberal hukukçu Lon Fuller kitabı The Morality of Law'da kanun yaparken başarısız olmanın sekiz yolunu tanımlamaktadır, (New Haven: Yale University Press, 1939), s. 33-37. Hayek konuyu daha da açmaktadır: Kanunlar, bireylerin birbirlerine karşı davranışlarını yöneten, daha sonraki bilinmeyen seferler için uygulanması düşünülen amaçtan bağımsız kurallar içerecek ve herkese korunan bir alan tanımlayarak bireylerin gerçekleşmesi mümkün planlar yapabilecekleri bir eylemler düzeninin kendini oluşturmasını sağlayacaktır. F. A. Hayek, Law, Legislation, and Liberty: Volume I, Rules and Order (Chicago: University of Chicago Press, 1973), s. 85-86.

87. John Locke, Second Treatise of Government, bölüm VI, kısım 57.

88. F. A. Hayek, The Constitution of Liberty, düz. Ronald Hamowy (Chicago: University of Chicago Press, 2011.).89. Dirençlilik tartışmaları için bkz. P. J. Boettke ve P. T. Leeson, "Liberalism, Socialism, and Robust Political Economy," Journal of Markets & Morality (2004), 7:1, s. 99-111 ve Mark Pennington, Robust Political Economy: Classical Liberalism and the Future of Public Policy (Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2011.)